LEIPZIGER STUDIEN

ZUR

CLASSISCHEN PHILOLOGIE

HERAUSGEGEBEN

VON

O. RIBBECK H. LIPSIUS C. WACHSMUTH

ACHTZEHNTER BAND

Zweites Heft.

LEIPZIG
VERLAG VON S. HIRZEL
1898.

INHALT.

ANALECTA HELLANICEA

SCRIPSIT

ROLANDUS KOEHLER

IENENSIS.

De Hellanico Lesbio post Prellerum (*ausgew. Aufs.* p. 23 sqq.), C. Muellerum (*FHG* I p. XXIII sqq., 45 sqq.; IV p. 629 sqq.), Gutschmidium (*kl. Schr.* IV p. 316 sqq.) disputaturo hoc triplex praecipue putabam agendum esse: ac primum quidem ut quae nova investigari possent logographi fragmenta colligeret; deinde ut recens quoddam fundamentum haud paucorum illius frustulorum textui substrueret, quoniam praestantioribus saepius scriptorum, ex quibus petita sunt Hellanicea, codicibus seu denuo collatis seu publici iuris factis seu nunc demum verius aestimatis magis in integrum haud raro restitui possent scriptoris Lesbii verba; denique — atque ad hoc imprimis me contuli persequendum — ut quid de singulis fabulis mythographus sensisset atque exposuisset quam diligentissime enuclearet; fontibus quibus ille usus esset apertis, sectatoribus qui illius vestigiis institissent indagatis quemnam ille locum obtinuisset auctoritatemque in cuiusque fabulae fabularumque orbis, universae denique fabularis historiae Graecorum progressu dignosceret.

Ab omni vero parte ut considerarem materiam satisfaceremque toti de Hellanici fragmentis quaestioni cum ad tempus non posse fieri intellexissem, tribus operam dedi fabularum cyclis perquirendis, de quibus quae Hellanicus memoriae prodiderat, paulo copiosiora aetatem forte fortuna tulissent. Subiunxi vero nova fragmenta quaecunque vel reconditiora diligentissime perscrutatus poteram reperire.

Caput I.

De Thebanis fabulis.

1. De Cadmo.

§ 1. **De Harmoniae genere.** De Harmoniae Cadmi uxoris genere quae enarraverit Hellanicus, cognoscitur ex Schol. Apoll. Rhod. I 916 (frgm. 129M.):

ἐς Ἠλέκτρην: τὴν Σαμοθρᾴκην λέγει. ἐκεῖ γὰρ ᾤκει Ἠλέκτρα ἡ Ἄτλαντος, καὶ ὠνομάζετο ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Στρατηγίς· ἥν φησιν Ἑλλάνικος Ἠλεκτρυώνην καλεῖσθαι. ἐγέννησε δὲ τρεῖς παῖδας, Δάρδανον τὸν εἰς Τροίαν κατοικήσαντα, ὃν καὶ Πολυάρχῃ φασὶ λέγεσθαι ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων, καὶ Ἠετίωνα, ὃν Ἰασίωνα ὀνομάζουσι, καί φασι κεραυνωθῆναι αὐτὸν ὑβρίζοντα ἄγαλμα τῆς Δήμητρος· τρίτην δὲ ἔσχεν Ἁρμονίαν, ἣν ἠγάγετο Κάδμος, καὶ ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς Ἠλεκτρίδας πύλας τῆς Θήβης ὀνομάσαι ἱστορεῖ Ἑλλάνικος ἐν πρώτῳ Τρωϊκῶν καὶ Ἰδομενεὺς [ἐν πρώτῳ Τρωϊκῶν].

6 *Ἰασίωνα* f, *ἡσίωνα* Lp. Filius ille Electrae a plerisque nominatur *Ἰασίων*, sic ab ipso quoque Hellanico schol. *ε* 125 (fr. 58M.). nomen ei fuisse *Ἠετίωνα* non nisi hoc loco traditum est; neque forma *Ἡσίων* usquam exstat, quae corrupta videtur esse. || 9 *ὀνομάσαι*] malim *ὠνομάσθαι*: desideratur nimirum subiectum infinitivi *ὀνομάσαι*. || 10 *ἐν πρώτῳ Τρωϊκῶν*: v. quae adnotavit Keil.

Etiamsi quis primo quidem obtutu nihil nisi ea quae extremo scholio dicuntur — ab Electra scilicet Harmoniae matre portam quandam urbis Thebarum accepisse nomen — ex Hellanico delibata esse arbitretur, tamen ne reliqua quidem aliena esse a logographi rerum enarratione comparato

ipso hoc interpretamento cum aliis scriptoris fragmentis colligi licet.[1]) Quod videlicet verba fecit de *Ἠλεκτρίσι πύλαις τῆς Θήβης* ab Electra Harmoniae matre appellatis, cum de Cadmi matrimonio cum illa inito tum de genere eius dixisse illum necesse est; eundemque exposuisse Electram filiam fuisse Atlantis evincitur ex schol. Σ 486 (= fr. 56), genuisse Dardanum in insula Samothracia ex fr. 56 ∾ Steph. Byz. v. *Ἀρίσβη* (= fr. 130), Iasionem ex schol. ε 125 (= fr. 58). Rerum igitur ab scholiasta commemoratarum notitiam habuisse Hellanicum constat neque quicquam impedit quominus eius testimonium ad totum interpretamentum referatur; nomina etiam illa omnia utrum ab ipso fuerint allata, an apud Idomenea solum aliquot exstiterint dubium est nec magni refert.

Cum igitur Harmoniam Cadmi uxorem filiam fuisse Electrae (vel Electryonae) Atlantidis narravit atque Iovis (fratres nimirum Harmoniae Dardanus et Iasion secundum Hell. fr. 56 et 58

---

1) Scholiasta Apollonii Parisinus (p apud Keilium; v. editionem Brunckianam, t. II, schol. ed. ab G. H. Schaefero): *Ἀτλαντίδος νῆσον τὴν Σαμοθρᾴκην φησίν, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ οἰκῆσαι Ἠλέκτραν τὴν Ἄτλαντος θυγατέρα, ἣν οἱ ἐγχώριοι Στρατηγίδα ἐκάλουν· ὡς δὲ Ἑλλάνικός φησιν Ἠλεκτρυώνην. Γεννῆσαι δὲ αὐτὴν ἐκ Διὸς τρεῖς παῖδας, Δάρδανον, τὸν ἐν τῇ Τροίᾳ κατοικήσαντα, ὃν καὶ Πολυάρχην ἐκάλουν, καὶ Ἠετίωνα, ὃν καὶ Ἡσίωνα ἐκάλουν· κεραυνωθῆναι δέ φασιν αὐτὸν διὰ τὸ ὑβρίζειν εἰς τὸ ἄγαλμα τῆς Δήμητρος· καὶ Ἁρμονίαν ἣν ἔγημεν ὁ Κάδμος. καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰς Θήβας* (*Θήβης* corr. Schaefer) *πύλας Ἠλεκτρίδας ἐκάλεσαν ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς. Ταῦτα ἱστορεῖ Ἑλλάνικος ἐν ᾱ Τρωϊκῶν καὶ Ἰδομενεὺς ἐν ᾱ Τρωϊκῶν* totius expositionis Hellanicum facit auctorem, cum in fine hypomnematis habeat *ταῦτα ἱστορεῖ Ἑλλάνικος*; cf. accusativum illum cum infinitivo *γεννῆσαι δὲ αὐτήν* ...., absoluteque illud positum *καὶ Ἁρμονίαν* (scil. *γεννῆσαι αὐτήν*). Atque quod Keil voluit, qui in Apollonii editione R. Merkelii 1854 scholia Laurentiana edenda curavit (II 299 sqq.), fontem scilicet esse codicem L scholiorum Florent. (f) et Parisin. (p), haud ita sane quidem verum est, ut prorsus carere possimus illorum apographorum usu, quippe quae interdum etiam meliora servarint: v. Wilamovitzium, *Eur. Her.* I p. 187 n. 132; cf. C. Luetke, *Pherecydea,* D. J. Gotting. 1893 p. 35 n. 3. Tamen hoc quidem loco quae discrepantiae intercedunt inter schol. L et schol. p inde facile explicantur, quod p commutavit circumiitque Laurentiana. Nam quae praeter illud supra commemoratum aliter exarata videmus, minoris sunt

Iovis ex Electra filii sunt)[1]): non Boeoticam Hellanicus fabulam secutus est, qua Martis Venerisque filia appellata esset Harmonia, quamque qui reddebant poëtae vel mythographi Hesiodeorum potissimum qui vocantur catalogorum auctoritate usi sunt (cf. O. Crusium apud Roscherum *lexic.* II. 827 sqq.) —, sed Samothraciam, quam explanatam fuisse in Milesii poëtae *Ἰλίου πέρσει* contendit Crusius l. l. 857 sq. Atque quoniam genealogiam illam fr. 129 enarratam ex Troicis Hellanici haustam esse scimus, quem in Troicis fabulis explicandis illarum regionum memoriae carminibusque in illis fabulis versantibus sese adstrinxisse consentaneum est, genealogias quoque illuc pertinentes facile eum inde sumpsisse censeo. Neque vero aliis locis utique alias earundem fabularum formas suas cuique regioni accommodatas perhibuisse Hellanicus putandus est: opinetur nimirum quispiam in *Βοιωτιακοῖς* Boeoticam illam Harmoniae stirpis expositionem, in *Τρωϊκοῖς* Samothraciam fuisse ab illo institutam.[2]) Verum, quamvis

---

momenti; quod addit schol. p *ἐκ Διός* Electram tres illos liberos genuisse — neque alienum id ab Hellanico (v. quae in textu exponuntur) — ab insequentis Apollonii versus interprete facile potuit mutuari.

1) Convenit huic genealogiae neque ab eiusdem Hellanici auctoritate videtur alienum esse quod habet schol. Eur. Phoen. 1129: *ἐπ' Ἠλέκτραις πύλαις: ἀπὸ Ἠλέκτρας τῆς Ἄτλαντος καὶ Ἡσιόνης* [ex *Πληνιόνης* corruptum, v. Wilamovitzium, *Die sieben Thore Thebens*, *Herm.* XXVI p. 211, et H. Küentzle, *Über die Sternsagen der Griechen* I, D. J. Heidelberg. 1897 p. 11 n. 2; cf. schol. Σ 486]. *ἱστορεῖται δὲ ἡ Ἠλέκτρα τρεῖς παῖδας ἔχειν, Δάρδανον, Ἠετίωνα, ὃν καὶ Ἰασίωνα ὠνόμασαν, καὶ Ἁρμονίαν. ἣν γήμαντα τὸν Κάδμον ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς Ἠλεκτρίδας πύλας ὀνομάσαι τῆς Θήβης . . . . . ἔνιοι δὲ ἀπὸ Ἠλέκτρας τῆς Ἁρμονίας μητρὸς ἧς εἶναι ἀνάθημά φασι τὸ ἐν Τροίᾳ Παλλάδιον τὸ κλαπὲν ὑπὸ Ὀδυσσέως καὶ Διομήδους.* — Wilamovitzio l. l. ann. 1 forma *Ἠλεκτρίδες πύλαι* (pro *Ἠλέκτραι*), quae eadem exstet apud schol. Apoll. Rh. I 916, idonea videtur qua potissimum probetur Hellanici commenti origo. — Quoniam igitur scholio Eur. Phoen. Hellanici doctrina contineatur, is autem genealogiam illam (ap. schol. Apoll.) in Troicis, Dardani igitur res gestas cum persequeretur, exposuerit, non sine veritatis specie illo *ἔνιοι — φασί* schol. Eur. Hellanicum quoque comprehendi colligit vir doctus, de Palladio ergo eum enarrasse.

2) De Lesbii scriptis singulis disputare, num forte tituli quidam

exigua quaedam discrimina inter easdem fabulas diversis illius scriptis enarratas intercessisse non abnuerim (cf. e. c. Athen. IX 410F = fr. 3 et quae Gutschmid disputavit de ea re *kl. Schr.* IV p. 322), tamen id praecipue constat illum egisse, ut varias memorias quasi consociaret, alteram alteri accomodaret, unam denique atque simplicem historiam fabularem efficeret. Quod cum ita sit, in gravissimis eum quae maxime rem continerent variasse fabulas vix potest credi atque hic quidem inde satis refutatur, quod ex fr. 129 Electridas Thebarum portas ab Electra Harmoniae matre discimus traxisse nomen: quo ostenditur Hellanicum coniunxisse Samothraciam fabulam et Boeoticam, Samothracium Cadmum cum Boeotico. Itaque non recte Preller, *Griech. Mythol.* II[3] 29, contendit inde ab Ephori temporibus pro uno eodemque habitos esse a mythographis Boeoticum Cadmum et Samothracium, immo Hellanici vestigiis censeo Ephorum institisse.

Secundum scholiastam Eur. Phoen. 7 (*Ἔφορος δὲ Ἠλέκτρας τῆς Ἄτλαντος αὐτὴν εἶναι λέγει, Κάδμου δὲ παραπλέοντος τὴν Σαμοθρᾴκην ἁρπάσαι αὐτήν, τὴν δὲ εἰς τιμὴν τῆς μητρὸς ὀνομάσαι τὰς Ἠλέκτρας πύλας. καὶ νῦν ἔτι ἐν τῇ Σαμοθρᾴκῃ ζητοῦσιν αὐτὴν ἐν ταῖς ἑορταῖς*) Ephorum in exponenda Harmoniae genealogia eademque confusa cum Boeotica Hellanici secutum esse exemplum in propatulo est: inde hunc quoque Cadmum, cum Europam sororem quaereret, ad Samothraciam naves fecisse appellentem licet concludere ac tanquam *αἴτιον* sollemnis cuiusdam usus Harmoniam ab Cadmo finxisse raptam, cf. Crusium, l. l. 855sq. et Wilamovitzium, *Herm.* XXVI p. 211.[1])

---

partes solum indicarent ampliorum operum, nunc quidem nostrum non esse putabam.

1) U. Hoefer, *Conon* p. 43sq., Cononem 12 et 21 = Apoll. bibl. III 12 § 1—3 Hellanicum adhibuisse ostendit. Similiter quamvis strictius illis exposuit rem Strab. VII fr. 50 = Ps. Scymn. 682sqq. Qui cum Ephoro nitantur, hac quoque via Ephorum Hellanico addictum fuisse Hoefer probavit.

Ephorum autem compilavit Diodorus V 47 sqq., nisi quod apud Ephor. — Hell. Cadmi et Harmoniae nuptias non Samothraciae (Diod.), sed in Boeotia celebratas esse statuendum est. De Diodori autem additamento videas Crusium l. l. 856, l. 24 sqq.

Pomtow, *De Xantho et Herodoto* p. 9 et ann. 1, Euripidem fr. 816 (Nauck[2]) Cadmi generis explicationem fabulaeque argumentum qui factum esset ut ille in Europam transmigraret, ex Hellanico contendit petivisse collatis Apollodori bibl. III 1 verbis „ex Hellanico sine dubio desumptis quem Apollodorus ad verbum transcripsit“. Neque tamen ille quicquam ad hoc comprobandum affert.[1]) Sed quis est qui indolem satis ac naturam compendiorum respiciens certo semper cuidam auctori unam quamque narrationem attribuat, si quidem in communem plane memoriam recepta sit de qua sermo fit fabula?

Si vero recte supra disputavimus Ephorum usum esse Hellanico, vel propterea viri docti sententia improbanda est, quod si de rapta verba fecit Harmonia non idem Hellanicus potuit narrare: *Κάδμος . . . καὶ Τηλέφασσα ἐν Θρᾴκῃ κατῴκησαν* (Apoll. l. l.).[2])

§ 2. **De Cadmi in Boeotiam adventu.** Cadmus igitur Delphos, inde in Boeotiam sese contulit. Quae in hypomnemate *B* 494 (fr. 8 M.) enarrantur, quomodo Cadmus Pythiam consuluerit quaeque ei in Boeotia dum Thebas conderet acciderint, Hellanici et Apollodori auctoritatem prae se ferunt:

---

1) Quanquam Ps. Apollodorum vel potius quod excerptum est ab eo antiquioris et uberioris compendii mythologici auctorem ex Pherecyde sane hic quidem non hausisse elucet, quippe cuius verba tanquam variam sententiam laudari videamus.

2) Minus proferam adversus hominem doctum scholiastae *B* 494 testimonium, quo non Agenorem, ut Apoll., sed Phoenicem Lesbium appellasse Cadmi parentem videatur ostendi; tamen cf. § 2.

ἡ Βοιωτία τὸ πρότερον Ἀονία ἐκαλεῖτο ἀπὸ τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ Ἀόνων· μετωνομάσθη δὲ Βοιωτία κατὰ μέν τινας ἀπὸ Βοιωτοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Ἄρνης, καθ' ἑτέρους δὲ ἀπὸ τῆς ἐλαθείσης κατὰ τὸ πυθόχρηστον ὑπὸ Κάδμου βοός. Εὐρώπης γὰρ τῆς Φοίνικος θυγατρὸς ἐκ Σιδώνης ὑπὸ Διὸς ἁρπαγείσης, Κάδμος ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς κατὰ ζήτησιν πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς ὡς οὐχ εὗρεν αὐτήν, ἦλθεν εἰς Δελφοὺς ἐρωτήσων τὸν θεόν. ὁ δὲ θεὸς εἶπεν αὐτῷ περὶ μὲν Εὐρώπης μὴ πολυπραγμονεῖν, χρῆσθαι δὲ καθοδηγῷ βοΐ, καὶ πόλιν ἐκεῖ κτίζειν ἔνθα ἂν αὕτη εἰς τὰ δεξιὰ πέσῃ καμοῦσα.

τοιοῦτον λαβὼν χρησμὸν διὰ Φωκέων ἐπορεύετο· εἶτα βοῒ συντυχὼν παρὰ τοῖς Πελαγόνος βουκολίοις ταύτῃ πορευομένῃ κατόπιν εἵπετο. ἡ δὲ διεξιοῦσα πᾶσαν Βοιωτίαν ὀκνήσασα ἀνεκλίθη ἔνθα νῦν εἰσιν αἱ Θῆβαι. βουλόμενος δὲ Ἀθηνᾷ τὴν βοῦν καταθῦσαι πέμπει τινὰς τῶν μεθ' ἑαυτοῦ ληψομένους χέρνιβα ἀπὸ τῆς Ἀρητιάδος κρήνης. ὁ δὲ φρουρῶν τὴν κρήνην δράκων, ὃν Ἄρεως ἔλεγον εἶναι, τοὺς πλείονας τῶν πεμφθέντων διέφθειρεν. ἀγανακτήσας δὲ Κάδμος κτείνει τὸν δρά-

Appono autem quae huc pertinent Apoll. Bibl. III 4, 1—2, 3 W.

...... ἦλθεν εἰς Δελφοὺς περὶ τῆς Εὐρώπης πυνθανόμενος. ὁ δὲ θεὸς εἶπε περὶ μὲν Εὐρώπης μὴ πολυπραγμονεῖν, χρῆσθαι δὲ καθοδηγῷ βοΐ, καὶ πόλιν κτίζειν ἔνθα ἂν αὕτη πέσῃ καμοῦσα.

τοιοῦτον λαβὼν χρησμὸν διὰ Φωκέων ἐπορεύετο· εἶτα βοῒ συντυχὼν ἐν τοῖς Πελάγοντος βουκολίοις ταύτῃ κατόπισθεν εἵπετο. ἡ δὲ διεξιοῦσα Βοιωτίαν ἐκλίθη, *πόλις ἔνθα νῦν εἰσι Θῆβαι. βουλόμενος δὲ Ἀθηνᾷ καταθῦσαι τὴν βοῦν πέμπει τινὰς τῶν μεθ' ἑαυτοῦ ληψομένους ἀπὸ τῆς Ἀρείας κρήνης ὕδωρ. φρουρῶν δὲ τὴν κρήνην δράκων, ὃν ἐξ Ἄρεος εἶπόν τινες γεγονέναι, τοὺς πλείονας τῶν πεμφθέντων διέφθειρεν. ἀγανακτήσας δὲ Κάδμος κτείνει τὸν δράκοντα, καὶ τῆς

κοντα, καὶ Ἀθηνᾶς αὐτῷ ὑποθεμένης τοὺς τούτου ὀδόντας σπείρει· ἀφ' ὧν ἐγένοντο οἱ γηγενεῖς. ὀργισθέντος δὲ Ἄρεως καὶ μέλλοντος Κάδμον ἀναιρεῖν ἐκώλυσεν ὁ Ζεὺς καὶ Ἁρμονίαν αὐτῷ συνῴκισε τὴν Ἄρεως καὶ Ἀφροδίτης. πρότερον δὲ ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀντὶ τῆς ἀναιρέσεως τοῦ δράκοντος ἐνιαυτὸν θητεῦσαι, ἐν δὲ τῷ γάμῳ Μούσας ᾆσαι καὶ τῶν θεῶν ἕκαστον Ἁρμονίᾳ δῶρον δοῦναι. ἱστορεῖ Ἑλλάνικος ἐν Βοιωτιακοῖς καὶ Ἀπολλόδωρος ἐν τῷ γ'.

Ἀθηνᾶς ὑποθεμένης τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ σπείρει. τούτων δὲ σπαρέντων ἀνέτειλαν (sequitur de Spartis fabula mutua nece caesis).

Κάδμος δὲ ἀνθ' ὧν ἔκτεινεν ἀίδιον ἐνιαυτὸν ἐθήτευσεν Ἄρει .... Μετὰ δὲ τὴν θητείαν Ἀθηνᾶ αὐτῷ τὴν βασιλείαν κατεσκεύασε, Ζεὺς δὲ ἔδωκεν αὐτῷ γυναῖκα Ἁρμονίαν, Ἀφροδίτης καὶ Ἄρεος θυγατέρα. καὶ πάντες θεοὶ καταλιπόντες τὸν οὐρανὸν ἐν τῇ Καδμείᾳ τὸν γάμον εὐωχούμενοι καθύμνησαν. ἔδωκε δὲ αὐτῇ Κάδμος πέπλον καὶ τὸν ἡφαιστότευκτον ὅρμον, ὃν ὑπὸ Ἡφαίστου λέγουσί τινες δοθῆναι Κάδμῳ ....

Hinc apparet scholiastam Hellanici et Apollodori auctoritatem sibi vindicare, unde ipsa quae dicitur *ἱστορία* incipiat: *Εὐρώπης γὰρ τῆς Φοίνικος θυγατρός* ..... Vel primum initium fabulae ita non concinit cum Ps. Apollodoro, ut is (III 1) non Phoenicis, sed Agenoris filiam Europam fuisse dicat, altera illa sententia varia tanquam allata. Et cum Sidone illam raptam esse bibliothecae auctor memoriae non prodiderit, Mueller initium commenti ab scholiasta ex Hellanici et Apollodori verbis confusum esse censet; quod si verum esset, discrepantias illas atque supplementa Hellanico sequeretur tribuenda esse. — Inde ab verbis *ἦλθεν εἰς Δελφοὺς ἐρωτήσων τὸν θεόν* .... quoniam scholium ad verbum fere congruit cum bibliotheca Mueller Apollodorum sua opinatur ex Hellanico hausisse. Atque Apollodorum et qui conscripsit hypomnema ad communem redire fontem ex eo elucet quod hic copiosiore interdum illo utitur descriptione:

velut l. 23/4 *εἰς τὰ δεξιά*; l. 32 *ὀκνήσασα*, ubi in bibliotheca videmus exaratam vocem *πόλις*.[1]) Communem vero illum auctorem non Hellanicum fuisse existimo, verum amplius quoddam enchiridion mythographicum. Scholiastae enim a verbis *ἦλθεν εἰς Δελφούς* . . . . doctrinam non esse petitam ex Hellanico et in eo praecipue Muellerum errasse, quod extremam *ἱστορίας* partem ab verbis *ὀργισθέντος δὲ Ἄρεως* Hellanico soli vindicaret, ex discrepantia illa satis gravi cognoscitur quae apparet in fr. 129: Harmonia videlicet Electrae Iovisque, apud scholiastam Homeri Veneris Martisque habetur filia; adde quod commentator suadentem ut anguis dentes sererentur facit Minervam, Martem Hellanicus (Schol. Apoll. Rh. III 1178 et 1185 = fr. 2).

Quae vero recedunt a bibliotheca scholiastae res hae sunt: ac primum quidem Europae Cadmique patrem fuisse dicit Phoenicem (cf. Apollod. III 1 *τινὲς δὲ Εὐρώπην οὐκ Ἀγήνορος ἀλλὰ Φοίνικος λέγουσι*); deinde nullam mentionem facit Spartorum fabulae mutua caede necatorum;[2]) denique deorum quemque Harmoniae Cadmo nubenti donum ferentem inducit, cum Apollodorus Cadmum ipsum coniugi munera dedisse narret.

Atque primum illud proprium scholiastae num ab Hellanico repetendum sit, in dubio prorsus relinquendum — siquidem Ed. Schwartz (*De scholiis Homericis ad historiam fabularem pertinentibus, Jahrbb. Suppl.* XII p. 403 sqq.), subscriptionibus eorum minime firmam plerumque neque certam auctoritatem docuit tribuendam esse, immo saepissime eis nihil probari nisi scriptorem qui laudaretur de eadem re — neque dissimillime forte — disseruisse.

Tamen quod in schol. *B* 494 omissa est Spartorum pugna,

---

1) Totum fortasse quod olim exstabat in bibliotheca enuntiatum servatum est in Epit. Vat.: *ἔνθα κτίζει πόλιν Καδμείαν ὅπου* . . . . v. Ric. Wagnerum, *Comment. Ribbeck.* p. 140 sq., *Mus. Rhen.* XLVI p. 388.

2) Quamvis ne id quidem denegandum, perfacile potuisse fieri, ut omnino brevitatis gratia omitteret interpres fabulae enarrationem longius productam.

conspirat cum Hellanici fr. 2 (cf. infra § 4); quod novae nuptae dei deaeque munera dant, illustrare licet Hellanici fr. 12, quo evincitur non Cadmum uxori ornamenta illa funestissima praebuisse (v. § 5). Neque ergo plane assentiar Schwartzio l. l. 458: „Hellanici testimonium ex quo scholii loco sive superstite sive intercepto in subscriptionem delatum sit, prorsus incertum est“; immo non refrager, si quis coniectura auguretur in scholiorum fonte (qui varias quoque de singulis fabulis sententias suppeditasse existimandus est) Lesbium illarum rerum duarum auctorem commemoratum fuisse, de quibus modo diximus. Quas interpres Homeri immiscuerit fabulae vulgatae, cui toti minus vere subiunxit Hellanici testimonium. Praeterea vero quae singula Hellanicus prodiderit de Cadmi in Boeotia rebus gestis si quaeramus, remittamus oportet schol. *B* 494.[1])

§ 3. **Quomodo Cadmus anguem interfecerit.** Hellanico auctore apud schol. Eur. Phoen. 622 (fr. 9):

ὁ μὲν οὖν Ἑλλάνικος λίθῳ φησὶν ἀναιρεθῆναι τὸν δράκοντα, ὁ δὲ Φερεκύδης ξίφει.

1 *λίθοις M, φονευθῆναι φησί A* ‖ 2 *φερεκράτησ MTB, φερεκράτησ φησί A,* quod iam pridem emendavit Valckenaer.

cf. quae antecedunt . . . . *ὅντινα, δράκοντα θηρίον ὄντα χαλεπόν, ἐλθὼν ὁ Κάδμος ἐπὶ τὴν κρήνην τοῦ νίψασθαι ἕνεκα ἀπώλεσε λίθῳ, βαλὼν τῇ ἑαυτοῦ χειρί* —

Cadmus anguem interimit lapide iacto. Idem narrat Euripides ipse, cum Ovidius et Nonnus hanc fabulae formam confundant cum altera, secundum quam a Pherecyde quidem promulgatam gladio herois draco occiditur. — Atque iterum Pomtow, De Xanth. et Her. p. 8 Hellanicum ab Euripide

1) Heisterbergk, *Über den Namen Italien*, 1881, p. 60 sqq. ab ipso Hellanico inventam esse putat si minus totam fabulam de bove enarratam, at certe notationem illam Boeotiae ab Cadmi bove desumptam. Quod primo obtutu neque negari neque certo potest demonstrari naturae hypomnematis de qua supra dictum est ratione diligenter habita. — cf. praeterea quae disputaturi simus in cp. II de rebus Herculis in Italia gestis.

opinatur adhibitum esse. Verum enim vero adeo non sectator deprehenditur tragicus poëta Lesbii scriptoris, ut in primo stasimo *Παλλάδος φραδαῖσι* Cadmum dracontis dentes sparsisse narret, cum ille *βουλῇ Ἄρεως* id factum esse memoriae prodiderit; minus vero videlicet Hellanici fragmento (schol. *B* 494) deceptus est vir doctus. Contra communi fonte ab utroque adhibito factum esse arbitror, ut Euripides quoque lapide iacto anguem concussum esse fingeret. Quoniam vero Spiro, *De Eur. Phoen.* p. 9 vix merito Euripidem Stesichori uti auctoritate iudicat — cf. quae contra disputat Bethe, *Theb. Heldenlieder* p. 101 n. 36 —, ad epici potius carminis exemplum ego quoque (sicut Crusius l. l. 827 et Bethe l. l.) illud puto expressum esse. Bethe autem cogitat de Thebaide, Crusius cunctam quae postea summam auctoritatem adepta sit de Cadmo narrationem originem ducere statuit ab Hesiodeis catalogis, Hesiodea certe poesi.

Atque num vere dicat Bethe Cadmi fabulam ampliorem tanquam digressionem Thebaidi poëmati insertam fuisse maxime videtur dubium; contra eis in comparationem vocatis quae infra disputaturi sumus de ratione Hellanicum inter et Hesiodeos qui feruntur catalogos intercedente, num mirum tibi videtur mythographum, cum de Boeoticis fabulis esset verba facturus, vestigiis institisse Boeotici vatis?

§ 4. **De Spartis.** Hell. frgm. 2 = Schol. Apoll. Rh. III 1179:

περὶ τῆς Κάδμου εἰς Θήβας παρουσίας Λυσίμαχος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Θηβαϊκῶν παραδόξων ἱστορεῖ καὶ Ἑλλάνικος ἐν ᾱ Φορωνίδος, ἱστορῶν ὅτι καὶ τοὺς ὀδόντας ἔσπειρε τοῦ δράκοντος κατὰ Ἄρεως βούλησιν καὶ ἐγένοντο πέντε ἄνδρες ἔνοπλοι, Οὐδαῖος Χθόνιος Πέλωρ Ὑπερήνωρ Ἐχίων

et schol. III 1186:

τοὺς περιλειφθέντας ἐν τῇ μάχῃ σὺν Κάδμῳ κατοικῆσαι ἐν Θήβαις φησί. λέγει δὲ καὶ Ἑλλάνικος, ὅτι Κάδμος ἐξελὼν τοῦ ὄφεως τοὺς ὀδόντας ἔσπειρεν, ἐκ δὲ αὐτῶν πέντε ἄνδρες ἔφυσαν, Οὐδαῖος Χθόνιος Ὑπερήνωρ Ἐχίων Πέλωρος. καὶ

4 *Πέλωρος*: quae forma exstat in schol. Eur. Phoen. 942 (codd. *TAB*;

ὁ μὲν Ἑλλάνικος μόνους φησὶ βεβλαστηκέναι, ὁ δὲ Ἀπολλώνιος πολλοὺς ἄλλους . . . καὶ ἀλλήλους πεφονευκέναι.

cod. *M* *πελ*$^{\omega}$); Pausan. IX 5, 3; schol. Pind. Isthm. I 41; Steph. Byz. s. v. *Ἄζωτος*; Apollod. bibl. III 4, 1, 5 (III 24 W.) [in cod. Paris. R, quem reliquorum librorum archetypum nuper demonstravit Ric. Wagner proll. ed. p. XIII sqq.]; formam *Πέλωρ* exhibet schol. Apoll. III 1179; schol. *Π* 174. ‖ 5 *Ἑλλάνικος μόνως φησί* L, *Ἑλλάνικος μόνως φησὶ τούτους* f, *Ἑλλάνικος* ⟨*τούτους*⟩ *μόνους φησί* Keil.

Martem igitur suasisse Cadmo, ut dracontis dentes sereret, narratio erat Hellanici (itemque Pherecydis), cum Hesiodea promulgaret id factum esse iussu Minervae. Eadem deinde quae summam postea auctoritatem nacta est fabula armatos heroes dentibus sparsis ortos inter sese trucidasse quinque exceptis narraverat; at Hellanicum illos quinque solos cum faceret prosilientes, Spartorum pugna prorsus omissa genealogiam praecipue curasse exsequendam recte concludit Crusius p. 828/9. Nomina autem heroum e terra natorum eadem profert Hellanicus atque ceteri auctores, ut taceam de formarum *Πέλωρος* et *Πέλωρ* discrimine (de quo v. apparatum criticum supra exhibitum).

Pherecydes autem Cadmum dolo usum lapide in medios hostes immisso admodum infestum illis excitasse certamen narravit, ut alter alterum caederet nec plus quinque illi salvi evaderent.

Qua in fabella Martis etiam illud consilium locum suum habere ostendit Crusius p. 836: Pherecydem nimirum fabellam quandam servasse de regia virgine ab draconte custodita, quam liberare quicunque heros auderet, non beluam solum custodientem interimere, verum improvisis etiam periculis prudentiae exemplo proposito deberet perfungi. Pater ergo virginis (Mars videlicet habetur pro Harmoniae parente) ut perdat liberatorem coniugem sibi expetentem, consilium huic dat seminum illorum iaciendorum, quae „agricolae messis iniqua suo“ fiat ac perniciosa.

Quem rerum conexum si respicimus, Hellanicus quippe qui non nisi de quinque heroibus dicat terra editis (quos

mutua nece sese trucidasse vix contenderit stirpium ille ordinum investigator) Martisque ut Harmoniae patris nullam habeat notionem, curnam omnino Martem sibi finxit Cadmo ut dentes sereret suadentem? Dixeritne quispiam Hellanicum fabellam illam a Pherecyde quoque exceptam cognitam habuisse, eis vero rebus, quae necessario cum ista fabulae forma coniunctae essent, ab Samothracia autem genealogia antea adhibita abhorrerent, (Marte scilicet imprimis ut Harmoniae parente) omissis tamen Martis retinuisse consilium, summam igitur quasi totius fabulae neglexisse? an verius ob id eum existimamus Martem fecisse consilii auctorem adiutoremque, ut is stirpem videretur curare servandam: anguis nimirum existimabatur proles Martis, Sparti igitur illius dentibus orti eiusdem Martis erant nepotes aut progenies. Itaque cultus cuiusdam originis declarandae gratia de Martis consilio verba fecerit Hellanicus, cum sacrificium inter gentes illorum quinque heroum terra genitorum, quae sibi esse viderentur, commune proavo forte Thebis fuisset instauratum.[1])

§ 5. **De Harmoniae Cadmique nuptiis.** Ex schol. Eur. Phoen. 71 (fr. 12; textum v. infra p. 233), quocum apte conferre licet extremum fr. 8 (v. § 2), cognoscitur Minervam novae nuptae *πέπλον*, Venerem *ὅρμον* donasse,[2]) quibus postea muneribus tantam ortam esse perniciem communis memoria erat.

---

1) Sed cf. Ed. Schwartzium, *Quaest. Herod.*, Ind. Lect. Rost. 1890 p. 15: „nomen Spartorum adeo cum ipsa fabula concinit, ut fictum, non ex ipsa historia desumptum esse appareat; idem valet de nominibus quinque illorum Spartorum, de quibus nulla gens Thebana originem suam deduxit“. Attamen narrabatur de Spartorum singulorum stirpe: v. locos apud Paulyum *Realenc.* VI 1, p. 1363 collectos. Epaminondas ex Spartis dicebatur oriundus esse: Pausan. VIII 11, 5; Plutarchi etiam temporibus exstabat Thebis Spartorum progenies: Plut. de sera num. vind. 21: O. Mueller, *Orchom.*[2] 391 n. 1; Car. Tuempel, *Bemerkungen zu einigen Fragen der griechischen Religionsgeschichte,* Progr. Neustettin 1887 p. 18.

2) Quod tam diserte solus enarravit Hellanicus. — Deos Harmoniae dona ferentes Amyclaei iam solii artifices induxerant: Pausan. III 18, 7; inde antiquam illam fuisse fabulam evincitur atque ab epico aliquo carmine ducere originem.

Hellanicus igitur non ab Europa primum Cadmum finxit *ὅρμον* illum accepisse (Pherec.). Atque in constituenda nominum serie earum mulierum, quae deinceps monile illud perniciosissimum possedissent quarumque prima vulgo nominaretur Harmonia (Mythogr. Vatic. I 151, II 78), Hesiodeum a Lesbio putem illustrium feminarum poëma in usum conversum esse (v. particulam **3.** huius capitis).

Hellanico ergo auctore Cadmus Europam in Boeotia non videtur repperisse (Pherec. ap. Apoll. bibl. III 4, 2, 3; v. Ed. Schwartzium, *Quaest. Her.* p. 11).[1]

§ 6. **De Encheleis.** Schol. Aristoph. Lysistr. 36: *τὰς ἐγχέλεις*] *ἐν γὰρ τῇ Κωπαΐδι λίμνῃ μέγισταί εἰσιν ἐγχέλεις· ᾤκουν τε τὴν Βοιωτίαν καὶ οἱ λεγόμενοι Ἐγχελεῖς περὶ ὧν* (*καὶ* add. Leidens.) *Ἑλλάνικος ἐν τοῖς Βοιωτιακοῖς φησιν.*

---

1) Forte conicias Lesbium Europam in Lyciam sibi finxisse pervenientem (similiter Herod. IV 45): de Lycia Europa cf. Ed. Schwartzium l. l. p. 10 sqq. Tamen num revera Hell. Europae filium fuisse narraverit Sarpedonem Lycium: Schol. Eur. Rhes. 29: .... *ὁ δὲ Ἡσίοδος Εὐρώπης μέν φησιν αὐτόν* (scil. *Σαρπηδόνα*) ††† *ὡς Ἑλλάνικος* in dubio puto relinquendum: iure enim lacunam ante verba *ὡς Ἑλλ.* indicavit Schwartz, quoniam Hellanicum quid de Sarpedonis origine senserit Hesiodus, vix potest credi edixisse; an forte sufficit *ὡς καὶ Ἑλλ.*? Sermo autem fit in interpretis loco de Lycio illo Sarpedone, qui interfuisse narrabatur bello Troiano. Quem qui eundem fuisse putarent atque Europae filium, Minois fratrem, hanc viam necesse erat eos temptare infringendae temporum difficultatis, ut ab Iove illum trium hominum generum superstitem redditum fuisse sibi fingerent (Apoll. III 1, 2, 4); atque auctor exstiterit huius sententiae Hesiodus, si quidem interpres Euripidis Hesiodi testimonium recte ad eum revocat Sarpedonem de quo verba facit tragicus poëta, Troiani dico belli aequalem. — At Hellanicum quoque tanta heroem illum fuisse longaevitate credidisse minus veri videtur simile; immo de duobus puto logographum verba fecisse Sarpedonibus, altero Europae filio Minoisque fratre, Troianorum temporum aequali altero. Atque Hellanici fuisse homonymos qui dicuntur inducere homines, ut impedimenta quaedam temporum ratione allata removeret, satis constat: de duobus illum dixisse Sardanapallis ex schol. Aristoph. av. 1022 cognoscitur, eundemque de duobus Pelasgis ex frgg. 1 cl. 37 (Ed. Meyer, *Forschungen zur alten Geschichte* I p. 106).

Ἄλλως. ἐπειδὴ ἀπὸ Κωπαΐδος λίμνης τῆς Βοιωτίας φέρονται ἐγχέλεις Ἀθήναζε (*ὅθεν καὶ οἱ λεγόμενοι ἐγχέλεις* [scrib. *Ἐγχελεῖς*], *περὶ ὧν φησιν Ἑλλάνικος ἐν τοῖς Βοιωτιακοῖς* add. cod. Baroccianus).

Ex scholiastae verbis necesse est concludamus de Boeoticis Encheleis Hellanicum verba fecisse. Cuius gentis nomen ipsum eum derivasse ex anguillis (*ἐγχέλεις*) neque evincitur ex codicis Barocciani scriptura (alioqui non prorsus certa: Stein, *Schol. in Aristoph. Lys.* non satis accurate quid exstet in codice aperit), neque ille codex propriam auctoritatem qui sibi vindicet omnino dignus est, sed priore quidem scholiorum parte vestigia premit recensionis R: v. Stein, l. l. p. XXX sqq.

Atque longe plurimi antiquorum scriptorum in Illyria Encheleas habitare et habitasse memoriae prodiderunt; Cadmum autem et Harmoniam Thebis sese ad illos contulisse, reliquias denique Cadmeae gentis patria ab Argivis deleta Laodamante duce eodem confugisse.

Praeterea vero in Boeotia etiam Encheleas fuisse non desunt testimonia: antiquissimum autem, cuius nos quidem habeamus notitiam, est oraculum illud de Illyricarum Enchelearumque catervarum in Graeciam irruptione editum, quod Persicorum bellorum aetate Mardonius in suam rem convertit (Her. IX 43); adde quod Bacchus apud Euripidem Bacch. 1330 sqq. vaticinatur Cadmum et Harmoniam serpentium forma indutos barbarorum quondam exercitum contra Graeciam esse ducturos. — In ipsa vero Boeotia collocat Encheleas Diodorus XIX 53 § 5, cum persequitur Thebarum varios casus: *τοὺς οὖν τότε κατοικήσαντας* (Spartos scilicet et Cadmeos) *ὕστερον Ἐγχελεῖς καταπολεμήσαντες ἐξέβαλον, ὅτε δὴ συνέβη καὶ τοὺς περὶ Κάδμον εἰς Ἰλλυριοὺς ἐκπεσεῖν,* quem videlicet Encheleas non in Illyria habitantes facere manifestum est.[1] Accedunt Cephalion apud Malal. Chronic. II p. 494 (= Ceph. fr. 6 FHG III 630): *καὶ εὐθέως Ἀμφίων ὁ λυρικὸς κτίζει πόλιν μεγάλην πάνυ, δωδεκάπυλον, τὴν πρώην μὲν οὖσαν κώμην*

1) Quos Casaubono olim (ad Strab. I p. 46 ⟨ed. Oxford. p. 66, 5⟩) locus Diodoreus movit scrupulos, non iam esse puto quod evellamus.

λεγομένην Ἐγχέλειαν et Ioann. Antioch. fr. 8 FHG IV 544: *καὶ κτίζουσι* (scil. *Ἀμφίων καὶ Ζῆθος*) *πόλιν τὴν πρῴην οὖσαν κώμην καὶ καλουμένην Ἐγχέλειαν, καὶ ὠνόμασαν αὐτὴν Θήβας εἰς ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτῶν.*

His igitur testimoniis[1]) additur Hellaniceum illud, quod quanquam summi momenti ac ponderis ab nullo tamen adhuc quantum scio viro docto adhibitum est.

Atque putarunt illustres viri fabulam illam Cadmi cum Encheleis consociati in ipsa Boeotia olim fuisse collocatam: quod Cephalion testetur Encheleam antea fuisse Thebas, optima atque antiqua niti memoria; Encheleas igitur aliquando fuisse nationem Boeotiae; postea fabulas illas migrasse in Illyriae regiones ab Encheleis habitatas.[2])

Atque ambabus manibus opinor illos complexuros esse Hellanicum tanquam vetustissimum atque praeclarissimum Enchelearum in Boeotia quae fuerint sedum testem.

Tamen hanc mihi incidere fateor suspicionem, nonne tota de Encheleis, qui Boeotiae olim fuissent gens, narratio idcirco solum excogitata sit a mythographis, ut quomodo factum esset declararent, ut ad Encheleas, quam ipsi Illyriorum gentem esse scirent, Cadmus sese conferret, immo eorum fieret rex! — Haec enim illi noverant: primum quidem apud Encheleas

---

1) Num Mnaseas apud Steph. Byz. s. v. *Ἐγχελᾶνες* (*ἔθνος Ἰλλυρίας, οἱ αὐτοὶ τοῖς Ἐγχελέαις, ὡς Μνασέας ἐν γʹ τῶν περιηγήσεων*) Enchelearum ut Boeotiae incolarum fecerit mentionem (lemma nimirum *ἔθνος Ἰλλυρίας* ad Mnaseam non oportet referamus), si Muellero auctore FHG III 152, 13 locum illum Mnaseae ex Boeotiae lustratione desumptum ducamus, plane in dubio relinquendum.

2) V. Crusium apud Roscherum p. 889: „Nun ist der Name *Ἐγχέλειοι* sicher, *Ἰλλύριοι,* der keineswegs bloss im NW. haftet, wahrscheinlich griechischen Ursprungs, und die Vermutung liegt nahe, dass es sich auch hier um eine Fernübertragung der heimischen Anschauungen handelt, die von den hellenischen Kulturcentren aus immer weitere Kreise zu ziehen und erst an der Grenze der jeweils bekannten *οἰκουμένη* Halt zu machen pflegen . . . .“ — Illud vero maxime puto premendum esse huius sententiae sectatoribus (nec tamen prorsus idoneum quod certo demonstret fabulae illam transpositionem), quod alterum etiam Encheleis fuerit nomen (a Strabone servatum: *Σεσαρήθιοι* [VII p. 326]).

Illyriae nationem de Cadmo advena narrari, quin etiam sepulcra Cadmi Harmoniaeque monstrari; praeterea Enchelearum reges ab eis ducere originem, ipsos non eadem natione ortos atque quos regerent[1]); rursus in Boeotia vicum ad Copaidem lacum situm appellatum esse vel fuisse Encheleam, immo ipsas Thebas, Cadmi urbem, antea videri fuisse istam Encheleam[2]); quid igitur facilius poterat colligi quam Encheleas olim fuisse gentem Boeotiae, quo Cadmi Cadmeorumque societas cum Encheleis Illyricis inita aptissime expediretur? Nam cur Enchelearum reges essent Cadmei, operae pretium esse visum explanare satis ostenditur quae apud Apollod. bibl. III 5, 4 exstat narratione: oraculo nimirum commotos Encheleas Cadmum advenam ducem contra Illyrios creasse.

Hunc igitur rerum conexum fuisse statuo: Graeci coloni ex Cadmi stirpe oriundi cum Illyricarum nationum velut Enchelearum adepti essent regnum, suas ipsorum fabulas ad illas regiones transtulerunt — id quod saepissime constat in coloniis factum esse; simulque ut sancirent quasi ipsorum dominationem, Cadmum ipsum proavum iam assecutum esse finxerunt illarum regionum imperium iis quae praeterea de illo in patria narratae erant (velut de Cadmo et Harmonia in serpentium formas mutatis) fabulis in Illyriam allatis.[3])

Qui vero Cadmum ad Encheleas confugisse inde declara-

---

1) Strab. VII p. 326: *ταῦτα δὲ πρότερον κατεδυναστεύετο ἕκαστα ων ἐν τοῖς Ἐγχελείοις οἱ Κάδμου καὶ Ἁρμονίας ἀπόγονοι ἦρχον, καὶ τὰ μυθευόμενα περὶ αὐτῶν ἐκεῖ δείκνυται. οὗτοι μὲν οὖν οὐχ ὑπὸ ἰθαγενῶν ἤρχοντο.*

2) Atque ipsum id, Encheleam scilicet sitam fuisse eodem loco quo postea conditae sunt Thebae fortasse fictum fuerit; nihil nisi Encheleam, olim vicum quendam Boeotiae exstitisse constat.

3) Nec Thebis commutatos esse Cadmum eiusque coniugem desunt testimonia: cf. Philostr. *Εἰκόν.* I 17 ∾ Eurip. Cadm., v. O. Crusium l. l. p. 850 et 889, qui Hesiodeos catalogos in arce Thebarum illos in serpentium figuras transmutatos esse colligit enarrasse. — De Encheleis disputavit ante hos paucos annos Ed. quoque Schwartz, *Quaest. Herod.*; tamen adstipulor Ottoni Crusio iudicanti (p. 893 n.): „Bedenklich ist der Versuch, in der Encheleersage historische Reminiscenzen aus der boiotischen Urgeschichte nachzuweisen“.

bant, quod in ipsa Boeotia Enchelearum nationem sibi excogitabant, vici illius Encheleae nomen iniuria in suum usum vocabant. Nam in Boeotia ad Copaidem lacum Encheleam vico nomen fuisse vix est quod miremur, quoniam in lacu tanta anguillarum erat copia, ut facile oppidulum prope situm nomen posset accipere *Ἐγχέλεια*: i. e. oppidum anguillarum. Sed huius *Ἐγχελείας* incolis nulla omnino ratio est cum Illyrica illa gente *Ἐγχελεῖς*, quos potius veri simile est intellegendos esse homines hasta armatos „die Speergerüsteten": cf. E. Maass, *Herm.* XXVI p. 190, cui adstipulatur Preller-Robert, *Griech. Mythol.* I[4] p. 661.

Quoniam autem Hellanicus quoque in *Βοιωτικοῖς* de Boeoticis Encheleis verba fecit, quae ratio inter illos fuisset et Cadmum, in propatulo est eum explanasse, itaque qua de causa ad Illyricos ille fugisset Encheleas ostendisse: finxerit igitur necessitudine quadam cognomines duas gentes coniunctas fuisse, aut alteram partem fuisse alterius; Cadmum vero amicitiis usum Boeoticorum, cum Thebis Boeotiaque cedere coactus esset, ad Illyricos confugisse Encheleas; aut totam gentem in Boeotia olim habitantem cum Cadmo in Illyriam eiectam fortasse e patria emigrasse commentus sit.

Certe quae Diodorus XIX 53, 5 explicavit (v. p. 226), non ab Lesbio repetenda esse his cognoscitur: Spartorum nomen longe aliter explanavit Hellanicus, Diodori auctor euhemeristico utitur more; idem Spartos prorsus diversos fuisse censet ab Cadmeis; huc accedit quod non ad Hellanici exemplum temporum ille computationem confecit, sed quae satis similis videatur Herodoteae adhibuit.[1]) Quem igitur exscripsit Dio-

1) cf. Diod. § 8: Dum bellum Troianum geritur, eiecti sunt Thebani ex patria, redierunt „*μετὰ τετάρτην γενεάν*". Deinde „*ἀπὸ . . . τούτων τῶν χρόνων διαμενούσης τῆς πόλεως ἐπ' ἔτη σχεδὸν ὀκτακόσια*" Alexander Magnus delevit urbem, 335. Inde efficitur Diodori auctorem Troiam captam esse sibi finxisse ca. annum 1260 a. C. (ut nostra ratione tempus significem). Similiter censuit Herodotus: v. Ed. Meyerum, *Forschungen zur alten Geschichte* p. 151 sqq. — De Hellanico non prorsus constat; sed cf. Brandisium, *De temp. Graec. ant. rat.* 1857 et Meyerum l. l. p. 177 n. 1.

dorus in expositione de Thebarum variis casibus facta (Hieronymum fortasse Cardiensem?), minime hunc ex Hellanico alioquin doctrinam petivisse apparet; nego igitur ea, quae de ipsis Encheleis memoriae prodidit, ex Hellanico hausta esse. Nempe hoc certum videtur: si Hellanicus verba fecit de Encheleis Boeoticis, eundem necesse est exposuisse inter Boeoticos et Illyricos Encheleas quaenam intercessisset ratio: atque nisi Cadmi ad Encheleas fugam infitiabatur, sed studebat explanare, non inimicitiis Cadmeos et Encheleas usos esse sequitur logographum contendisse: neque ergo Diodori narrationem apud eum exstitisse.

Ceterum de Cadmeis Thebis expulsis coloniisque ab illis conditis Hellanicum quoque exposuisse perspicitur fr. 95: Hesych. v. *Κάδμιοι: οἱ Πριηνεῖς, ὡς Ἑλλάνικος.* Prienam ab Cadmeis, non ab ipso Cadmo deductam esse inter omnes constabat: cf. Pausan. VII 2, 10 et Strab. XIV p. 633, praecipue p. 636.

Appendicula ad § 6.

De alia etiam antiquissima natione Boeotiae Hellanicum dixisse coniecit Meineke, cum in Stephani loco: v. *Προνάσται, ἔθνος Βοιωτίας· „Βοιωτῶν δέ τινες τὸ πάλαι [ἔθνος] Προνάσται καλέονται“* — verba *Βοιωτῶν — καλέονται* quae testis esse patet ab ipso Stephano quondam allati, „Hecataei vel Hellanici“ esse propter Ionicam dialectum in *καλέονται* conspicuam existimavit. Quam probabiliter auguratus sit vir doctus eo minus disceptari potest, quod de illis Pronastis („qui olim in terra habitabant“) alibi nihil omnino memoriae proditum est.

2. De Oedipode.

Ad Eurip. Phoen. versum 61 [1]) sub lemmate *εἰς ὄμμαθ' αὑτοῦ* interpres antiquus Hellanici affert testimonium: *ὅμοια Ἑλλάνικος* (*ὅμοια καὶ B, ἑλλανικω A*).

1) Eur. Phoen. 59sqq.:

μαθὼν δὲ τἀμὰ λέκτρα μητρῴων γάμων
ὁ πάντ' ἀνατλὰς Οἰδίπους παθήματα
εἰς ὄμμαθ' αὑτοῦ δεινὸν ἐμβάλλει φόνον
χρυσηλάτοις πόρπαισιν αἱμάξας κόρας.

Itaque is quoque auctor fuit ipsum se Oedipodem oculis privasse: quae communi memoria (excepto Eur. Oed. fr. 545 N.) tradita est fabula. Atque Homerum iam λ 271 sqq. Oedipodis excaecati habuisse notitiam postquam Welcker, *Ep. Cycl.* II 333 coniecit, nuper quidem optime illustravit Ericus Bethe, *Theb. Heldenlieder* p. 1 sqq., qui Oedipodiae epico poëmati antiquo restituendo ut fundamentum substruendam esse intellexit ac demonstravit Pisandri fabulam ab commentatore Eur. Phoen. 1760 servatam. Ubi expressis dicitur verbis: . . . . *μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἰοκάστης καὶ τὴν αὑτοῦ* (Bethe, codd. *αὐτοῦ*) *τύφλωσιν* . . . .[1]). Quam Oedipodis *τύφλωσιν* iam constituit ac legitimam tanquam reddidit posteriorum temporum poëtis et scriptoribus epicum illud carmen grandibus ipsum iam argumentis repletum atque *τραγικωτάτοις*, quae Homericus locus supra commemoratus strictim attingit.

Hic quoque Pomtow, *De Xantho et Her.* p. 9 sq., ex scholiastae verbis Euripidem exemplum imitatum esse concludit Hellanici. At quod tragicus poëta concinit cum logographo, minime puto colligi hunc ab illo esse adhibitum, si quidem enarratur fabella tam usitata, quae omnes inter tragicos constet, velut de Oedipode excaecato. Lesbium autem ipsum auctorem atque inventorem exstitisse illius narrationis, cui omnes tragici poëtae postea adstipularentur, cum eo redarguitur, quod ex ipsis tragicis iam Aeschylus Oedipodem narraverat ipsum sese oculis privasse, tum in universum veri specie

---

1) Quae contra Bethium disputavit nuperrime J. Paulson in „*Erano*" (*Act. philol. Suecan.*) I 1896 de Oedipode excaecato narrationem inde demonstrare conatus profectam esse, quod nominis *Οἰδίπους* veriloquium vulgo derivatum esset de verbo *οἶδα* (vel hoc quod maximam moveat dubitationem idoneum), vix puto apta esse quae cuiquam persuadeant. Paulson, cum eam quam Bethe meo quidem iudicio praeclara divinatione usus secundaque Minerva confecit *Οἰδιποδείας* restitutionem improbat, in eo praecipue mihi videtur errore versari, quod, quicumque ad antiquiores fabulas pertineant Homericorum poëmatum loci, non tam tangere eos levissime satis habere opinatur illas fabulas carminaque antiqua alia, ceterum tunc quidem satis nota, quam argumenta eorum quam accuratissime concipere atque paene retractare.

prorsus caret. Contra censeo esse statuendum: vel inde quod apud eum qui retractarit fabulas, non invenerit, perhibita est narratiuncula, novum quoddam documentum nos assecutos esse, Oedipodem excaecatum ex epicorum poësi assumptum, in epicis iam carminibus fuisse depictum.

Neque enim ex Aeschylo ipso Hellanicum fabulam illam mutuatum esse videtur credibile. Nam quod Carolus Robert, *Bild und Lied* p. 127, Lesbium eum fuisse dicit, qui etiam ex scaenicorum fortasse poëtarum fictionibus sua hauriret, magnum scrupulum fateor mihi movisse. Logographum nimirum quascunque fabulas potuit investigare vetustissimas puto excepisse nec praetulisse, quas recentiore atque recentissima inventione certo perspiceret confectas esse. Quam vero vir ille doctissimus protulit sententiam veritatis vel probabilitatis quandam speciem non puto prae se ferre, nisi narrationem, quam ideo excogitasset tragicus poeta, ut, quod animo ipse comprehendisset, illustraret magis atque exornaret clarissimaque tanquam luce circumfunderet; vel ut de publicis quaedam rebus iudicia studiaque immisceret — nisi talem dico ab logographo receptam esse intellegamus atque in rem conversam. Alioquin de communi arbitror cogitandum fonte; neque apud Hellanicum ullum illius generis mihi quidem praesto est exemplum.

3. De Eteocle et Polynice.

§ 1. **Quomodo odia fratrum concitata sint.** Quid fratres de Oedipodis regno hereditateque constituerint quoque modo factum sit ut summo inter se odio inflammarentur, triplex a poëtis mythographisque veteribus fertur narratio:

aut Polynicem ilico ab Eteocle patria esse expulsum (Pherec., Sophocl.)[1];

1) Ex Hesiodi verbis O. Di. 162:

τοὺς μὲν ἐφ᾽ ἑπταπύλῳ Θήβῃ, Καδμηΐδι γαίῃ,
ὤλεσε μαρναμένους μήλων ἕνεκ᾽ Οἰδιπόδαο

non cognoscitur, quid ille de belli fraterni causa senserit, neque quicquam inest, quo Prellerum (*Griech. Mythol.* II³ 352 n. 3) merito conclusisse probetur vi Polynicem esse expulsum.

aut primo quidem de vice quadam versa fungendo Thebanorum imperio convenisse inter fratres; cum vero Polynices ex ordine regnum esset suscepturus, Eteoclem locum dare noluisse (Eur., Apoll. bibl., Stat., Hygin.);

aut denique extemplo hereditatem atque in omne reliquum tempus esse dividendam ita illos statuisse, ut alter regnum adipisceretur, alter divitiis regiis acceptis emigraret.

Atque quam ultimo loco adumbravimus fabulam enarravit Hellanicus apud schol. Eur. Phoen. 71 = fr. 12 M.:

(δεῖ οὖν εἰδέναι ὅτι οὐ παρὰ πᾶσι συμφωνεῖ ἡ Πολυνείκους εἰς Ἄργος ἄφιξις· Φερεκύδης γὰρ ἐκβεβλῆσθαι τὸν Πολυνείκην φησὶ μετὰ βίας,) Ἑλλάνικος δὲ ἱστορεῖ κατὰ συνθήκην αὐτὸν παραχωρῆσαι τὴν βασιλείαν Ἐτεοκλεῖ, λέγων αἵρεσιν αὐτῷ προθεῖναι τὸν Ἐτεοκλέα, εἰ βούλοιτο τὴν βασιλείαν ἔχειν ἢ τὸ μέρος τῶν χρημάτων λαβεῖν καὶ ἑτέραν πόλιν οἰκεῖν. τὸν δὲ λαβόντα τὸν χιτῶνα καὶ τὸν ὅρμον Ἁρμονίας ἀναχωρῆσαι εἰς Ἄργος κρίναντα ἀντὶ τούτων τὴν βασιλείαν Οἰδίποδος παραχωρῆσαι· ὧν τὸν μὲν ὅρμον Ἀφροδίτη, τὸν δὲ χιτῶνα Ἀθηνᾶ αὐτῇ ἐχαρίσατο· ἃ καὶ δέδωκε τῇ θυγατρὶ Ἀδράστου Ἀργείᾳ· ὅθεν Εὐριπίδης ταῖς δύο ἱστορίαις ἐχρήσατο, ἐνταῦθα μὲν τῇ Φερεκύδους, ὕστερον δὲ τῇ Ἑλλανίκου.

1 *συμφωνία A, συμ^{ω}φ M* || 4 *συγχωρῆσαι B* || 5 *προσθεῖναι M, προτεῖναι B* || *ἐτεοκλῆ B* || 7 *τὸν ὅρμον καὶ τὸν χιτῶνα B* || 8 *κρίναντα ἀντὶ τούτων] κρίναντασ τοῦ M, κρίνοντασ δὲ τοὺσ A, κρίναντοσ τοῦ μέρουσ B* corr. Schwartz || 9 *Οἰδίποδος] Οἰδιπο^{δ} MB, οἰδίποδι A* del. Schwartz, cf. p. 237 adn. 1) || 10—12 *ἐχαρίσατο — ἱστορίαις* om. *M* || 12 *ἱστορίαις] ἀργείαισ A* || *ὕστερον — Ἑλλανίκου* om. *M.* — Nomina in fine loci commutanda esse inter se vidit Paulus Rabbow, *genethl. Gotting.* p. 164.

Ab Eteocle igitur condicione proposita fratri, ut aut regnum sibi eligeret aut opes, Polynices dominatione Thebarum remissa *ὅρμον* et *χιτῶνα* Harmoniae accepit et Argos decessit.

Quam fabulam unde Hellanicum putas assumpsisse?

Atque Welcker *Episch. Cykl.* II 342 sq. ramentum illud Hellaniceum subiuncto Pausaniae loco IX 5, 6 ita adhibuit, ut Cyclicae quam vocant Thebaidis partem reficeret. Quaeque

singula excogitarit explanaritque, apud ipsum sospitatorem antiquarum fabularum illum ingeniosissimum requiratis; meae provinciae non nisi quae ad ipsum spectant Lesbium puto esse disceptare. Welcker igitur (v. praecipue pp. 342 et 343) hereditatis divisionem, quam ipsi antiquo carmini epico („als echten Umstand") opinatur vindicandam, ubi primum Polynices Argos decederet, nondum sibi fingit esse perfectam sed Oedipode demum mortuo, cum Polynices a fratre invitatus, ut ludis funebribus in honorem patris habendis interesset, una cum Argia in matrimonium interim ducta Thebas revertisset. — Quae quamvis cum Hellanici fragm. 12 non plane conspirent, quippe quem matrimonium cum Argia initum esse post divisionem demum hereditatis perfectam, eam vero ipsam primo iam Polynicis ex patria decessu divisam appareat finxisse, — tamen genuinam narrationem contractam quodammodo esse atque depravatam ad tempus quidem concedam seu ab ipso iam Hellanico, seu ab interprete Euripidis vel eius fonte. — Neque tamen possum a Welckeri partibus stare qui Lesbium huius fabulae formam Cyclica Thebaide expressam reddidisse arbitretur. Immo de qua sermo fit antiqui poematis partem aliter restaurandam censeo.

Proficiscendum autem a primis illis precibus diris, quibus Oedipus acerbissimo dolore affectus filios detestatur: apud Athen. XI 465/6 = fr. 2 Kinkel:

ὡς οὔ οἱ πατρώϊ' ἐν ἠθείῃ φιλότητι
δάσσαιντ', ἀμφοτέροισι δ' αἰεὶ πόλεμοί τε μάχαι τε.

Huius autem devotionis, quam tanquam oraculum poëtam credo certe voluisse intellegi, Welckeri de restituenda hac poëmatis parte si sequimur sententiam, eventum fuisse nullum iam videtis: nulla nimirum difficultate hereditas a fratribus foret dispertita; non ob eam Polynices expulsus esset causam, quod de dividenda hereditate non posset convenire inter fratres, sed alia quadam controversia orta (p. 343). At ipsorum exsecrationis verborum, quam in poëmate ad effectum perduci necesse erat, diligenter habita ratione non potuisse duco fieri, ut pace fratribus patrimonii partes obtingerent aut omnino

de dividendo illo inter eos conveniret. Itaque neque Hellaniceam illam hereditatis divisionem puto in epico carmine expositam fuisse, neque qua imperium ut alternis vicibus administraretur erat constitutum, Euripideam (v. supra p. 233). Haec enim concordia aliquantum certe temporis coniunctos fuisse fratres significat, cum contra expressis verbis in oraculo pronuntiatum sit: *ἀμφοτέροισι δ' ἀεὶ πόλεμοί τε μάχαι τε.* Sed ego quidem iudico in Thebaide, sicut apud Pherecydem ac Sophoclem,[1] Polynicem ab Eteocle ob controversiam ex ipsa hereditate dividenda ortam statim expulsum esse.

Cyclicum igitur poëma in hac quidem haud parvi momenti re Hellanicus non est secutus. Adde quod confirmet sententiam modo prolatam Hellanicumque prorsus aliter sensisse atque Thebaidis auctorem ostendat: apud Lesbium Eteoclem elucet plane innocentem depingi neque qui merito fraterni belli incusetur incepti, Polynicem vero eum qui postea quamvis ipsi eligendi optione concessa tamen fratri bellum intulerit; at Thebaidis poëtam constat Polynicis favisse partibus.[2] Atque vetustissimam fabulam maiorem culpam contulisse in Polynicem ex ipso nomine quod significet hominem ad rixam promptum effici ostendit Welcker p. 341.

Hellanicum igitur cum Thebanas partes videatur secutus esse Thebanae etiam memoriae sese adstrinxisse in illarum rerum expositione licet colligere.[3]

---

1) Sophoclem in Oed. Col. fundamento quasi niti Thebaide dicit Bethe p. 107, ad aliam tamen rem spectans. — Ex Oedipodis igitur precibus prorsus contrarium censeo effici atque colligit Bethe p. 108, cui (cohibenti tamen de hac epici carminis parte iudicium) illa devotio vel divisam esse hereditatem videatur indicare.

2) Quod vere demonstrat Bethe cp. IV contra Welckerum; cf. eundem p. 101 n. 35. Probatur autem illud nostra quoque quam supra explicavimus de discordia inter fratres in Thebaide excitata sententia.

3) Cum Thebaide rursus Hellanicus eo conspirat, quod Polynices apud illum videtur fuisse maior natu Eteocle: illius videlicet erat optio; de Theb. cf. Bethe p. 107, sed v. Welckerum p. 341. — Haud dissimilis Hellaniceae narrationis videtur fuisse Aeschylea: eum quoque maiorem culpae partem dedisse Polynici apparet.

Boeoticam vero memoriam excepit Hesiodeorum vatum thiasus. „Hesiodo“ autem (in catalogis videlicet) apud schol. Ψ 679 (fr. 62 Rzach) auctore, ut celebrandis Oedipodis ludis funebribus interesset, Argia quoque Adrasti Argivi filia Thebas venit. Atque quod omnino feminae fit mentio, ex natura et indole Hesiodei poëmatis satis explicatur.

Qua narratione in comparationem vocata licet fortasse colligere quonam Hellanicus omnino modo bellum inter fratres, qui pace antea patris hereditatem divisissent, ortum esse sibi finxerit. Nempe Hesiodea fabula haec fere videtur enarrasse: Polynicem una cum Argia uxore Oedipodis ludorum causa Thebas cum venisset, discidio inter fratres facto (num mulierum culpa? In illustrium videlicet feminarum Catalogis simile forte quid narratum sit Brunhildae et Criemhildae rixae vernacula fabula pervulgatae) expulsum, ut fratrem ulcisceretur, patriae bellum intulisse.

Cuius fabulae vestigia reperimus apud Pausan. IX 5, 6 (ubi *Οἰδιποδείας* testimonium quod antea alius cuiusdam rei gratia laudatur, si ratione ac via progredimur, ad insequentia quoque pertinere nequit existimari). — Hellanicum quoque censeo illa enarrasse secutum Hesiodeum poëma. Unde illud etiam satis explicatur Hellanicei apud Euripidis interpretem frustuli, quod nimirum Argia apud illum magnas quasdam videtur egisse partes: Argiae Polynicem narravit dedisse *ὅρμον* et *χιτῶνα* Harmoniae, ab Argia corruptam esse Eryphylam (v. infra p. 240 sq.). Nonne optime haec videntur quadrare ad Hesiodea carmina de illustribus mulieribus conscripta?

Atque ut breviter adstringam argumenta quibus „Hesiodum“ Hellanici huius fabulae fontem fuisse commovear ut credam: primum quidem studium quoddam partium Thebanarum; deinde mulieri Argiae quae videbatur tributa esse auctoritas; adde quod qua ratione exarserit apud Hellanicum fraternum bellum, non satis potest declarari nisi narratione adhibita simili quadam eius quam exhibet Pausan. IX 5/6, haec vero prorsus quadrat ad Hesiodi frg. 62; neque apud Hesiodum, quem primo inter Argivos et Thebanos amicitias intercessisse

eluceret finxisse, Polynices, ubi primum Oedipus abdicavit imperio, expelli potuit, sed simillimo atque apud Hellanicum modo de dividenda hereditate necesse est inter fratres convenisse.

Hac ratione nonne optime omnia inter se concinunt?

Atque haud scio an illud quoque huc liceat referre· Hellanicum supra vidimus notionem habuisse Oedipodis excaecati. Ne ab Hesiodo quidem puto alienam fuisse hanc fabellam: si enim fratres ante patris mortem ad patrimonium dispertiendum accesserunt,[1]) (atque aliquanto temporis post intelleximus Polynicem ut parentis funera exsequeretur in patriam revertisse), parum idoneum illum fuisse qui resisteret filiis aut moderaretur imperium ac fortasse caecum ideoque regno cessisse coactum forte ab filiis (cf. cyclicum poëma) patet; ceterum caecitas cum tota Oedipodis fabula ita cohaerere videtur ut divelli omnino non potuerit.

Euripides vero quod ut supra dixi explicavit vice quadam versa administratum esse regnum ac Polynicem postea expulsum, quodammodo coniunxit fabulam quae erat de divisa hereditate cum altera qua statim Polynices ex patria eiceretur; quam narrationem tanquam mixtam vulgata memoria fabularis excepit (Apoll. bibl., Hygin.). Itaque — si paulo liberius accipimus verba — scholiastae Eur. Phoen. 71 quam exeunte commento profert sententia: *ὅθεν Εὐριπίδης ταῖς δύο ἱστορίαις ἐχρήσατο, ἐνταῦθα μὲν τῇ Ἑλλανίκου, ὕστερον τῇ Φερεκύδους* non prorsus caret veritate.

§ 2. **De Harmoniae monili.** Sola Hellanici illa apud scholiastam Eurip. Phoen. 71 narratione quomodo Polynices *ὅρμον* et *πέπλον* Harmoniae nactus sit plane explicatur. Nam ne ex Apollodori (III 6, 1, 2) quidem verbis: *φυγαδευθεὶς οὖν Πολυνείκης ἐκ Θηβῶν ἧκεν εἰς Ἄργος, τόν τε ὅρμον καὶ τὸν πέπλον ἔχων* qui factum sit ut Polynices patria eiectus ornamenta illa secum auferret satis cognoscitur.

---

1) Si Oedipodem (Hesiodo et) Hellanico auctoribus etiam deposito regno vixisse cogitemus, nonne ideo „*Οἰδίποδος*“ illud scholiastae Eur. Phoen. 71 („*βασιλείαν Οἰδίποδος*“ p. 233 v. 9) retinendum quis arbitretur?

Neque Thebaidis versione infringitur illa difficultas — siquidem putas difficultatem —: nimirum haud ita curavit epicum poëma parvas istas atque levioris momenti res, aut fortasse Polynicem regni spe proiecta quas posset pretiosas atque insignes res fecit corripientem.[1])

Communis memoria erat monili Eriphylam ab Polynice corruptam esse, Adrasti Argivi sororem, quae Amphiaraum coniugem commoveret, ut Adrastum secutus una cum Peloponnesiorum septem ducibus contra Thebas quamvis invitus proficisceretur; eandem vero postea vestimento ab Thersandro Polynicis filio donato inductam esse, ut Alcmaeoni filio ne Epigonorum qui vocantur expeditioni deesset, persuaderet. At Hellanico auctore cum et *ὅρμῳ* et *πέπλῳ* a marito donatam esse noverimus Argiam Adrasti filiam uxorem Polynicis, duplex oritur quaestio: altera quomodo logographus Amphiaraum ut septem ducum expeditioni interesset commotum esse sibi finxerit; altera, unde illam mutuatus sit fabulae formam.

Primo quidem obtutu de corrupta Eriphyla Lesbius omnino non videtur verba fecisse. Satisque notum est Schleiermacherum ad Plat. rempubl. p. 608 ingeniosius quam verius coniecisse Stesichorum in carmine inscripto „Eriphyla" adeo liberius rursum fabula usum esse, ut neglecta quae vulgo recepta esset narratione non coniugem prodentem, sed tanquam heroinam illam patriae amore incensam dignamque cuius casus defleretur, depingeret; cf. Welckerum, *Ep. Cykl.* p. 392.

Attamen Stesichorum talem eius naturam moresque finxisse et mera coniectura est neque ad nostram attinet quaestionem: mythographum nimirum Siculi poetae fabulae qualem Schleiermacher excogitavit sectatorem exstitisse vix merito quisquam coniciat.

Si quidem Hellanicus ornamenta Argos fecit afferri, abuti etiam Polynicem eis necesse erat.

Amphiarai autem uxorem corruptam esse iam Odysseae XI 326 et XV 247 significatur, idque ab ipso Polynice:

---

1) Bethe, *Theb. Heldenlieder* p. 108.

quod illud *φίλον ἀνδρός* XI 326 videatur ostendere. Hellanicum igitur quam Homerus adumbrat fabulae formam in suum usum non convertisse sequitur. Lesbii ergo fontem quam accuratissime fieri possit aperiamus necesse est.

Atque circumspicientibus epicorum poematum argumenta quibus adstrictum fuisse Hellanicum veri videatur non dissimile, duo occurrunt Cyclicorum carminum tituli: *Θηβαΐς* et *Ἀμφιαράου ἐξέλασις,* quibus diversa poemata significari antea negabatur a viris doctis, nunc eis quae disputavit Ericus Bethe (*Theb. Heldenlieder* cp. III et IV) demonstratum esse censeo.[1]) Quamvis enim non omnia, quaecunque ille de restaurandis istis poematis protulerit, possint probari, has tamen tres mihi videtur Bethe aperuisse memoriae discrepantias satis graves atque idoneas quibus diversae quaedam eiusdem fabulae superstruerentur formae. Primum enim in altera suo consilio suoque arbitrio Amphiaraus videtur uti isque esse, per quem cuncta maxime gerantur, id quod concinit cum carminis inscriptione „*Ἀμφιαράου ἐξέλασις*“ — in altera minus eminet inter ceteros atque obnoxius est Adrasti imperio; deinde Tydeus et Amphiaraus in ea quae antiquior videatur fabulae forma benevolis erga se utuntur animis, inimicitiis inflammati sunt in altera; denique de ratione quae Eriphylam inter et Amphiaraum maritum intercedat eiusque culpa prorsus diversa enarrabantur duabus versionibus: id quod vasis quoque pictis probatur in quibus plerumque Amphiaraum discedentem ira atque odio coniugis incensum videamus; haud raro tamen valedicentes etiam coniuges alter alteri nullam profitentur invidiam.

Poematis igitur de Amphiarai profectione compositi auctorem, quem quolibet auro ab Adrasto Eryphylam corruptam esse nec Polynici neque Harmoniae monili partibus assignatis collegit Bethe enarrasse, fundamentum suppeditasse Hellaniceae narrationi credi non potest: nempe siquidem mytho-

---

1) Paraeneticum carmen *Ἀμφιαράου ἐξέλασιν* intellexerunt Th. Bergk, *De rell. Com. Att. ant.* p. 219sqq. et Otto Immisch, *Klaros,* ann. Fleckeisen. suppl. XVII p. 172sq. § 9.

graphus ὅρμον et πέπλον Polynicem Argos fecit apportantem, in usum eas res vocatas esse necesse est idque rebus gerendis attulisse momentum, quo illarum vim atque auctoritatem adaequasse appareret regnum Thebarum a Polynice reiectum.

In Thebaide rursus quoniam ipse exsul Thebanus Eriphylam monili sibi conciliavit, ne huic quidem carmini addictum fuisse Lesbium efficitur, quippe qui Harmoniae ornamenta finxerit donata esse Argiae Adrasti filiae. — At forte quis dixerit Hellanicum videri duorum poematum narrationes in unam ita coartasse commodeque consociasse, ut tamen quodcunque necessarium atque proprium fuisset utriusque carminis servaretur: quod nimirum Polynices monile vestimentumque Argos secum apportasset, monili igitur illius Eriphylam necesse esset corrumpi, ipsam hanc cum retineret fabulam mythographum quod proprium fuisset Thebaidis non neglexisse; quod rursus, cum Argiam monili fecisset condonari, aut ab ipsa hac aut ab Adrasto patre Eriphyla corrumpenda esset, eximie illud in Ἀμφιαράου ἐξελάσει narratum servasse: non ipsum videlicet Polynicem corrupisse Amphiarai uxorem.

Quod confundendarum duorum carminum versionum studium, quamvis ab Hellanici ratione non ita abhorruisset id spectantis, ut simplex efficeretur atque una fabularis historia, tamen hic quidem exitum plane probabilem quo acquiesceret ille vix puto assecuturum fuisse atque artificiosius res expediturum: non ad nummum prorsus convenisset haec ratio.

Ne tamen vitio mihi vertas, quod commoratus sim lectorem deliberatione adhibita quae eventum adepta esset nullum aut qui dicitur negativum; at nonne perfacile potuit existimari Hellanicus sectator fuisse cyclicae poësis? nonne magnopere refert cognoscere illa poemata Lesbium non adhibuisse?

Una autem restat qua progressi ad finem perveniamus via: ac supra iam intelleximus apud Hesiodum Argiam partes quasdam certe egisse, Hellanicum vero Boeoticis poematis nixum esse ad probabilitatem quandam videor mihi promovisse. Quae cum ita sint, Hellanicum hic quoque licet concludere Hesiodeum carmen secutum Argia usum esse Adrasti filia,

quae *ορμῳ* aliquando ipsi ab coniuge donato Eriphylam induceret ut Amphiaraum maritum ad expeditionis societatem commoveret[1]); iterum igitur Lesbium exemplo sese adstrinxisse catalogorum Hesiodeorum.

In Epigonorum qui vocantur fabula similiter atque antea *ὅρμῳ* Harmoniae, tunc *πέπλῳ* Eriphyla ab Polynicis filio Thersandro corrupta esse narrabatur; apud Hellanicum quoque vestimentum illud in usum vocatum sit, sed tunc etiam Argia ab marito antea illo donata intercedente.

§ 3. **De expeditionibus contra Thebas factis earumque sociis.**

a) *De Parthenopaeo.* Mueller nondum notionem habet huius Hellanici frustuli: Schol. Eur. Phoen. 150 (Schwartz):

Παρϑενοπαῖος: ὡς δὲ Ἑλλάνικος, Μειλανίωνος τοῦ Ἀμφιδάμαντος τοῦ Ἐπόχου τοῦ Ἀργήπου τοῦ Κηφέως τοῦ Ποσειδῶνος, μητρὸς δὲ Ἀταλάντης τῆς Ἰάσου. MTA.

1 *μειλινίωνοσ M, μειλιῶνοσ T* ‖ 2 *τοῦ* † *ἀργήπου* Schwartz ‖ 3 *τῆς* om. *MT.*

De Parthenopaei origine duae erant fabulae: aut Argivum eum fuisse atque Talai filium Adrastique fratrem, aut Arcadem, cum natus esse traderetur ex Atalanta venatrice. Atque quam priore loco commemoravimus genealogia ab Hecataeo et Antimacho usurpata, ab tragicis vero poetis dissensionis contentionisque gratia haud raro vindicata antiquior videtur iudicanda esse (Bethe p. 48s.), cum altera, quam velut Hellanicus comprobavit,[2]) tragoediarum auctoritate in communem memoriam recepta sit. Ex epico autem carmine puto illius genealogiae Lesbium sumpsisse notitiam: ex Thebaide (sic Bethe p. 88) vel poemate genealogico. — Atque quin mythographus heroem illum in septem ducum adversus Thebas iter facientium numero habuerit, dubitari non potest, etsi non nisi stirpis ordinis ab

1) Ab Argia Eriphylam corruptam esse narrat Mythograph. Vat. II 78 ∾ I 151 et 152.

2) Praemonet videlicet vel scholiastae testimonium ne quis Hellanicum forte narravisse coniciat de duobus Parthenopaeis atque antiquiorem fabulam secutum Talai filium eum intellexisse qui Thebanae interfuisset expeditioni.

Hellanico explicati scholiasta testis exstat; et in alio quoque rerum contextu illius eum fecisse mentionem inde evincitur, quod de Arcadia fusius exposuit (schol. Apoll. Rh. I 162 = fr. 59: *Ἑλλάνικος ἐν τῷ περὶ Ἀρκαδίας*), ubi non potuit facere quin de muliere illa venandi eximio studio atque gloria insigni, pulcherrimi filii matre enarraret (cf. schol. Apoll. Rh. I 769 = fr. 60, quanquam Hellanici auctoritas ad verba sola *ἀπὸ Μαίναλος τοῦ Ἀρκάδος* pertinet) eiusque progenie.

Hellanicus igitur, cum ex Arcadia illius duxisset originem, ut non Argivos solum, verum exteros etiam duces expeditioni contra Thebas faciendae sibi finxerit interfuisse sequitur. Preller autem (*Griech. Mythol.* II³ 355) veteres poetas epicos nondum dicit habuisse notitiam exterorum praeter Argivos heroum ut Thebani belli sociorum. Quos auxiliatos esse non tragicos demum poëtas sibi excogitasse cum nomina docent septem ducum tanto concentu electa moresque, quibus quemque usum esse adeo constanter illustretur[1]), tum Hellanici illa de Parthenopaei stirpe expositione novum assecuti sumus testimonium.[2])

b) *De Adrasto.* Adrastus Argivorum princeps Hellanico quoque auctore (schol. Pind. Pyth. VIII 68: *Πρότερον μὲν ἐσώθη μόνος· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν στρατείαν πάντων σωθέντων, αὐτὸς μόνος τὸν υἱὸν ἀπέβαλεν, Αἰγιαλέα, ὥς φησιν Ἑλλάνικος, λέγων ἐν Γλίσαντι τὴν συμβολὴν γεγενῆσθαι*) unus ex septem ducibus omnibus perniciem effugit. Quod universa

1) Quo consensu communem significari fontem atque epicum carmen recte vidit Bethe p. 88sqq.

2) Satis memorabile duco Herodotum semper vocare Argivos et eos qui cum Polynice contra Thebas iter fecerunt: V 67, IX 27, et qui solent vocari Epigoni: V 57 et 61; neque omnino ab rerum scriptore usurpata est vox *Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας.* Fabulosis enim et commenticiis rebus consulto intermissis expeditionem septem ducum tanquam pugnas inter Argivos et Thebanos commissas voluit intellegi; at epica poëmata, quae quidem ad maiorem artem atque eruditionem provecta fuerint, ad ampliores gerendas res variarum etiam gentium heroes consociatos fuisse fingunt; Hellanicum vero, quippe qui diversarum terrarum fabulis inter se coniungendis et coartandis operam daret, illorum asseclam videbamus exstitisse.

fabulari memoria traditum erat: nempe Usener et Bethe (*Heldenlieder* p. 65 sqq.) quae disputarunt in antiquo carmine, cui index fuisset *Ἀμφιαράου ἐξελάσει*, Adrastum una cum ceteris diem supremum obisse narratum fuisse, fateor parum mihi fidei fecisse.

c) *De Aegialeo.* Sicut ex septem heroum pugna unum Adrastum sospitem narravit discessisse, ita ex Epigonis unum Aegialeum filium illius Hellanicus (fr. 11) auctor est perisse. — Atque illum tunc mortuum esse etsi inter omnes constabat fabularum auctores, non eodem ii concentu solum eum interisse contendebant. Quod primus testatur Pindarus Pyth. VIII 52. At Pausanias IX 9, 2, cum Epigonorum tumulum apud Glisantem exstructum commemorat, de Promachi Parthenopaei filii morte facit verba.

De toto Argivorum exercitu nonnullos occidisse milites ne Hellanicus quidem denegarit: et mythographum et qui epicum poëma inscriptum *Ἀλκμαιονίς* confecit et Pindarum, cum neminem excepto Aegialeo necatum esse enarrarent, non nisi excellentium ducum consentaneum est habuisse rationem gregariorum militum multitudine neglecta. At ex ducibus unum Aegialeum necatum esse ut antiquiores poëtae mythographique sciebant, ita Pausanias quomodo factum esset ut plane recederet a memoria vulgari probabant Welcker p. 398 et Bethe p. 113, 9.

Sicut decebat rerum scriptorem, Hellanicus locum quoque pugnae commemoravit: apud Glisantem scilicet proelium Thebanos inter et Epigonos commissum esse. Quam notionem ei fabulae formae attribuendam esse Bethe p. 113 dicit ab Pausan. IX 5, 13; 8, 6; 9, 4; Herod. V 61 usurpatae, qua Laodamas Thebanorum rex non interisse pugnans, sed cum Thebanae gentis parte emigrasse traditus sit. Hanc autem versionem originem ducere ex epico poëmate.

Tamen etsi vere virum doctum Pausaniae expositionem simplicem esse atque unam probasse concedamus,[1]) Hellanicum,

1) Ceterum Bethe ipse p. 113 n. 9 concedit loci pugnae in altera

quod in commemorato loco pugnae epicum forte carmen secutus est, minime efficitur quaecunque praeterea illic enarrata erant et apud periegetam explicantur singula quaeque excepisse ac de Laodamantis et Thebanorum migratione etiam dixisse: nempe illius intererat variis fontibus seu regionis cuiusque fabellis seu uno vel compluribus epicis poëmatis in usum vocatis unam conformare tanquam historiam. Hic vero accedit ut Glisantis mentionem ipsius illius terrae cuidam memoriae logographus potuerit debere, ab tumulo necatorum militum quem ipse illic fortasse visit profectae.

---

quoque fabulae forma, qua Laodamas traditus esset occidisse, populus autem sine illo duce emigrasse, potuisse fieri mentionem.

Caput II.

De Hercule.

§ 1. **De Hercule et Thestii filiis.** Fabula erat apud Thespios Herculem adulescentem cum leonem iugulasset qui Amphitryonis parentis Thespiique (vel Thestii secundum Hellanicum, v. Prellerum, *Griech. Mythol.* II³ 180 n. 2) regis greges in monte Cithaerone pastos depopulasset, ex Thespii quinquaginta filiabus totidem genuisse filios. De quibus uni nomen erat Stephanephori auctore Hellanico fr. 4 = Harpocr. s. v. *Στεφανηφόρος*:

> . . . . . *Στεφανηφόρου ἡρῷον, ὡς ἔοικεν, ἦν ἐν ταῖς Ἀθήναις. εἴη δ' ἂν ὁ Στεφανηφόρος ἤτοι τῶν Ἡρακλέους υἱέων εἷς τῶν γενομένων ἐκ τῶν Θεστίου θυγατέρων, οὗ μνημονεύει Ἑλλάνικος ἐν ι' Φορωνίδος· ἢ μήποτε τοῦ Ἀττικοῦ Στεφανηφόρου τὸ ἡρῷον ἦν, οὗ πάλιν ὁ αὐτὸς Ἑλλάνικος ἐν β' Ἀτθίδος μέμνηται.* cf. Suid. s. v. *Στεφανηφόρος*, et Phot. Lex. s. eodem v. p. 537 P.

3 *Θεστίου* Epitome Phot. Suid., *θυεστίου* ACG Ald., *θυέστου* B || 3—4 *οὗ μνημονεύει — Φορωνίδος* om. Suid. Phot. || 4 *ἐν β'* coniecit Preller, sed v. Gutschmidium *kl. Schr.* IV p. 318 || *Ἀττικοῦ*] *ἀστικοῦ* Epitome Phot. Suid.

Atque Hellanicum, cuius maxime interesset explicare stirpium ordines, omnes quinquaginta filios nominatim enumerasse — id quod factum est apud Apollodorum quoque bibl. II 7, 8 — contendam.

Meram coniecturam esse fateor, quam tamen liceat mihi proferre, in eadem fortasse habendum esse genealogia eum Deucalionem, cuius praeter notissimum illum ex diluvio ser-

vatum mentionem fecisse Hellanicum auctor est schol. Apollon. Rhod. III 1087:[1])

Ἰαπετιονίδης: ἐκ τίνος γυναικὸς ὁ Δευκαλίων ἐγένετο Προμηθεῖ σεσιώπηται. ἔστι δὲ καὶ ἕτερος Δευκαλίων, περὶ οὗ Ἑλλάνικος ἱστορεῖ, καὶ ἄλλος ὁ Μίνωος, περὶ οὗ Φερεκύδης, καὶ τέταρτος ὁ Ἄβαντος, οὗ μνημονεύει Ἀρίστιππος ἐν Ἀρκαδικοῖς.[2])

Deucalionem nimirum quendam Hyginus (fab. 162) inter Herculis filios enumerat, quamvis ex Thespiade aliqua eum genitum esse non tanta fiducia Sybel apud Roscherum *lex.* I 997 ex verbis Hygini adeo depravatis debuerit elicere. Neutrum autem nomen nec Stephanephori nec Deucalionis quod in Apollodori loco supra commemorato inveniatur, non mirum est; nempe nihil impedit, quominus varia ab diversis auctoribus prolata esse nomina credamus, praesertim collatis eis quae Hyginus l. l. collegerit.

§ 2. **De Herculis contra leonem Nemeaeum pugna.** Ad Herculis pugnam cum Nemeaeo leone initam veri simillimum est spectare fragmentum ab Steph. Byz. s. v. *Βέμβινα* servatum: *Ἑλλάνικος δὲ Βέμβιναν καὶ πόλιν φησίν.*[3]) Quo ipso loco prope Nemeam sito cum leone decertatum esse saepius videntur antiqui scriptores, certe antiquiores enarrasse: Panyasis de „*Βεμβινήταο λέοντος*“ pelle verba fecit (apud Steph. Byz. l. l. = fr. 1. 2 Kinkel); cf. Herculis ipsius de pugna narrationem apud Theocritum XXV, praecipue v. 220.

§ 3. **De Abdero.** De Abderi iuvenis praecipue Herculi dilecti nece crudelissima Hellanicus auctor est apud Steph.

1) Desideratur fragmentum apud Muellerum ceterosque.

2) Quo Apolloniani interpretis testimonio adhibito non licet denegare etiam de ceterorum Deucalionum uno vel altero Hellanicum verba fecisse velut de Minois filio, quem satis insignem fuisse sciamus: si quidem minime omnium ex interpretum silentio quicquam licet concludere; sed et Hellanicum et Pherecydem (fr. 51ᵃ M.) de clarissimo Deucalione Pyrrhae coniuge constat enarrasse.

3) Iam Mueller FHG IV p. 630 recte usus est frustulo.

Byz. s. v. Ἄβδηρα = fr. 98 M.: Ἄβδηρα, πόλεις δύο. ἡ μὲν Θρᾴκης, ἀπὸ Ἀβδήρου τοῦ υἱοῦ Ἑρμοῦ (Ἠρίμου libri, em. Meineke) Ἡρακλέους ἐρωμένου, ὃν αἱ Διομήδους ἵπποι διεσπάσαντο, ὡς Ἑλλάνικος καὶ ἄλλοι φασίν.

Lesbius igitur illa narratione secutus est vulgatam fabulam qualem perhibet Apoll. bibl. II 5, 8. Quare ne quis opinetur Hellanicum fontem esse Apollodoreae expositionis — videas quae disputata sunt in „*Hellaniceis*“ (*Philol.-Hist. Beiträge, Curt Wachsmuth zum sechzigsten Geburtstag überreicht*, 1897) p. 75 sq. — etsi similia quaedam in Hellanici ramento et Apollodori loco deprehenduntur verba (*Ἡρακλέους ἐρώμενος* apud utrumque, *διασπάσασθαι — ἐπισπάσασθαι*), quae tamen tritiora sunt quam ut rationem ullam inter eos intercedere possint comprobare.

§ 4. **De Herculis adversus hydram Lernaeam cancrumque pugna.** Hell. fr. 40 = schol. Plat. Phaed. p. 89 C (p. 895 ed. Baiter-Orelli-Winckelmann): *Ἡρόδωρος δὲ καὶ Ἑλλάνικός φασιν, ὡς ὅτε τὴν Ὕδραν Ἡρακλῆς ἀνῄρει, τὴν Ἥραν αὐτῷ καρκίνον ἐφορμῆσαι, πρὸς δύο δὲ οὐ δυνάμενον μάχεσθαι σύμμαχον ἐπικαλέσασθαι τὸν Ἰόλεων, καὶ ἐντεῦθεν ῥηθῆναι τὴν παροιμίαν* (scil. *πρὸς δύο οὐδ' ὁ Ἡρακλῆς*).

Cancrum igitur Iunonis iussu hydrae cum Hercule pugnanti auxiliatum esse Hellanicus narravit. Illius adiutoris notitiam habuisse iam Hesiodum Theog. 314 sqq. — id quod vult Wilamovitz, *Eur. Her.* I² 51 n. 86 — ex Iunonis ira Iolaique auxilio commemoratis non efficitur: Iunonis nimirum adversus heroem odium vel inde satis elucet, quod hydram illa ipsa aluerat: *ἄπλητον κοτέουσα βίῃ Ἡρακληείῃ* (v. 315); Iolaus autem contra ipsam hydram subsidio venit amico, cum capita illius ambussisse dicatur. cf. Diod. IV 11 §§ 5—6, ubi nil additur de cancro.

At Panyasis narraverat de altero illo Herculis hoste: apud [Eratosth.] Catast. 11 = fr. 3 Kinkel: *Καρκίνου: οὗτος δοκεῖ ἐν τοῖς ἄστροις τεθῆναι δι' Ἥραν, ὅτι μόνος Ἡρακλεῖ τῶν ἄλλων συμμαχούντων, ὅτε τὴν ὕδραν ἀνῄρει, ἐκ τῆς λίμνης*

ἐκπηδήσας ἔδακεν αὐτοῦ τὸν πόδα, καθάπερ φησὶ Πανύασις ἐν Ἡρακλείᾳ. θυμωθεὶς δ' ὁ Ἡρακλῆς δοκεῖ τῷ ποδὶ συνθλάσαι αὐτόν.

Inter Panyasim et Hellanicum permagnum apparet discrimen: apud hunc cancer missus est ab Iunone, Iolaus tunc demum ab Hercule arcessitur; apud Panyasim manifestum est sua sponte cancrum succurrisse, Iolaum (comprehensum illo *τῶν ἄλλων συμμαχούντων*; Galeni coniectura *τοῦ Ἰολάου συμμαχοῦντος* propter illud *μόνος* voci *ἄλλοι* oppositum abicienda est) iam antea amici fuisse socium. Eadem vero discrepantia quoniam est Apollodorum inter bibl. II 5, 2 et Halicarnassensem poëtam, non merito mihi videtur Ric. Wagner, *Curae mythogr.* p. 156/7 ex concentu verborum *ἔδακεν — τὸν πόδα* (Pan.) et *δάκνων τὸν πόδα* (Ap.) similitudinem quandam Apollodoreae et Panyasis narrationis statuisse, praesertim cum ex illorum verborum communi usu ut nimis usitatorum nec proprii cuiusdam coloris quicquam prae se ferentium nihil deberet effici. At cum Hellanico conspirat bibliothecae auctor, neque adverser si quis in hac expositione Hellaniceum quoddam subfuisse Apollodori fonti coniciat.

De cancro illam hydrae adiutore narrationem ex satis antiquo nec parvae auctoritatis carmine originem ducere inde colligitur quod quantum illa valuerit intellegimus ex anaglyphis ac vasis pictis quae plerumque illam fabulae formam exhibuerint: cf. Wilamovitzium l. l. et Furtwaenglerum apud Rosch. I 2198.

Hellanicum igitur illa fabula proverbium *πρὸς δύο οὐδ' ὁ Ἡρηκλῆς* interpretatum esse ex ipsis evincitur scholiastae Platonis verbis (*ῥηθῆναι*); et apte conferas fr. 115 = Zenob. prov. V 61, ubi etsi non aperte dicitur logographus ex Pitanae casibus proverbium *Πιτάνη εἰμί* explicasse, tamen non neglexisse eum hoc *αἴτιον* videtur concludendum.

Satis antiquum esse illud proverbium cognoscitur ex Archiloch. fr. 144 Bergk; nec tamen qua ille usus sit explicatione scimus. Variis videlicet modis a viris doctis circumferebatur explanatum, seu spectare illud putabant ad Her-

culem ab Pherandro et Elato pugna victum, seu ad pericula ab Molionidibus heroi intenta (v. schol. Plat. l. l.), seu ad hydrae cancrique rem. Cuius explicationis antiquissimi testes exsistunt Hellanicus et Herodorus: quorum utrum alter auctor etiam fuerit an ab priore quodam scriptore exceperit uterque nescimus. Secutus autem est illos Plat. Phaed. 89[c] et Euthyd. 297.

§ 5. **De Herculis adversus Stymphalidas aves pugna.** schol. Apoll. Rhod. II 1052 = fr. 61 M.: *Φερεκύδης δέ φησιν οὐ γυναῖκας, ἀλλ᾽ ὄρνιθας εἶναι καὶ ἀναιρεθῆναι πρὸς Ἡρακλέους πλαταγῆς δοθείσης αὐτῷ πρὸς τὸ κτυπεῖν καὶ ἐκφοβεῖν αὐτάς. ὁμοίως καὶ Ἑλλάνικός φησιν (τὴν δὲ Στυμφαλίδα λίμνην φασὶ διὰ βερέθρων ἐκδοθεῖσαν ξηρανθῆναι).* Quod suppletur atque accuratius illustratur scholio v. 1055: *φασὶ δὲ αὐτὴν* (scil. *τὴν πλαταγὴν*) *Ἡφαιστότευκτον οὖσαν Ἡρακλεῖ παρὰ τῆς Ἀθηνᾶς δοθῆναι. ὁ δὲ Ἑλλάνικός φησιν ἑαυτῷ κατασκευάσαι.*

Ex scholiastae testimonio perspicitur nec Pherecydem neque Hellanicum Mnaseae illam euhemeristicam quae dicitur fabularum explicationem sibi ascivisse, qui non aves, sed mulieres Herculi non obsecutas fuisse Stymphalidas contendit. Neque omnino eum Lesbium fuisse qui utique humanae rationi quodammodo comprobandas opinaretur fabulas, iam docuit Gutschmid p. 322.

Ipsum igitur Herculem crepitaculum quo fugaret aves confecisse Lesbius memoriae prodidit; qua re commotus Vulcani et Minervae illum subsidio usum esse aut negaverit aut certe reticuerit, vix satis perspicitur; illa ratione *αἴτιον* quod vocatur num forte exposuerit, in medio relinquendum.

De ipso heroe illius rei inventore Diodorus quoque IV 13, 2 narrat, atque haud scio an tanquam Hellaniceum illud ex hac Diodori expositione liceat elici. Tamen totam quam de Stymphalidibus avibus rerum scriptor exhibet fabulam ex Hellanico (quamvis alio quodam intercedente mythographico fonte) haustam esse minime inde effici iterum iis, quae in „*Hellaniceis*“ (*Beiträge* l. l.) explanata sunt, comprobatur. Atque omnino

Diodori vel potius Diodori auctoris in fabulis de Hercule enarrandis fontem Hellanicum minime esse ducendum ex discrepantiis gravioribus inter utriusque narrationes saepius intercedentibus recte collegit Carolus Luetke, *Pherecydea* p. 48, n. 3. Nihil tamen impedire, quominus certa cuiusdam scriptoris ramenta inveniantur atque investigentur in compendiorum fabulis undecumque congestis, loco paulo ante laudato videtur mihi comprobatum esse.

Quod vero Apollonius quoque Rhodius (II 1055 sq.) Minervae subsidium silentio praeterit, inde satis explicatur, quod poëtae hoc quidem loco utique intererat alterius auxilii nullam fieri mentionem: e re potius ille duxerit tunc quidem, ut ipsi angustiis sese liberarent, celari Argonautas de Minervae erga Herculem beneficio.

Utrum necatas an fugatas esse aves sibi finxerit Hellanicus, in dubio est; duplici videlicet narratione utebantur mythographi: aut expulsas illas ex Stymphali regionibus (velut Pisandr. et Diod.) aut sagittis interemptas esse id quod in anaglyphis videmus exaratum; confuderunt vero alteram cum altera et Apoll. bibl. et ante eum Pherec.; *ὁμοίως* autem *καὶ Ἑλλάνικόν φαναι* dicit schol. Apoll. Rh. II 1054. Fortasse igitur Hellanicus quoque duas fabulae formas miscuit; sane discrepuisse illum quodammodo cum Apollonio, qui fugatas sibi finxit aves, ex scholio videtur colligendum.

Minime certe Hellanicus inciles fossas Herculem percussisse ad exsiccandum lacum Stymphalum auctor erat, id quod contendit Wilamovitz, *Eur. Her.* I² 63, qui scholiastae extrema *τὴν δὲ Στυμφαλίδα λίμνην φασὶ διὰ βερέθρων ἐκδοθεῖσαν ξηρανθῆναι* ad Hellanici auctoritatem antea laudatam videtur revocare. Attamen eius quae vulgari prudentiae satisfaciat fabularum interpretationis studium coniectura Hellanico minime licet ingeri.

§ 6. **De Geryonis bubus.** De Geryonis bubus ab Hercule arcessitis Hellanicum verba fecisse apparet ex frgm. 41 M. = Schol. Hes. Theog. 293:

τὸν Εὐρυτίωνά φησιν Ἑλλάνικος γεγενῆσθαι ἀπὸ Ἄρεος καὶ Ἐρυθείας,

et frgm. 97 = Dion. Hal. Ant. Rom. I 35:

Ἑλλάνικος δὲ ὁ Λέσβιός φησιν Ἡρακλέα τὰς Γηρυόνου βοῦς ἀπελαύνοντα εἰς Ἄργος, ἐπειδή τις αὐτῷ δάμαλις ἀποσκιρτήσας τῆς ἀγέλης ἐν Ἰταλίᾳ ἐόντι ἤδη φεύγων διῆξε τὴν ἀκτὴν καὶ τὸν μεταξὺ διανηξάμενος πόρον τῆς θαλάττης εἰς Σικελίαν ἀφίκετο, ἐρόμενον ἀεὶ τοὺς ἐπιχωρίους, καθ' οὓς ἑκάστοτε γίνοιτο διώκων τὸν δάμαλιν, εἴ πή τις αὐτὸν ἑωρακὼς εἴη, τῶν τῆδε ἀνθρώπων Ἑλλάδος μὲν γλώττης ὀλίγα συνιέντων, τῇ δὲ πατρίῳ φωνῇ κατὰ τὰς μηνύσεις τοῦ ζῴου καλούντων τὸν δάμαλιν οὐίτουλον, ὥσπερ καὶ νῦν λέγεται, ἐπὶ τοῦ ζῴου τὴν χώραν ὀνομάσαι πᾶσαν ὅσην ὁ δάμαλις διῆλθεν Οὐιταλίαν. μεταπεσεῖν δὲ ἀνὰ χρόνον τὴν

1 *τοὺς* B || 3 *ἐόντι*: attende ionicam formam || *διῆξε* conieci, *διῆρε* libri, *διῆττε* Meineke[1]) || 5 *ἀεὶ τοὺς ἐπιχωρίους*] Cobet („*observv. crit. et palaeogr. ad Dion. Hal. ant. R.*“ *Leiden* 1877, p. 29) maluit *τοὺς ἀεὶ ἐπιχωρίους*[2]) || 10 *ἐπὶ* B, *ἀπὸ* rell. l. l., qua in re plerumque discrepant codd. A et B || 11—12 *τὴν ὀνομασίαν* om. B'

---

1) Vox *διαίρειν* — quod ex genuina vocabuli notione satis perspicitur (*αἴρειν* = tollere) — non tam peragrandi quam traiciendi habet vim, si coniuncta est cum accusativo loci (proficiscendi quoque simpliciter, si coniuncta cum praepositione). cf. Polyb. I 37, 1: *καὶ διάραντες τὸν πόρον ἀσφαλῶς.* I 39, 1: *καὶ διάραντες εἰς τὴν Σικελίαν.* V 16, 5: *ὁ δὲ βασιλεὺς ἀναχθεὶς παντὶ τῷ στόλῳ καὶ διάρας τὸν κόλπον.* Apud Dion. ipsum: ant. Rom. I 51 p. 129 R.: *ἱερὸν καὶ αὐτόθι τῆς Ἀφροδίτης ἱδρυσάμενοι διαίρουσι τὸν Ἰόνιον.* I 11 p. 31 R.: *Οἴνωτρος κατασκευασάμενος διαίρει τὸν Ἰόνιον.* At *ἀκτὴν διαίρειν* = „oram traicere“ nullo modo potest dici. — Immo optime quadrat vox *διάττειν* notione usa cum impetu transeundi, peragrandi; neque abhorret a Dionysii genere dicendi paulo magis poeticis nonnumquam atque rarioribus verbis ornare studentis orationem. — cf. Herod. IV 134: *τεταγμένοισι δὲ τοῖσι Σκύθῃσι λαγὸς ἐς τὸ μέσον διήιξε.* Soph. O. R. 208: *ξὺν αἷς Λύκι' ὄρεα διάσσει.* — Videtur autem flagitari tempus aoristi.

2) Qua transpositione (praesertim hic, ubi paulo post verbis „*καθ' οὓς ἑκάστοτε γίνοιτο*“ idem fere diceretur ac verbis *τοὺς ἀεὶ ἐπιχωρίους*) certe non opus est, quoniam multa exempla eiusdem vocabulorum ordinis exstant, atque eo quem tractamus loco codices exhibent: v. Krueger, *Griech. Sprachl.* § 50, 10, n. 5; *ad Dion. Historiogr.* p. 252.

ὀνομασίαν εἰς τὸ νῦν σχῆμα οὐδὲν θαυμαστόν, ἐπεὶ καὶ τῶν Ἑλληνικῶν πολλὰ τὸ παραπλήσιον πέπονθεν ὀνομάτων. πλὴν εἴτε ὡς Ἀντίοχός φησιν ἐπ' ἀνδρὸς ἡγεμόνος, ὅπερ ἴσως καὶ πιθανώτερόν ἐστιν, εἴθ' ὡς Ἑλλάνικος οἴεται ἐπὶ τοῦ ταύρου τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἔσχεν, ἐκεῖνό γε ἐξ ἀμφοῖν δῆλον, ὅτι κατὰ τὴν Ἡρακλέους ἡλικίαν ἢ μικρῷ πρόσθεν οὕτως ὠνομάσθη.

15 *ἐπὶ* B, *ἀπὸ* A || Verba inde ab *μεταπεσεῖν δὲ ἀνὰ χρόνον* (v. 11) ipsius Dionysii esse liquet, id quod vel comparatione illa insequente Antiochi et Hellanici sententiarum demonstratur.

Erythiam autem Herculem, ut Eurysthei imperium exsequeretur, profectum esse Lesbium quoque sicut poetas (velut Hesiodum) mythographosque narrasse ex Erythiae nomine matris Eurytionis, qui Geryonis greges custodiebat,[1]) licet colligere; praeterea quoniam tantopere Hellanici de cuiusque genealogia certa quaedam intererat pronuntiare, ut Eurytionis parentes nominaret, Martem[2]) dico et Erythiam, ipsam hanc filiam fuisse Geryonis contenderit, id quod ab nonnullis memoriae proditum est, atque terram ex illius nomine esse appellatam.

Fabula qua Hercules cum Geryonis bubus per Italiam quae postea nominaretur iter fecisse tradebatur, Hellanicus usus est, ut nomen Italiae quod ad eam tantum paeninsulae partem novisset pertinere quae ad meridiem maxime spectat, declararet. Atque secundum Dionysium Halicarnassensem ant. Rom. I 35 primus etiam videtur fuisse illius veriloquii auctor; certe satis docto illi antiquarum rerum Romanarum investigatori instar Lesbius erat eorum, qui ista ratione Italiae nomen conarentur explicare.

Bernh. Heisterbergk in libro „*Ueber den Namen Italien*" 1881, p. 57 sqq. huius explicationis causa Hellanicum audacter interpolasse contendit fabularem de Herculis rebus memoriam: taurum ex grege elapsum, heroem eum persecutum esse ipsum logographum ementitum tanquam antiquae memo-

1) fr. 41; in Deianirae quoque et Herculis rerum expositione Eurytion quidam commemoratur praeter illum, centaurus virginumque raptor.

2) Servius quoque ad Aen. VIII 300 patrem hunc fuisse illius dicit.

riae fabulam enarrasse. — Sed primo obtutu minime necesse est quae ipse excogitarit Lesbius tam late porrigamus, ut tauri etiam fabellam opinemur illum fabricasse: qua contra iam promulgata nixus nominis enodationem ille proposuerit.[1]) Potuit certe tauri fabula sola ac per se componi nulla superstructa etymologia — sicut Boeotica Cadmi bos minime ab initio coniuncta fuit cum terrae veriloquio[2]): illius ex mytho potius videntur receptae esse partes. Nec desiderabimus puto infra causam huius de qua sermo fit fabulae fingendae. Sed re vera etiam exstitisse illam sine veriloquio speramus nos ostensuros.

Exstat sane alia de Herculis in Siciliam expeditione fabulae forma, quae et etymologia illa vacet nec vituli ullam habeat notitiam elapsi, nec possit habere: apud Diod. IV 23 § 2.[3]) Ubi Hercules arreptis tauri alicuius cornibus — quae mythi cuiusdam antiqui integumenta videntur accipienda esse — fretum Siculum transvectus postquam ad montem Erycem pervenit, pugnam suscipit provocatus ab terrae domino cuius

---

1) Certe haec duo praesto esse opus erat logographo, ut etymologiam enuclearet: primum quidem nomen *Οὐιταλία*, deinde vocem vitulus quidque valeret.

2) Boeoticam certe bovem antiquitus cum Cadmi fabula coniunctam fuisse posse ipse concedit Heisterbergk p. 61. — Quod vero vir doctus summam vim attribuit ei notioni, quae et in Hell. fr. 97 et in schol. *B* 494 usurpata sit, boves videlicet totam percurrisse terram, qua deprehendatur Hellanici duplex commentum, minime ea re totam de tauro narratiunculam fabricasse Hellanicum demonstratur, non veriloquium solum inde deduxisse; nam nihil impedit quominus mythographum totam pervolasse terram bovem, quo magis illustraretur etymologiae auctoritas, putemus pressisse. — Ceterum cf. quae supra cp. I § 2 exposuimus de schol. *B* 494: quod illud *πᾶσαν* (p. 218 v. 26) omissum est ab bibliothecae auctore, ne id quidem fulcit Heisterbergkii sententiam: alter altero accuratius exscripsit communem doctrinae fontem.

3) Adumbrata est fabula ab Herodoto quoque V 43 et Pausan. III 16 §§ 4 et 5 (secundum Timaeum: v. Bethium, *quaest. Diod. mythogr.* p. 35). Quae fabula num ab Doriensibus demum ut terrae occupationem sancirent excogitata sit, non est quod curemus; Hellanici certe aetate iam dudum illam exstitisse liquet.

nomine appellata est illa regio: uterque proponit certaminis praemium: alter Geryonis boves, terrae regnum alter. Qua in fabula, siquidem virtutis tanquam illi certamine congrediuntur, nullum locum esse apparet tauro e grege elapso, ab Eryce vero intercepto.

Sed aliter enarrata est res apud Apollodorum bibl. II 5, 10, 9: ubi tauri fuga Hercules adducitur, ut in Siciliam transgressus cum Eryce manus conserat, qui bovem in suos greges receptum illi noluerit reddere. Hic de Italiae nomine quoque verba fiunt. Quae versio si ita coniuncta sit cum terrae veriloquio, ut illa quoque ad Hellanicum redire putanda esset, is simul investigarit, qua de causa Hercules cum Eryce pugnam commisisset: una igitur mercede duas assecutus sit res: excogitata de bovis fuga fabula et Italiae notationem et causam Herculis in Siciliam expeditionis expiscatus sit. Tamen id ipsum movet scrupulos!

Immo ego quidem censeo tauri fugam ideo excogitatam esse ut quamobrem Hercules in Siciliam transvectus esset et cum Eryce certasset explanaretur.[1] Et haud scio an mythicum quoddam substructum latere liceat opinione augurari: intercedit fortasse conexus quidam obscuritate quamvis obvolutus inter hunc et Diodori taurum quo Hercules fretum transvectus est.

Quod unum quoddam argumentum est, quo tauri fabulam non veriloquii demum gratia ab Hellanico fictam in Herculis fabularum orbem irrepsisse commovear ut existimem.

Iam vero accedamus ad ipsum Apollodoreum locum. Apoll. II 5, 10, 9: *ἀπὸ Ῥηγίου δὲ εἷς ἀποῤῥήγνυσι ταῦρος, καὶ ταχέως εἰς τὴν θάλασσαν ἐμπεσὼν καὶ διανηξάμενος ⟨εἰς⟩ Σικελίαν, καὶ τὴν πλησίον χώραν διελθὼν τὴν ἀπ᾽ ἐκείνου κληθεῖσαν Ἰταλίαν· Τυῤῥηνοὶ γὰρ Ἰταλὸν τὸν ταῦρον ἐκάλεσαν· ἦλθεν εἰς πεδίον Ἔρυκος, ὃς ἐβασίλευεν Ἐλύμων.*

Quae quidem exarata videamus verba non salvo uti sensu apparet: nunquam enim Siciliae ulla pars appellata est Italia[2]);

1) Nam quam simulavit Diodori auctor causam „*βουλόμενος ἐγκυκλωθῆναι πᾶσαν Σικελίαν*“ (IV 23 § 1) vix puto cuiquam satisfacere.

2) Sane Hellaniceae narrationis (apud Dion. Hal. I 35) si ipsa sola

at si non ad verba interpreteris locum, sed artius contractam putes scriptoris sententiam, tamen taurum in paeninsulam Italiam revertisse concedendum est. Sed ita si rem explices, ilico alienum quoddam insertum esse intellegis, deprehendis interpolatoris vestigia. Sin transponenda opineris verba *καὶ τὴν πλησίον χώραν* — *ἐκάλεσαν* ante *καὶ ταχέως* (id quod tamen vel illud *ταχέως* videtur improbare) orbem quendam bovem emensum esse efficiatur, ut qui primum quidem cum grege pervenisset usque ad Rhegium, deinde elapsus peragraret regiones a mari remotiores, denique reversus Rhegium in Siciliam tranataret. At haec rerum condicio nonne interpolationis speciem dilucidissimam prae se fert? Si bibliothecae textum nec depravavit interpolator neque ipse auctor, certe fabula interpolata erat in compendio illo mythologico uberiore, unde manavit Ps. Apollodori libellus.

At nonne potius prave inserta est Rhegii etymologia? Nempe duplex exsistit ratio: aut Rhegii aut Italiae genuinae expositioni subiunctum est veriloquium. At in Apollodori textum ne quis opinetur irrepsisse oppidi notationem, obstat vox *ταχέως*: ilico nimirum taurus in mare sese inicit. Restat, ut Italiae etymologiam prave ingestam esse censeamus.

Sequitur certe fabulam quoque de tauro ex

---

verba spectemus, Lesbius insulae etiam cuidam parti nomen Italiae attribuisse potest videri: nam Herculem ad oram statim maritimam Siciliae repperisse bovem non est quod credamus, immo aliquantum etiam insulae eum pervolasse veri simile est. Tamen quid scriptor dicere voluerit, manifestum est; neque in verborum quasi cortice haerentem sensum licet neglegere. Adde quod illas quoque regiones versus nomen illud patescere nihil aliunde constat (etiam Sophoclis in Triptolemo verba [fr. 541 N., apud Dion. Hal. I 12 § 2], quamvis eis quae apud Paulyum *Realencykl.* IV p. 320 l. 46sqq. dicuntur contrarium videatur indicari, Siciliam eum discrevisse docent ab Italia; neque Antiochi Syracusani liber quem de *Ἰταλίας οἰκισμῷ* conscripsit pars solum fuit historiae Siciliae). Neque vero Dionysium voluisse Italiae nomen in Siciliam quoque trahi cum toto illius sententiarum conexu ostenditur tum finibus quibus accurate Itali regnum Antiocho auctore paulo supra circumscribat (cf. Strab. VI p. 254/5) significatis. — In universum conferas Ed. Meyerum, *Gesch. d. Alterthums* II § 316.

grege elapso exstitisse sine Italiae nominis denodatione.

Tamen ne id quidem existimandum antiquitus proprieque illam cohaesisse cum narratione de Rhegii nomine facta; cuius multo usitatior erat altera explicatio: fissuram scilicet factam esse aliquando inter Italiam et Siciliam (*ῥήγνυμι*).

Itaque haec incrementa erant fabulae: primum quidem quomodo Hercules in Siciliam transgressus ut cum Eryce manus consereret factum sit, tauri fuga Herculisque persecutione declaratum est, cui narrationi postea et Hellanicus adiunxit Italiae veriloquium, et alius quis Rhegii notationem. Apollodoreae autem narrationis pro fundamento atque summa habenda est tauri fabula addita Rhegii etymologia. Postea vero aut in ipsius bibliothecae textum ab interpolatore quodam inserta sunt verba *τὴν ἀπ᾽ ἐκείνου κληθεῖσαν Ἰταλίαν· Τυῤῥηνοὶ γάρ ἴταλον τὸν ταῦρον ἐκάλεσαν* (Ric. Wagner, *comment. Ribbeck.* 1888 p. 150 sq. neque est quod de eiusmodi interpolationibus dubitemus ut in enchiridio scholarum in usum confecto)[1]); aut pravissime ipse sese bibliothecae auctor interpolavit, ut Italiae veriloquium aliunde compertum fabulae insereret; aut denique ex enchiridii fonte, ampliore quodam historiae fabularis compendio, ubi illa etymologia praeter bovis narratiunculam cum Rhegii notatione coniunctam fuerit commemorata, veriloquium Italiae compilatum est atque confusum cum altero.

At Carolus Luetke, *Pherecydea* 1893 p. 46, Rhegii nominis denodationem ingestam esse, ab ipso fortasse Ps. Apollodoro, itaque ne is quidem transponendum quicquam censet: sed supra videmur nobis exposuisse de Rhegii veriloquii in Apollodorea quidem narratione genuino loco non esse dubitandum.

Cum igitur tauri fabulam aliquando exstitisse intellexerimus sine Italiae nominis explicatione, nullam prorsus sequitur necessitatem apparere ab ipso Hellanico

---

1) cf. Hercherum in *Hermae* vol. V 288 sqq. et in *Philol.* IV 569 sqq., quem tamen modum saepius excessisse in constituendis interpolationibus demonstravit Ric. Wagner loco supra laudato.

illam etymologiae gratia fabricatam esse atque in Herculis fabularum cyclum ingestam. Immo retractasse fabulas putandus est Hellanicus, in suum usum convertisse, tanquam αἰτίοις eis abusum esse, non invenisse.

Praeterea elucet ipsam Apollodori fabulam ab Hellanico alienam esse; inserta autem illa etymologia nescio quibus aut quot rivulis ex illo fluxerit.

Aliter interpretatus est nomen Italiae Timaeus[1]) fr. 12 = Gell. N. A. XI, 1; reiecta prorsus ea, quam Herculis fabula explicationis dabat ansam, vocem ἴταλος graecam esse contendit atque boum fecunditate appellatam esse terram, vocis ἴταλος vi paulum deflexa: v. Heisterbergkium p. 62 sq. Quae vero ille exposuit de progressu et commutatione veriloquii memoriae, hoc vitio laborant summo, quod quae temporis ratio intercedat Timaeum inter et Ps. Apollodorum plane neglegit: bibliothecae auctori locum dat ante Sicularum rerum scriptorem.

Atque Timaeus quam excogitavit etymologia quamvis maiore videatur floruisse apud Romanos praecipue gratia (cf. Pisonem annalium scriptorem fr. 1 Peter; Varronem de R. R. II 5, 3 aliis locis), tamen ne Hellaniceae quidem desiderantur vestigia doctrinae; sed Varronem De R. R. II 5, 3 („alii scripserunt, quod ex Sicilia Hercules persecutus sit eo ⟨scil. in Italiam⟩ nobilem taurum, ut diceretur Italus") quae Hellaniceae etymologiae subsit fabulam prorsus convertisse in propatulo est.[2]) Quod minus Lesbii nominis explicationem complexi esse antiqui videntur, Italiae nomine latius paulatim propagato fortasse declaratur: Hellanicus videlicet Italiam intellexit

1) Longe alia ratione, ab Italo scilicet rege Antiochus Syracusanus deduxit Italiae nominis originem; de hoc hic quidem tacendum.

2) Error videtur subesse Schneideri adnotationi ad Varr. De R. R. II 5, 3, qui *script. Rei Rust. Vet. Lat.* I p. 440 prisco Catoni Hellanici supponat mentionem cum variis rerum depravationibus, cum tanquam Originum frustulum exhibet haec: „Et si Graeci de more quidam a bobus Herculis, vel quod optimas gignat Italia, ut ait Hellanicus, aut a vitulo egresso, ut Herodotus, vel quidam Graeci boves vocant ἰταλούς, ut fabulatur Timaeus". Quod fragmentum nusquam alibi mihi occurrit quaesitanti.

eas quae nunc nominantur Calabria regiones easdemque etiam Aristoteles; Timaeus auctor est novae illius etymologiae, cum interim usque ad Arnum et Aesin promotum sit nomen. Abhinc certe Timaei veriloquium magis videbatur idoneum esse quo explicaretur terrae nomen toti prope paeninsulae inditum, cum Hellanici narrationem minime ad totam Italiam spectare manifestum esset.

§ 7. **De Herculis apud Omphalam servitio.** Hellanicum quoque apud Omphalam Lydiae reginam aliquantum temporis in servitio viventem fecisse Herculem Steph. Byz. docet s. v. Ἀκέλης = fr. 102 M.:

Ἀκέλης πόλις Λυδίας . . . . ἔοικε δὲ λέγεσθαι ἀπὸ Ἀκέλου τοῦ Ἡρακλέους καὶ Μαλίδος παιδός, δούλης τῆς Ὀμφαλίδος, ὡς Ἑλλάνικος . . . . Ἑλλάνικος δ' εἶπεν „εἰς πόλιν Ἀκέλην". ἐχρῆν γὰρ Ἀκέλητα εἶναι.

1 Ἀκέλης propter Stephani (minime Hellanici ut voluit Mueller FHG I 59) verba *ἐχρῆν γὰρ Ἀκέλητα εἶναι* Salmasius, Ἀκέλη libri || *Λυδίας* Holsten quem sequitur suo iure Meineke, *Λυκίας* libri || 2 *Ὀμφαλίδος* libri, tuetur R. Unger *Theb. Paradox.* p. 300, *Ὀμφάλης* Salmasius et Meineke.

Lesbius igitur Herculem cum apud Omphalam serviret ex Malide illius ancilla Aceletem narravit genuisse, cuius nomine appellaretur Acele Lydiae oppidum (aliter locum nominavit ethnographus Aceleta). Atque secutus est Hellanicus fabulam vetustiorem ea qua Omphalae reginae ipsius Aceles ferebatur filius. Dilucidissime enim qua progressione usa sit haec memoria dignoscimus.

Panyasim quamvis schol. Vict. ad Hom. Ω 616 (= fr. 17) doceat dixisse de *νύμφαις Ἀχελητίσι*, minime efficitur eum ut Herculis filii Aceletis (= Acheletis) fecisse mentionem; contra non neglegendum est apud schol. Apoll. Rh. IV 1149, cum verba fiant de Herculis in Lydia peregrinatione, duos illum commemorare herois filios, quibus ad sanitatem reductus fluvii cuiusdam Hylli salubritate ab eodem nomina indiderit Hyllos. Diserte autem de Herculis apud Omphalam servitio

dicit primus Pherecydes apud schol. *φ* 22 — etsi ipsam fabulam multo vetustiorem esse consentaneum est: levissime tangit eam Aesch. Agam. 993 sq. Kirchhoff. Sexto nimirum a. C. n. saeculo a Graecis — cf. Wilamovitzium, *Eur. Her.* I² p. 77 n. 143; Ed. Meyerum, *Gesch. des Alterthums* II § 176 n. — fabula videtur excogitata esse Lydiae regum familiam (ante Mermnadas regnantem) ab Hercule originem duxisse. Cuius rei testes habemus Hellanicum, quem verba fecisse de Acelete filio herois ex serva quadam Omphalae nato supra vidimus, et Herodotum, qui I 7 Herculis filium atque Jardani ancillae (Alcaeum[=Aceletem?]) Lydorum regnum enarrat suscepisse. Novum incrementum fabulae deprehendimus, quod apud schol. *Ω* 616 ex ancillae Herculisque filio factus sit Omphalae reginae ipsius Herculisque prognatus. Denique in mythologico illo compendio — vel si mavis compendiis — quo contineantur Apoll. bibl. II 6, 3 cl. II 7, 8, 9 et Diod. IV 31, Herodotea etiam narratione adhibita Omphala Iardani facta est filia; cf. Tab. Farnes. (Jahn-Michaelis, *Bilderchroniken* p. 69 l. 208 sqq.): *καὶ εἰς Λυδίαν ἐστρατεύσατό ποτ' Ὀμφάλαν τὰν Ἰαρδάνου καὶ* . . . .

Monstratis igitur fabulae incrementis atque progressu non sine causa videor mihi adductus esse, ut fabulam qua Lydorum reges ab ipsa Omphala et Hercule originem ducere ferrentur, post Hellanicum ortam esse, logographum testem exstitisse censerem antiquioris narrationis: is enim ancillae filium primum Lydiorum Heraclidarum appellabat.

Atque mireris forte nondum ex Omphala oriundos fuisse Lydios Heraclidas ferri exeunte quinto a. C. n. saeculo utpote quibus temporibus non iam minister modo Omphalae ab deis iussus Hercules coeptus sit depingi, sed tanquam amator atque obnoxius muliebribus illius imperiis. Etsi nimirum Wilamovitz, *Eur. Her.* I² p. 71 sqq., cuius argumentis adminicula quaedam admovit C. Tuempel, *Philol.* n. S. IV 607 sqq., summum illud haud dubie ostendit antiquitus Omphalae fabulam non in Lydia, sed in Graeciae regionibus septentrionalibus collocatam fuisse, tamen facere non possum quin

usque adeo faveam partibus Friderici Caueri (*Rhein. Mus.* XLVI 245), ut quinto iam a. C. n. saeculo, non Hellenistarum demum temporibus, Herculem Omphalae dominae parentem atque effeminatius sese gerentem fictum esse arbitrer: nempe si comoediarum poetae, cum Aspasiam, ut quam cum Pericle haberet rationem significarent, *νέαν Ὀμφάλην* appellarent (Plut. Per. 24, schol. Plat. Menex. p. 391), ab multitudine audientium volebant iocum atque irrisionem intellegi, iam tunc Herculis apud Omphalam servitium necesse est in risum converti coeptum sit. Quodsi Wilamovitz, *Eur. Her.* I² p. 71 n. 128 dicit Sophoclis Trachiniarum tantum notitia opus fuisse, ut quid sibi vellet illud *νέα Ὀμφάλη* perciperetur, vix puto hoc sufficere: apud Sophoclem scilicet Hercules necessitate coactus in Omphalae ministerio est, summa illius indignatione affectus (v. 248 sqq.) non ipse in dedecus atque sua sponte incurrit, non tam mulieri aut ipsius libidini servit quam dei imperio, v. 251. At longe aliam apparet comicos poetas Periclis et Aspasiae necessitudinem voluisse describere; elucet ergo quantopere vacillaret atque claudicaret comparatio Sophoclei Herculis et Periclis, qualem quidem comici vellent notare!

Quamvis igitur in ludibunda poesi scaenica coeptum esse Herculem mollius sese gerentem apud Omphalam induci arbitremur, tamen in universum iam tunc illam meram tanquam et genuinam habitam esse memoriam minime inde debet colligi.

Immo re vera nihil nisi servum Omphalae fuisse heroem ipsum invitum (sicut antea fuerat Eurysthei) tunc etiam creditum esse, imaginem vero illam ridiculam lascivia tantum comicorum iocorum propositam documentum mihi videtur vel illud esse, quod ex Omphala liberos genuisse Herculem nondum sibi finxerunt homines, sed ex ancilla reginae heroi prognatam esse stirpem memoriae prodiderunt. Quinto igitur saeculo comoediis vel satyricis fabulis Hercules Omphalaque derideri postquam coepti sunt atque depravari, paulatim tanquam ex antiquae fabularis memoriae auctoritate molliter vitam degisse atque suis partibus prorsus commutatis credebantur.

Hellanici autem temporibus duplex de illis ferebatur sententia: altera genuina atque severa, quam sequerentur genealogi mythographi severiores poetae, altera solutior iocosaque atque nascens ex scaenae ludis.

§ 8. **De Hercule et Archia.** Athen. IX p. 410 F = fr. 3 M.: *Τὸν δὲ τῷ χερνίβῳ ῥάναντα παῖδα διδόντα κατὰ χειρὸς Ἡρακλεῖ ὕδωρ, ὃν ἀπέκτεινεν ὁ Ἡρακλῆς κονδύλῳ, Ἑλλάνικος μὲν ἐν ταῖς ἱστορίαις Ἀρχίαν φησὶ καλεῖσθαι, δι᾽ ὃν καὶ ἐξεχώρησε Καλυδῶνος. ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τῆς Φορωνίδος Χερίαν αὐτὸν ὀνομάζει.*

Calydone apud Oeneum socerum versatum Herculem inconsulto occidisse puerum in convivio ministrantem pervulgata Graecorum erat fabula,[1]) quam Hellanicum quoque secutum esse elucet ex fragmenti verbis *δι᾽ ὃν καὶ ἐξεχώρησε Καλυδῶνος.* De nomine vero pueri varia tradiderunt antiqui, quae satis multa collegit Athenaeus IX 410 sq. Atque in compendia fabularis historiae nomen receptum est Eunomus (Apoll. II 7, 6, 2 et Diod. IV 36, 2 [Eurynomus=Eunomus, Bethe, *Quaest. Diod. mythogr.* p. 74 n. 91]), cuius Herodorus, quem imprimis constat operam collocasse in Herculis fabularum cyclo exponendo, testis exstiterat. Hellanicus autem illum '*ἐν ταῖς ἱστορίαις*' Archiam, '*ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς Φορωνίδος*' Cheriam nominavit. Illius vero memoriam praeter Athenaeum exhibere Eustathium ad Odyss. *φ* 28 = p. 1900, 25 manifestum fit comparatis Eustathii et Athenaei verbis, cuius ille vestigia presserit:

Eustath.	Athen.
καὶ Ἀρχίαν ἢ Χαιρίαν παῖδα κονδυλίσας ἔρριψεν εἰς ἀνέγερτον, δόντα αὐτῷ κατὰ χειρὸς ὕδωρ καὶ τῷ χερνιβίῳ ῥάναντα (sic scribendum pro *ῥάναντι*).	*τὸν δὲ τῷ χερνίβῳ ῥάναντα παῖδα διδόντα κατὰ χειρὸς Ἡρακλεῖ ὕδωρ, ὃν ἀπέκτεινεν ὁ Ἡ. κονδύλῳ, Ἑλλάνικος . . . . Ἀρχίαν . . . . Χερίαν . . . .*

1) Unus Pausanias II 13, 8, qui puero nomen fuisse dicit Cyatho, Phliunte illum necatum esse mirabili satis narratione memoriae prodidit.

Quod inter Eustathii *Χαιρίαν* et Athenaei *Χερίαν* intercedere videatur discrimen, scribendi modo varia ratione explicatur. Formam *Χερίας* pro corruptela habendam esse veri nominis *Ἀρχίας* Casaubonus auctor erat ad Athen. animadvers. V 283 Schweigh., cum Mueller FHG II p. 36 (ad Herodori fr. 31) formam *Χερίας* censeret praestare. Sed cum utriusque nominis *Ἀρχίας* et *Χαιρίας* (nusquam probatur forma *Χερίας*) in titulis plura exstent exempla, Athenaeum vel Athenaei fontem altero loco prave exaratum invenisse nomen vix iudicaverim. Neque enim mirum videtur Hellanicum in alio opere aliter eandem nominasse personam, si quidem levioris certe agitur momenti res, cf. cp. I § 1.

Athenaeus, cuius intersit discrepantias proferre mythographorum narrationum, ubi quibus variis modis a scriptoribus nomen pueri profligati circumferatur enumeret, tamen de illius patre unius Nicandri commemorat testimonium. Unde Herodorum et Hellanicum omnino non habuisse notitiam parentis nominis, id quod voluit Wernicke apud Wissowam II 461, eo minus licet colligi, quod Hellanicum certe maxime genealogiis indagandis aut statuendis constat operam navasse. Mihi idcirco potius, quem patrem fuisse pueri mythographi illi memoriae prodidissent, silentio videtur praeterisse Athenaeus, quia non tanta de illo esset memoriae varietas. Vulgata autem fabula erat Architelis cuiusdam puerum fuisse filium: Apoll. II 7, 6, 2 et Diod. IV 36, 2. Quos cum Herodori auctoritatem secutos esse supra viderimus in filii nomine edicendo, patris etiam ex eodem ab illis fonte puto haustum esse nomen; Herodorum vero et Hellanicum quoniam non discrepuisse inter sese Athenaeus ipse videtur indicare — cf. quae modo dixi de eius silentio —, Lesbium quoque Architelem nominasse pueri parentem vix audacius concluditur.

§ 9. **De Hercule Argonautarum socio.** Ex schol. Pind. Nem. III 64 = fr. 33 M.: *Ἑλλάνικος πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἀργοῖ πλεύσαντας Ἡρακλεῖ* (contra Amazones scilicet profecto) *συστρατεῦσαί φησι* Herculem Hellanico auctore Argo-

nautarum fuisse aequalem etsi apparet, tamen num expeditioni in Colchidem terram susceptae logographus illum interfuisse finxerit, quoniam minime inter poetas vel mythographos antiquos constabat, ex ramento illo non licet cogi. Nam ob tempus illud aor. *πλεύσαντας* neque neget quisquam neque credat Herculis incursionem in Amazones factam insertam fuisse Argonautarum expeditioni, id quod opinari videtur C. Luetke, *Pherec.* p. 48 n. 3 extr.

At commemoravit Hellanicus Aphetas ad sinum Pagasaeum sitas', quod oppidum in Argus navis historia Herculisque ut Argonautarum socii locum habet:

Steph. Byz. v. *Ἀφεταί* = fr. 35 M.: *πόλις τῆς Μαγνησίας. Ἑλλάνικος· ὅτι ἐντεῦθεν δευτέραν ἄφεσιν ἡ Ἀργὼ ἐποιήσατο. ἢ ὅτι ἐκεῖ οἱ Ἀργοναῦται τὸν Ἡρακλέα κατέλιπον* ....

Cum Mueller fragmentum determinat Hellanici nomine, Meineke post eius nomen ponit colon, post vocabulum *ἐποιήσατο* comma: vocis igitur *Ἀφεταί* duplex illud interpretamentum vir doctus tribui vult Lesbio. Atque si vere ille iudicaverit, Hellanico auctore Aphetis Hercules ab Argonautis relictus est. At ubi ad vim ac naturam libri Stephani Byzantii, qui quidem aetatem tulerit, respeximus atque epitomam solam totius libri (vel librorum, una parte excepta) summa persaepe indiligentia incuriaque confectam[1]) ad nos pervenisse reputavimus, illud tantum licet contendere Hellanicum Aphetarum aliquam fecisse mentionem; utram vero nominis enodationem secutus sit, ex ipsis epitomatoris verbis non perspicitur.

Sed summi momenti est fr. 39 M. = schol. Apoll. Rh. I 131: *Ὕλας: οὗτος Ἡρακλέους ἐρώμενος, υἱὸς δὲ Θειοδάμαντος τοῦ Δρύοπος. καὶ Μνασέας μὲν οὕτως. Ἑλλάνικος δὲ Θειομένη ἀντὶ Θειοδάμαντος* (*θειομένητα θειοδάμαντος* cod. Laur., corr. Sturz, *Hell. Lesb. Fragm.*² 1826, p. 116 cl. schol. 1207) et schol. Apoll. Rh. I 1207: *τὸν Ὕλαν ὁ μὲν Ἀπολλώνιος Θειοδάμαντός φησιν υἱὸν εἶναι, Ἑλλάνικος δὲ Θειομένους.*

---

1) cf. Atenstaedtium, *De Hecataei Milesii fragmentis quae ad Hispaniam et Galliam pertinent, Leipz. Stud.* XIV p. 6 sqq.

Unde Hellanicum non Thiodamam (= Thiomenem) solum, Dryopum regem, quem cum esurienti cibum noluisset praebere, Hercules Calydone fugiens narrabatur iugulasse, verum Hylam etiam illius filiolum, quem heros postea secum duxit, novisse apparet.

Hylae autem fabula[1]) ex Mysia duxit originem. Atque quamvis in Graecorum fabulas recepto semper in Mysiae ei unde procreatus erat solo permanebat locus.[2]) Herculem igitur, ut primum cum iuvene illo pulchro coniunctus est, Cium perduci, ubi Hylas supremum diem obisset, necesse fuit. Atque iam Cinaethonem, qui inter cyclicos poetas epicos numerabatur, de Hercule in Mysia deliciis orbato verba fecisse quanquam schol. Apoll. Rhod. I 1357 videtur comprobare, tamen Seeligerum l. l. adeo recte puto iudicasse de interpretis testimonio, ut nihil censeam ex illo debere elici.[3]) Necdum eo, quod Aeschylus (Pers. 1025 Kirchhoff) de vagantibus Mysiis indicat, Hylae historiolam inter Herculis fabulas receptam esse firmatur; at Hellanicus quoniam Thiomenem — Thiodamam atque ipsum Hylam commemorat qui nunquam fabulis inducantur sine Hercule, Cianum illum iuvenem tunc quidem in herois illius Graecorum summi fabulas[4]) insertum fuisse testis est. Itaque in Mysiam quoque logographum Herculem illius fabulae gratia

1) De qua vide quae nuper (praeter Seeligerum in Roscheriano lex. I 2792 sqq. et 503 sqq. et Iessenum in Wissowiana encyclop. II 758 sq.) exposuerit Tuerk, *Breslauer Philol. Abhandlungen* VII 4, praecipue autem qui de Tuerkii dissertatione doctum uberiusque tulit iudicium Georgius Knaack, *Götting. gel. Anzeigen* 1896 No. 11.

2) Omitto Dracontii (carm. prof. II), qui in Thessaliam, ad Peneum flumen fabulam transposuit, prava commenta. — Quod Wilamovitz, *Eur. Her.* I[1] 280 Hylam antiquitus in ipsa Graecia collocatum fuisse ducit („man verband eine artige heimische Fabel vom Dryoperknaben Hylas, des Theiodamas Sohn, dem ἐρώμενος des Helden, und einen Kultgebrauch der maryandinischen Periöken Herakleias, welche um einen Heros Priolas oder Bormos zu klagen in den Wald zogen“) ipse retractat: *Aristot. u. Athen* II 177 n. 1 et *Eur. Her.*[2] I 31.

3) Parum valent quae in contrariam partem attulit Tuerk p. 12. — cf. infra p. 266 n. 1.

4) Non solum in Graecas omnino fabulas, sicut vult Seeliger l. l.

fecisse pervenientem necesse est. Quaeritur utrum Lesbius Hylae casum inter ipsam Herculis contra Amazones expeditionem enarrarit, an Argus navigationis illum socium fuisse atque tunc amato adulescente orbatum esse exposuerit. Atqui ubique apud antiquos cum Argonautarum rebus Hylae consociata est memoria, nusquam cum Amazonibus — praeterquam quod unus Onasus secundum schol. Apoll. Rh. I 1207 et 1236 et schol. Theocr. XIII 46 de Hylae interitu exposuit „ἐν πρώτῳ Ἀμαζονικῶν“. Quo de poeta nil fere scimus nisi Euhemeri eum se gestasse sectatorem; ad libidinem igitur illum, ut forte copiam argumenti amplificaret, transposuisse fabulas nil mirer.[1]) Quod vero apud Serv. ad Verg. Aen. XI 262: „sunt qui volunt nec raptam esse a Paride Helenam, sed aliam causam belli fuisse Troiani, illam scilicet, quod Herculem quaerentem Hylam suscipere noluerunt“, Hylae casus cum Troianis rebus ab Hercule gestis videtur coniunctus esse, nihil impedit quominus antea heroem Argonautarum socium in hac quoque fabulae versione fuisse cogitemus: v. eundem Servium ad I 619.[2]) — Ac prorsus certo Herculis Hylaeque rem provinciam quasi semper fuisse Argonautarum fabularum cycli quispiam contendat, si, quod iam coniecit Seeliger l. l 2794, 54 et Wilamovitz quoque pronuntiavit *Eur. Her.* I² 31, Knaack vero nuper (p. 874 sqq.) diligentissime singula perscrutatus ad magnam probabilitatem

---

1) Etiamsi Muelleri FHG III p. 158 coniectura, qua pro Onaso Dionysii (Scytobrachionis) nomen velit poni, recto talo stet, haud ita multo aliter se habeat res.

2) Puto igitur Jessenum l. l., qui expeditionem quoque contra Amazones factam Hylae rem amplexam esse opinetur, errare. Si autem Knaack (*Herm.* XXIII p. 138 sq.) vere iudicasset scholiastam Apoll. Rh. I 1212 (ubi nimirum Herculem cum Hyla coniunctum videmus) a Pherecyde sua repetivisse, ipse hic locus documento esset ineunte vel medio quinto saeculo Hylam quamvis cum Herculeis, nondum tamen cum Argonautarum fabulis societatem tanquam inisse; nam apud Pherecydem heros ille omnino non interfuit expeditioni in Colchidem terram susceptae: schol. Apoll. Rh. I 1289. Sed Knaackii sententia refutata est ab Luetkio *Pherec.* p. 37 sqq. et ipse vir doctus retractavit sua in commentatione de Hyla conscripta p. 881 n. 1.

provexit, verum est: non Herculem videlicet, sed Polyphemum, qui apud Apollonium Rhodium secundas partes agit neque quae facilem habeant explicationem, primum atque genuinum Hylae amatorem fuisse, primum delicias quaesivisse Ciumque oppidum condidisse; Polyphemus autem antiquitus pro Argonauta habitus erat.

Quae cum ita sint, Hellanicum quoque Herculem Hylamque in Argonautarum numero habuisse, Hylae casum in Argus navis expeditionem insertum invenisse, ipsum in suam fabulae expositionem recepisse verisimillimum est. Is nimirum Alexandrinorum poëtarum concentus est consensusque Hylam coniunctum cum Argonautis inducentium, quem ex communi quodam fonte antiquiore atque summae auctoritatis consecutos eos esse vix debeat denegari.[1]) Atque antiquiorem illam memoriam abiecisse Hellanicum seu commutasse non habemus cur opinemur.

Iam vide quem locum Hellanicus obtineat in progressu fabulae. Ac primum quidem Graeci coloni ut graeco more priscum religionis ritum ab indigenis exceptum declararent, ab coloniae conditore, Polyphemo scilicet, frustra quaesitum esse Hylam finxerunt; iam vero cum ille fuisset Argonauta, Hylae mythus cum Argonautarum fabulis devinctus erat. Sed Heraclea urbe medio sexto saeculo condita[2]) Herculis claritate in illis regionibus praevalente ita obscuratus est Polyphemus atque summotus, ut Hercules illius partibus susceptis Hylae amator fieret: eum igitur in Argonautas recipi necesse fuit. Quod ut efficeretur, alia quoque atque ea praecipue videbatur

---

1) Quod si quis existimet eis quae modo disputata sint adeo fultam esse scholiastae Apoll. Rh. I 1357 auctoritatem, ut de Cinaethonis testimonio non iam liceat dubitari, quamvis singula verba ut ex ipso Apollonio desumpta certo ab illo abiudicanda sint: tamen ne Cinaethonem communem illum antiquum fontem iudicemus, temporum ratio videtur obstare, quae inter illum epicum poetam intercedat et eam qua Hercules Hylae amator inductus sit fabulae formam; facile vetustior erat poeta. cf. paulo infra.

2) Ed. Meyer, *Geschichte des Alterthums* II § 419.

res hortari. Iam Hesiodeos poetas de summi Graecorum herois societate in maxima antiquorum temporum expeditione cogitasse ex Ceycis nuptiarum fragmento (schol. Apoll. Rh. I 1289) perspicuum fit: in animo scilicet illum habuisse comitem sese adiungere eis qui vellus Phrixeum recuperaturi essent, sed paulo post ancoras sublatas relictum esse in sinu Pagasaeo. Neque Pherecydes Herculem usque ad Mysiam fecit una cum Argonautis proficiscentem: qui secutus est Hesiodum. Hellanicus primus testis est Herculem usque ad Mysiam itineris fuisse comitem, primus idem Hylam ab Hercule esse quaesitum. — Sequitur non Alexandrinorum demum poetarum aetate Hylae fabulam cum Argonautis esse copulatam. Quod coniecit iam Tuerk p. 15, nec tamen Hellanici usus est testimonio quo probaret; Knaack Polyphemum Argonautam antiquiorem Hylae fuisse amatorem Hercule demonstravit, sed Hellanici parum habuit rationem.

Atque alterius rei idem primus Lesbius est testis (id quod Knaack quoque dicit p. 880): Thiomenem = Thiodamam scilicet patrem fuisse Hylae. Hylas enim postquam coniunctus est cum Hercule, ut declararent hanc necessitudinem, adulescentulum illum in Graecia antea versatum esse oportebat fingi, idemque quomodo in Herculis consuetudinem pervenisset, excogitari. Itaque filium illum fuisse Dryopum regis ab Hercule interfecti commenti sunt; quod ipsum quo factum sit, inde fortasse explanatur, quod inter Cium oppidum et Trachina necessitudo quaedam dicebatur intercedere vel intercessisse: v. Apoll. Rhod. 1357 (et inde scholium ad loc. adscriptum repetitumque „ab Cinaethone"); Trachina autem Hercules Thiodamantis victi gentem narrabatur transmigrare iussisse.[1]

Secundum Hellanicum igitur Hercules usque ad Mysiam una cum Argonautis vectus est; ultra vero num interfuerit eorum itineri usque ad Colchidem terram,[2] prorsus incertum est.

---

1) Aliter sane sensit Knaack p. 880; Thiodamantem ideo ab Graecis Hylae factum esse parentem, ut Thessaliae fabulas conecterent cum Argonautis (?).

2) Huius narrationis auctores sunt Demaratus, qui post Isocratis

Iam ut redeamus unde profecta est disputatio ad Stephani locum, ipsum Hellanicum veriloquii nominis *Ἀφεταί: ὅτι ἐκεῖ οἱ Ἀργοναῦται τὸν Ἡρακλέα κατέλιπον* neque auctorem fuisse apparet neque Jessenum (apud Wissowam II 754) recte indicasse Herodotum (VII 193), qui, etsi inde originem nominis explanavit, quod ab illo loco Argo in altum provecta esset (*ἀφήσειν ἐς τὸ πέλαγος*), tamen Herculis quoque illic relicti haberet notitiam,[1]) fonte usum esse Hellanico. Quoniam autem ne Lesbius quidem Aphetas silentio praeteriit, de *δευτέρᾳ* quadam *ἀφέσει* verisimillimum est illum verba fecisse. Inde Stephani priorem illam nominis explicationem Hellanico tribui posse perspicuum fit, distinctione vero verborum utendum esse hac: *Ἑλλάνικος· ὅτι ἐντεῦθεν δευτέραν ἄφεσιν ἡ Ἀργὼ ἐποιήσατο . ἢ ὅτι κτλ.* sequitur veriloquium quod aliunde ethnographus assumpsit ad Hesiodeam fabulam accommodatum.

Qua re explanarit Hellanicus factum esse ut iterum Argonautae ad Aphetas ancoras tollerent (num tempestate forte retenti [Apoll. Rhod. I 591]), non constat; quam Herodotus profert causam (ut scilicet antequam in altum proveherentur aquatum irent), cum vel ideo videatur excogitata esse, ut quomodo Hercules derelictus esset ostenderetur, ad Hellanicum eam non spectare apparet.

§ 10. **De Troia ab Hercule deleta.** Quae *de causa expeditionis* ab Hercule adversus Troiam factae exposuerit Hellanicus, perspicere videmur ex schol. *Y* 146 = fr. 136 M.:

Ποσειδῶν καὶ Ἀπόλλων προστάξαντος Διὸς Λαομέδοντι θητεῦσαι, ἐπὶ μισθῷ τεταγμένῳ τὸ τεῖχος κατασκευάζουσι. Λαομέδων δὲ παραβὰς τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας, μὴ

---

tempora tragoedias contexuit, et Dionysius Scythobrachion: cf. Diodori fabularum Argonauticarum expositionem.

1) Apud Herodotum coniuncta est fabula de Hercule relicto narrata cum vocis *Ἀφεταί* etymologia ab Argonautis iterum provectis repetita; veriloquio vero illum sese adstrinxisse non nisi alteri cum ex verborum conexu evincitur, tum ex forma quam adhibet aspirata *ἀφήσειν* pro vere ionica *ἀπήσειν*.

δοὺς τὸν μισθὸν (*τοὺς μισθοὺς* Ven. B), *ἀπήλασεν αὐτούς· ἀγανακτήσας δὲ Ποσειδῶν ἔπεμψε τῇ χώρᾳ κῆτος, ὃ τούς τε παρατυγχάνοντας ἀνθρώπους καὶ τοὺς γιγνομένους καρποὺς διέφθειρεν. Μαντευομένῳ δὲ Λαομέδοντι χρησμὸς ἐδόθη, Ἡσιόνην τὴν θυγατέρα αὐτοῦ* (*Λαομέδοντος* Ven. B) *βορὰν ἐκθεῖναι* (*ἐκδοῦναι* Ven. B) *τῷ κήτει, καὶ οὕτως ἀπαλλαγήσεσθαι τοῦ δεινοῦ. Προθεὶς δὲ ἐκεῖνος τὴν θυγατέρα, μισθὸν ἐκήρυξε τῷ τὸ κῆτος ἀνελόντι τοὺς ἀθανάτους ἵππους δώσειν, οὓς Τρωῒ Ζεὺς ἀντὶ Γανυμήδους ἔδωκεν. Ἡρακλῆς δὲ παραγενόμενος ὑπέσχετο τὸν ἆθλον* (*τὸ ἆθλον* alii libri) *κατορθώσειν, καὶ Ἀθηνᾶς αὐτῷ πρόβλημα ποιησάσης τὸ καλούμενον ἀμφίχυτον τεῖχος, εἰσδὺς διὰ τοῦ στόματος εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ κήτους αὐτοῦ τὰς λαγόνας διέφθειρεν. Ὁ δὲ Λαομέδων ὑπαλλάξας θνητοὺς δίδωσιν ἵππους. Μαθὼν δὲ Ἡρακλῆς ἐπεστράτευσε* (*ἐστράτευσε* alii libri) *καὶ Ἴλιον ἐπόρθησε, καὶ οὕτως ἤλαυνε* (*ἔλαβε* Ven. B) *τοὺς ἵππους. Ἡ ἱστορία παρὰ Ἑλλανίκῳ.*

Sed novum quoddam logographi frustulum nobis condonavit s c h o l. Il. G e n e v. *Φ* 444:[1])

θητεύσαμεν: ἐπὶ μισθῷ ἐδουλεύσαμεν. Ζητεῖται διὰ τί ἐθήτευσαν. Ἑλλάνικός φησι πειράζοντες Λαομέδοντα. γράφει δὲ ἐν α' τῶν Τρωϊκῶν· „Μετὰ δὲ ταῦτα λέγεται Ποσειδῶ καὶ Ἀπόλλωνα δουλεῦσαι Λαομέδοντι ὅτι ὑβριστὴς ἦν. πειρώμενοι (*πειρῶμεν*, corr. Nicole, qui addit: „entre *Λαομέδοντι* et *ὅτι* lacune probable“) *οὖν ἀνδράσιν εἰδόμενοι ἐπὶ μισθῷ εἴτε ἄρα ἀποδώσει εἴτε καὶ οὔ, τεῖχος λάϊνον ἐν τῷ Ἰλίῳ ἐπ' ἀκρότατον τῶν κολωνῶν ἐτείχισαν* (*τειχίσαι*, corr. Nicole), *ὅ τι νῦν Πέργαμος καλεῖται.*“ Sequitur Metrodori narratio.

Quod in priore scholio *προστάξαντος Διὸς Λαομέδοντι θητεῦσαι* Apollo et Neptunus pacta mercede muros dicuntur aedificasse, ea videtur reddita esse fabula, qua deis, ut seditionem contra Iovem aliquando concitatam expiarent, Laomedontis ministerium impositum erat. Quam narrationem ne Hellanici fuisse credamus, cuius tamen testimonium profertur

---

1) Jules N i c o l e, *les scolies Genevoises de l'Iliade* 1891. 2 voll.

in scholii subscriptione, obstat interpres Genevensis, qui deos servientes facit *πειράζοντας Λαομέδοντα . . . ὅτι ὑβριστὴς ἦν*, eiusdem Hellanici nixus auctoritatem. Hoc autem testimoniorum discrimen minime ita licere tolli, ut de scholiastae Genevensis fide atque auctoritate dubitetur,[1]) perspicuum fit, si huius commentatoris accuratam citati libri significationem respicimus atque eam loci situs ac naturae expositionem, quam hominis esse antiquarum rerum illius quidem terrae periti atque dignam Lesbio eluceat[2]), alterius rursus hypomnematis fabularem „*ἱστορίαν*" continentis vim atque indolem consideramus (v. Ed. Schwartzium, *Jahrbb. Suppl.* XII. vol.). Sequitur ut quae ab schol. *Υ* 146 deorum servitii exponatur causa, ab logographo minime debeat repeti.

Atque Homerus ipse cum Neptunum et Apollinem de pristino ministerio inter sese inducit colloquentes, quoniam nullam eius affert causam, interpretes poëtae sua sponte, cuiusnam sceleris poenam dei eo persolvissent, quaesitabant: schol. *Φ* 444 (*ὅτι*: Zetema!) ∾ schol. *Α* 399 ∾ schol. Pind. Ol. VIII 41, Eustath. p. 1245, 46 sqq. qui cetera complexus est. Investigantibus vero illorum scelus occurrit narratio *Α* 400, ubi Zenodoto auctore scribebatur *Ποσειδάων καὶ Φοῖβος Ἀπόλλων* (pro lectione *Παλλὰς Ἀθήνη*).[3]) Quam deorum ministerii causam vix puto Hellanicum neglecturum fuisse, ut quem semper certis quibusdam rationibus conectere res atque causas indagare noverimus studuisse; sed fortasse in Homeri suo exemplari *Α* 400 exaratam habebat scripturam *Παλλὰς Ἀθήνη*. Ille contra alterius rationis exstat testis atque is longe anti-

1) Cf. quod C. Wachsmuth, *Rhein. Mus.* XLVI 1891 p. 552, de hypomnematum libri XXI Genevensium indole tulerit iudicium: praeclarissimo fonte delibata magna illa uti in laudandis testium verbis diligentia exemplaque praebere exquisitioris grammaticorum eruditionis.

2) Iadis in fragmento dialecti vestigia non iam reperiri nihil est quod miremur.

3) Zenodotus nimirum non ut *ζήτημα* illud enuclearet illam scripturam habebat potiorem, sed ne Minervam ut Iovis adversariam a poeta faceret depingi, cuius quidem cum patre inimicitiarum nullum aliud sibi praesto esset documentum.

quissimus: qua Laomedontis morum conditionem ut tentarent[1]) Apollo et Neptunus servitium inierint. — In eis quae cum Hellanici narratione concinunt: schol. Townl. *Φ* 444: *οἱ δὲ ἐπὶ τῷ πειρᾶσθαι τὴν ὕβριν Λαομέδοντος* et Apoll. bibl. II 5, 9, 9: *Ἀπόλλων γὰρ καὶ Ποσειδῶν τὴν Λαομέδοντος ὕβριν πειρᾶσαι θέλοντες, εἰκασθέντες ἀνθρώποις ὑπέσχοντο ἐπὶ μισθῷ τειχιεῖν τὸ Πέργαμον*[2]) si quis sibi persuadeat ipsa frustula Hellanicea latere, quae per mythologicorum compendiorum rivulos facile ex Lesbio in bibliothecam et in scholia potuerint manare, non refrager.

Cum ceteri urbem Troiam ab deis muris cinctam esse exposuerint, sicut ipse Homerus *H* 452 dicit:

τὸν δ᾽ ἐπιλήσονται τὸ ἐγὼ καὶ Φοῖβος Ἀπόλλων
ἥρῳ Λαομέδοντι πολίσσαμεν ἀθλήσαντε,

Pindarus Ol. VIII 41 Pergamum solum commemorat; atque expressis verbis arcem Troiae munitam esse tradebant Hellanicus, quem secutum esse Ps. Apollodorum modo indicavi, et Metrodorus Chius Isocratis discipulus in Troicarum fabularum enarratione: schol. Il. Genev. *Φ* 444: *μετὰ ταῦτα λέγουσι παρ᾽ αὐτὸν ἀφικέσθαι δύο ἄνδρας, ὁπόθεν μὲν καὶ οἵτινες οὐδεὶς ἔχει εἰπεῖν ἀτρεκέως, ἐλθόντας δὲ εἰπεῖν ὅτι Λαομέδοντι χρὴ ἀνδρὶ βασιλεῖ εἶναι ἀκρόπολιν ἐν τῇ πόλει, ἐν ᾗ αὐτὸν οἰκεῖν πρέποι· ἡμεῖς οὖν σοὶ θέλομεν τειχίον κτίσαι καὶ ἐπιστατῆσαι.* Itaque, cum apud Pindarum ut apud poetam voce *Πέργαμος* totam urbem significari liceat credere, *χωρογράφους* arcis solum murum deorum opera exstructum esse auctores fuisse memorabile videtur.[3])

Iam transeamus ad schol. *Υ* 146. Verbis *Ἀθηνᾶς αὐτῷ πρόβλημα ποιησάσης τὸ καλούμενον ἀμφίχυτον τεῖχος, εἰσδὺς*

---

1) cf. Hom. *ρ* 484:

καί τε θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἀλλοδαποῖσιν,
παντοῖοι τελέθοντες, ἐπιστωφῶσι πόληας,
ἀνθρώπων ὕβριν τε καὶ εὐνομίην ἐφορῶντες.

2) cf. *ἀνδράσιν εἰδόμενοι* atque Pergami mentionem in schol. Genev.

3) Aeaci, quem ut comitem celebraverat deorum muros aedificantium Pindarus Ol. VIII, Hell. non videtur habuisse notitiam.

διὰ τοῦ στόματος εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ κήτους αὐτοῦ τὰς λαγόνας διέφθειρεν duplicem de Herculis adversus beluam marinam pugna contineri fabulam in propatulo est: alteram repetitam ab Hom. *Y* 144, alteram, qua Hercules postquam in ventrem insiluit inguinibus percussis monstrum trucidet, reconditam quandam neque quae ulla cum altera ratione coniuncta sit. Propterea M. Wellmann, *De Hellanici Lesbii Troicis, commentat. philol. Gryphiswald.* 1887 p. 65, interpretem sua ex Homero et Hellanico consuisse ratus remotiorem illam narratiunculam suo iure tribuit Hellanico; quam assumpsit qui magnum gaudium caperet ex recoquendis abditis quibusdam fabulis eisque conquirendis operam navaret, Lycophronem dico Alex. 33sq. Quo casu Herculem etiam capillos perdidisse beluae ventris fervore ambustos enarrat Lycophron[1]): ne haec quidem res raritate notabilis aliena fuerit ab Hellanico. Neque enim debet denegari ab Alexandrino illo doctissimo poeta[2]) ipsum Hellanicum in usum facile esse vocatum, si quidem chorographorum revolutis libris amplissimum reconditarum longiusque repetitarum fabularum quas maxime in deliciis haberet fructum posset percipere. Tamen si quidem per se intellegitur non ipsum finxisse Hellanicum illam rem, sed aut excepisse fabellam ab Troadis terrae incolis enarratam aut hausisse ex carmine aliquo Herculis res gestas celebrante, hoc si verum sit, fortasse ipsum illum fontem antiquiorem nulla adhibita Hellanici intercessione nihil impedit quominus credamus Lycophronem consuluisse.

Quodsi Wellmann totum hypomnema ex Homero et Hellanico consarcinatum esse censuit, primo quidem obtutu

1) cf. Tzetz. ad Lycophr. 33: *τρισὶ δὲ ἡμέραις ἔνδοθεν κατακόπτων αὐτὸ ἐξῆλθεν ἀποβεβηκὼς καὶ τὴν τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τρίχωσιν*; Sext. Empir. adv. mathem. 255: .... *ἡ δὲ τοῦ Ἡρακλέους κεφαλὴ ἐψέδνωτο ῥυεισῶν αὐτοῦ τῶν τριχῶν ὅτε ὑπὸ τοῦ ἐφορμῶντος τῇ Ἡσιόνῃ κήτους κατεπόθη* et quae Wellmann l. l. disputavit.

2) Vel a patre eius Lyco, quem magnam fabularum per singulas terrae regiones dispersarum copiam congessisse constat saepiusque filio in studiorum quoque atque ingenii consuetudinem adoptato ubertatem suppetivisse illustrandarum rerum.

satis dubium id videtur. Nam ex poeta ipso servitium tantum deorum atque *ἀμφίχυτον* illud *τεῖχος* interpres potuit elicere; reliqua vero ne quis extemplo pro certis Hellanici ramentis habeat, ea videntur obstare quae Ed. Schwartz disputavit: quibus efficiatur Hellanici testimonium ab scholiasta prolatum non tam aptum esse quod cuncto scholio addat auctoritatem, quam quod ad unam quandam rem in *ἱστορίᾳ* explicatam spectet. Hic vero quae fabella Hellaniceam doctrinam prae se ferat supra expositum est. Atque antea intelleximus illud *προστάξαντος Διὸς Λαομέδοντι θητεῦσαι* ab Hellanico certe abiudicandum esse.

Itaque opus est diligentiore cuncti hypomnematis indolis ac naturae eorumque quae singula perhibuerit scholiasta disquisitione.

Quattuor autem praeter fabellam illam propria scholio insunt neque quae in vulgarem memoriam excepta esse videamus.

a) Ac primum quidem ut ulciscerentur Laomedontis fraudem, Neptunum immisisse beluam marinam, oraculum vero (i. e. Apollinem) ipsius regis filiam Hesionam tanquam piaculum illi exponi iussisse Homeri interpres enarrat[1]); apud Diod. IV 42 et Val. Flacc. Arg. II 475 ∾ 482, qua Apollo Laomedontem puniat pestis saevit[2]), cum oraculi responsum ad universos Dardanos pertineat, non ad ipsum solum, qui scelus commiserit. Miscuit autem duas fabulae formas Apollod. bibl. II 5, 9, qui et de peste et de Pythia ipsam Hesionam petente verba faciat.

b) Laomedontem deinde oraculi praecepto observato ubi primum puellam beluae furori obiecit, praemium destinasse ei, qui percusso monstro filiam servaret, auctor est scholiasta.[3])

---

1) Quod oraculi iussum optime significat ut Apollinis poenam Hyg. fab. 89 voce „iratus“. (Deinde apud Hyginum, qui Diodoreae ceteroquin simillimam exhibet narrationem, additamenta statuenda sunt.)

2) Quam praeterea Diodorus commemorat *καρπῶν παντελῶν φθοράν*, eandem habet vim, quae in *ἱστορίᾳ* tribuatur beluae (*ὃ* ⟨scil. *κῆτος*⟩ . . . *καὶ τους γιγνομένους καρποὺς διέφθειρε*).

3) Hac quidem in re consentiens cum Homerica fabula: v. p. 274.

At apud Siculum rerum scriptorem heroi, cum iam liberaverit Hesionam consiliumque cum belua pugnandi pronuntiarit, immortales equi a rege promittuntur. Ps. Apollodorus denique ipsum heroem, ubi alligatam Hesionam vidisset, condicionem tulisse ut immortales sibi equi darentur, si pugnam suscepisset, narrat.

c. d) Praeter illa quae propria habet hypomnema, et ad fraudem, qua rex heroem decepit, et ad temporum rationem spectant quae inter beluam ab Hercule trucidatam Hesionamque liberatam intercedit et scelus a Laomedonte vindicatum; atque in universum quaestio est, qui locus tribuendus vel tributus sit expeditioni contra Troiam factae in rerum ab Hercule gestarum ordine. E re autem est curare, quantum sociorum numerum Hercules adversus Troiam narretur secum duxisse: apud Homerum *E* 641 cum pauci comites sex navibus comparatis illum sectentur, apud Apoll. II 6, 4, 1 duodeviginti potius navibus praeclarissimorum heroum copia illi auxiliatur. Namque antiquiore iam aetate increscere coepit fabula: iam Hesiodus (fr. 173 Rzach) Telamonis Herculisque amicitiarum habet notitiam illumque socium inducit incursionis in Amazones factae; de Telamone comite Herculis adversus Troiam profecti Pindarus enarravit antiquiore atque ea Aeginetica nixus memoria, quam in epicam poesin receptam esse ostendit Hesiodi exemplum. Et eandem secutus est Hellanicus fr. 138 M. Num vero maiorem heroum copiam Troianae expeditioni interfuisse sibi finxerit, incertum est; itemque utrum separatum Herculem hoc iter fecisse narraverit atque seorsum an appendicem tanquam aut *πάρεργον* alteri gerendae rei inseruerit, quaeritur.

Homerus (Il. *E* 650 ∾ 640) quid senserit in dubio satis est: Laomedontem elucet equos praemium proposuisse beneficii cuiusdam, Hesionae videlicet liberatae beluaeque interfectae; quo factum esset ut Hercules Troiam veniret *ἕνεχ' ἵππων Λαομέδοντος* (640). Deinde fraudatus ab illo mercede urbem delet: aut continuo paucorum quos secum forte habuit comitum opera, aut postquam domo socios arcessivit sex illis navi-

bus Troiam reversus. Utraque scilicet ratione adumbratam tantum ab Homero rem licere puto interpretari.

Scholiasta vero *Y* 146 hunc exhibet rerum conexum: mercede a Laomedonte liberatae Hesionae pronuntiata Hercules pugnam suscipit *παραγενόμενος*, qua ex voce non satis perspicitur, utrum casu ille praetervectus sit, an ut equos adipisceretur pervenerit Troiam; utraque scilicet notio vocabulo inest. — Prorsus abhorrent ab Homero quae sequuntur: apud poetam rex Herculi denegat equos, scholiasta auctore Laomedon mortales equos dat, ac fraude demum cognita ille Troiam proficiscitur. Inde efficitur aliquantum temporis intercessisse inter priorem Herculis Troianam commorationem qua Hesionam liberaret et alteram expeditionem qua Laomedontis scelus ulcisceretur.[1]) Hoc igitur constat de duobus itineribus interpretis auctorem fecisse verba; fortasse etiam illud licet augurari ex rei conceptione, qualem exhibet scholiasta, propriam expeditionem Herculem ut regem puniret suscepisse.

Alia exposita sunt in compendiis: velut apud Apoll. II 5 ex Amazonum bello rediens (qui nonus labor erat ab Eurystheo impositus ut Amazonis cingulum arcesseret) Hercules Hesionam liberat. Confecta vero re cum Laomedon promissum praemium noluisset reddere, minatus sese reversurum Hercules ancoras sustulit. Minas autem ut exsequeretur, apud Omphalam ministerio perfunctus propriam adversus Troiam comparavit expeditionem (II 6, 4).

Diodorus, qui bis Herculis illa facinora commemorat, altero loco (IV 23) eadem atque Ps. Apollodorus narrat de Herculis vindicta a Laomedonte repetita; Hesionae fabulam immiscet Argonautarum rebus. Atque idem hoc quidem exponit etiam IV 42 et 49, ubi tamen deletam esse Troiam enarrat ab Hercule Argonautisque ex Colchide reversis: neque enim statim Laomedon filia liberata promissos equos denegat, sed reversis demum Argonautis insidias parat Herculemque defraudat.

---

1) Qua fraudis ratione simul difficultas quaedam evitatur quae apud Apollod. II 5, 9 oritur: quaerat scilicet quispiam curnam non ilico Hercules Troiam everterit.

Apud Homerum igitur cum Troianam expeditionem (vel duas expeditiones, v. supra p. 274) propriam videatur Hercules suscepisse, Ps. Apollodorus et Diodorus 32 poenam illum repetivisse separata enarrant incursione, beneficium vero Laomedonti dedisse tanquam obiter, cum seu in Amazones proficisceretur seu in Colchidem terram; Diod. 49 Troiam deletam esse in eadem Argus navigatione memoriae prodidit.

Qualem fabulae formam secutus sit Homeri interpres *Y* 146, non satis dignoscitur: beneficium eum atque poenam seiunxisse supra p. 275 conclusimus; tamen num proprio itinere Hesionam servasse heroem exposuerit illius fons, non est perspicuum; proprio vero deletam esse urbem non nisi coniectura licet augurari, ut supra indicavimus.

Praeterea quomodo defraudarit Laomedon filiae liberatorem, varie videbamus ab auctoribus describi: apud Apoll. denegat mercedem; apud Diod. primum quidem quae promisit non recusat exsequi, deinde vero eum prodit, qui beneficiis ipsum affecerit; apud schol. pro immortalibus mortales equos dat.

Quattuor igitur rebus sat longe recedere perspeximus Homeri interpretem ab compendiorum rerum expositione: primum de deorum quam Laomedonti imposuerint poena; deinde de praemio proposito; tum de regis fraude diversa prorsus scholiasta enarrat ac Ps. Apollodorus et Diodorus; denique de temporum ratione expeditionum ab Hercule Troiam susceptarum quid iudicandum esset modo diximus.

His autem addita quam veram Hellaniceam intellegebamus de belua interfecta narratione scholiastam *Y* 146 *ἱστορίαν* complexum esse elucet, quae ita non compendiorum doctrinam prae se ferret, ut contra fonti sese adstrinxisse videretur propriam atque reconditiorem quandam fabulae versionem exhibenti.

Quae cum ita sint, hic quidem non modo nullam causam esse apparet de subscriptionis auctoritate dubitandi, verum etiam gaudeamus quod hic tandem Hellaniceum ab Homeri scholiasta servatum deprehendimus.

Duo tamen panni assuti sunt: et initium interpretamenti, quod ab Hellanico alienum esse scholiastae Genevensis opera evincitur, ex Homeri fortasse commentario assumptum, ubi ex ipso Homero (*A* 400 in usum vocato; v. p. 270) deorum servitium explanatum fuerit; et illud *ἀμφίχυτον τεῖχος*, quod item poëtae interpreti nefas fuerit neglegere.

Contrarium igitur hoc loco contigit atque alioquin saepius factum esse animadvertimus; plerumque enim fundamenta *ἱστορίας* petita sunt ex compendiorum doctrina, inserta Hellanici frustula: hic fabulae argumentum delibatum est ex mythographo in subscriptione scholii laudato.

Sed alterum quoque discimus ex scholiastae vel ut nunc quidem dicere licet Hellanici narratione diligentius inquisita: Caroli nimirum Tuempeli (apud Wissowam I 730) coniecturam, qui Diod. IV 42 et 49 ex Hellanico sua mutuatum esse — Dionysio videlicet Scytobrachione intercedente — censuerit, fundamento subducto corruere. Discrimina enim, quae inter scholii et Diodori expositiones intercedere intellegebamus, ea certe sunt, quibus Diodori auctorem Hellanici vestigiis non institisse demonstretur.[1]) Eius tamen rei quam Lesbii auctoritate uti primo quidem obtutu agnoverimus, pugnae dico cum belua commissae ipsius enarrationem, nullum omnino apud rerum scriptorem occurrit vestigium.

Atque alteram etiam sententiam a Tuempelio l. l. pronuntiatam facere non possum quin impugnem. Stephanus enim Byzantius nominis *Ἀγάμμεια* testem laudat Hellanicum (= fr. 133 M.):

Ἀγάμμεια· ἄκρα καὶ λιμὴν περὶ τὴν Τροίαν, ὡς Ἑλλάνικος ἐν δευτέρῳ. Tum pergit ethnographus: *ἐκλήθη δὲ ἀπὸ τοῦ ἄγαμον τὴν Ἡσιόνην ὑπ᾽ αὐτοῦ παραδοθῆναι τῷ κήτει ....*

3 *ὑπ᾽ αὐτοῦ*] *ὑπὸ τοῦ ⟨πατρὸς⟩ παραδ.* coni. Meineke. Sed desi-

---

1) Supra vidimus interpretem Homeri pestis ab Apolline immissae, de qua dicit Diodorus, nullam habere notitiam. Quod non circumcisa solum fontis narratione effectum esse cognoscitur ex oraculi iusso ab commentatore exposito, quod cum ipsius Laomedontis filiam petat Apollinis poenam significet. cf. p. 273.

deratur potius vox qua significetur eodem ipso loco virginem expositam fuisse; correxit igitur Wachsmuth ἐπ' αὐτοῦ.

Opinatur autem Tuempel veriloquium illud nominis Ἀγάμμεια ex eodem Hellanico desumptum esse; atque gaudes puto te eam invenisse Hellanici Troicorum partem, qua oppiduli Agammeae fecisset mentionem. Vereor tamen ne non nimis caute iudicium tuleris de Stephani loco; nam ex schol. Il. Genev. Φ 444 evincitur Laomedontis res Lesbium exposuisse libro priore de Troicis fabulis conscripto; neque credi licet Hesionae deliberatae fabellam seiunctam fuisse a patris scelere in Apollinem et Neptunum commisso, quippe quo factum esset ut monstrum marinum Troianae terrae immitteretur. Ne tamen opineris mutandum esse alterum libri laudati numerum seu quem exhibeat scholiasta seu quem ethnographus, id puto obstare, quod, si quis in altero Troicorum libro etiam Laomedontis res enarratas esse censeat, huius libri argumentum amplius forte fuerit quam quod cum prioris libri circuitu satis congrueret. Eam autem imprimis adhibuerunt grammatici in dividendis libris ratiocinationem, ut pares quam maxime posset fieri efficerentur voluminum ambitus. Idcirco optime censeo de utriusque Troicarum fabularum Hellanici libri argumentis iudicasse Prellerum (*ausgew. Aufs.* p. 38 sqq.), ipsorum fragmentorum testimoniis nisum, in priore libro Antehomerica, in posteriore Homerica et Posthomerica exposita fuisse: quae sententia novo illo ramento ab schol. Genev. servato praeclare firmatur. Stephani vero commutare libri notionem ideo vereor, quia ex huius verbis omnino non certo evincitur ab Hellanico illud veriloquium repetendum esse. Immo iterum monendum est, ne Stephani libros ab epitomatore cum temeritate saepius maiore atque intermissis quibusdam quae olim exarata erant verbis testimoniisque ad circuitum multo breviorem esse reductos obliviscamur. — Ubi igitur Hellanicus oppidi Agammeae fecerit mentionem nescimus; varias certe ei ut notissimae regionis ac paene patriae rerum perito homini datas fuisse commemorandi illius facultates vix quisquam in dubitationem vocabit.

Quomodo Hercules Troiam ceperit. Cum Mueller fr. 138 ut Hellanicea ea exhibeat, quae Tzetzes ad Lycophr. Alex. 469 explicavit, nunc ipsum scholium ad locum Lycophronis adscriptum licet proponere:[1])

πυργοσκάφον λέγει τὸν Τελαμῶνα τὸν πορθήσαντα τὴν Τροίαν. ἱστορεῖ γὰρ Ἑλλάνικος ὅτι καὶ πρὸ τοῦ Ἡρακλέους εἰσελθὼν εἰς τὴν Τροίαν ὁ Τελαμὼν καὶ μέρος τι τοῦ τείχους καταβαλών, εἶτα παρατηρήσας καὶ μαθὼν δυσχεράναντα τούτου ἕνεκα τὸν Ἡρακλέα, ἀλεξικάκου Ἡρακλέους βωμὸν ἱδρύσατο καὶ τὴν ἐπὶ τῷ πεπραγμένῳ αὐτοῦ ὀργὴν ἐθεράπευσε.

Quae autem ratio intercedat inter antiquiorem interpretem et Tzetzam quaerentibus quamvis Byzantinus homo per ambages quaedam videatur nobis addidisse (velut quod pro scholiastae verbis *ὅτι πρὸ τοῦ Ἡρακλέους εἰσελθὼν εἰς τὴν Τροίαν ὁ Τελαμών* habet *ὅτι πρὸ τοῦ Ἡρακλέα εἰσελθεῖν ἐν τῇ Τροίᾳ . . . ὁ Τελαμὼν εἰσῆλθε*), tamen novas ille etiam nonnullas res exponit, quas non exornandae solum narrationis gratia ac percolendae ab ipso Tzetza adiunctas esse perspicuum fit in comparationem vocato Ps. Apollodoro bibl. II 6, 4 §§ 2. 3:

Apollod.	Tzetz.
τῆς δὲ πολιορκίας ἐνεστώσης ῥήξας τὸ τεῖχος Τελαμὼν πρῶτος εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ μετὰ τοῦτον Ἡρακλῆς. ὡς δὲ ἐθεάσατο Τελαμῶνα πρῶτον	*. . . ὅτι πρὸ τοῦ Ἡρακλέα εἰσελθεῖν ἐν τῇ Τροίᾳ ὁ Τελαμὼν μέρος τοῦ τείχους καταβαλὼν εἰσῆλθε.*
εἰσεληλυθότα, σπασάμενος τὸ ξίφος ἐπ᾽ αὐτὸν ἤει, μηδένα θέλων ἑαυτοῦ κρείττονα νομίζεσθαι. συνιδὼν δὲ τοῦτο Τελαμὼν λίθους πλησίον κειμένους συνήθροιζε, τοῦ δὲ ἐρομένου τί πράτ-	*σπωμένου δὲ ἐπ᾽ αὐτὸν Ἡρακλέους τὸ ξίφος, ὁ Τελαμὼν παρατηρήσας τούτου ἕνεκα δυσχεράναντα τὸν Ἡρακλέα λίθους περὶ αὐτὸν ἐσώρευεν. τοῦ δὲ φαμένου· τί τοῦτο, Τελαμὼν*

---

1) Wellmann, *Comment. philol. Gryphiswald.* p. 63 iam usus est ipso hypomnemate.

τοι, βωμὸν εἶπεν Ἡρακλέους κατασκευάζειν Καλλινίκου. ὁ δὲ ἐπαινέσας, ὡς εἷλεν τὴν πόλιν.., Τελαμῶνι ἀριστεῖον Ἡσιόνην τὴν Λαομέδοντος θυγατέρα δίδωσι....	ἔφη· ἐγείρειν μέλλω βωμὸν Ἡρακλέους Ἀλεξικάκου. καὶ οὕτω τῆς ὀργῆς παύεται, καὶ γέρας αὐτῷ τὴν Ἡσιόνην, τὴν καὶ Θεάνειραν, δωρεῖται.

Communia igitur haec sunt Tzetzae et Ps. Apollodoro, quae non perhibita sunt ab antiquo Lycophronis interprete: primum quidem gladius destrictus, deinde lapides exaggerati, tum colloquentes inter se heroes, Hesiona denique Telamoni honoris causa muneri data.

Atque apparet Tzetzam fundamento usum scholiastae narratione, cui imprimis Hellanici auctoris deberet mentionem, amplificasse scholium enchiridio adhibito Apollodoreo.[1]) Manifestissime autem deprehenditur Tzetzae ratio amplificandae antiquioris interpretis expositionis compendio in usum vocato, cum iam ad v. 467 Theaniram Telamoni dono datam esse commemoraverit. Quod ipsum alterum Hesionae nomen, cum in enchiridio non invenisset, ex scholiasta Lycophronis v. 467 licuit illi promere: *μετὰ γὰρ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν τὴν γενομένην ὑπὸ Ἡρακλέους Τελαμὼν ἔλαβε γέρας ἐξαίρετον Θεάνειραν, ὡς Ἴστρος ἐν Συμμίκτοις φησίν.*

Itaque non nisi eorum quae Lycophronis vetustior interpres exposuit auctor habendus est Hellanicus; neque omnino copiosius illustratam illam atque scaenica quadam arte compositam qualem Tzetzes et Ps. Apollodorus exhibent narrationem logographi fuisse credibile videtur. Tamen Hellanicum quoque Hesionae ut Telamonis uxoris habuisse notitiam arbitror, quippe qui genealogiis inquirendis semper daret

1) Bibliothecam saepissime illi fuisse fontem constat: v. Krumbacherum, *Gesch. der Byzant. Litt.*[2] (Muelleri *Handb.* IX, 1) § 219, 9 n. 3 [p. 533]. Nec tamen solo hic compendio usum esse Tzetzam inde elucet, quod saepius ab illius verbis abhorret, concinit cum verbis scholiastae atque iis haud ita tritis (velut *παρατηρήσας, δυσχεράναντα*). Adde quod Herculis cognomen quod exhibuit scholiasta (*Ἀλεξίκακος*) retinuit, cum in enchiridio usurpatum esset epitheton *Καλλίνικος*.

operam: nempe Hesiona Herculis socio peperisse Teucrum narrabatur.

Lycophronem, ut v. 469 Telamonem ʽπυργοσκάφονʼ nominaret, Hellanici illa quam scholiasta servasset expositione adductum esse coniecit M. Wellmann l. l. p. 63.

Sed primum quidem quaerendum videtur quidnam omnino tota illa fabula valeat. Satis autem asseveranter quispiam contendat excogitatam illam esse tanquam αἴτιον quod vocatur, ut Herculis Ἀλεξικάκου ara in urbe Troia condita unde duxisset originem declararetur. Hellanicus autem Aeolidis antiquitatum sospitator potuit eam excipere.[1]) — Iam vero deliberandum est, quibusnam necessario rebus contineatur fabula illa aetiologica, inde a quanam re incipiat. Ac duplex puto exsistit ratio: aut primo iam initio Telamonem priorem Troiae expugnatorem coniunctum fuisse credat quis cum Hercule irato eiusque numine colendo ita, ut aetiologica quam statuebamus fabella causam ipsa attulisset Telamonis qua ante socium urbem intraret ἀριστείας.

Sed ne illud quidem censeo denegandum: fabulam scilicet de discidio amicorum narratam adeo sufficere ad explanandam Herculis arae consecrationem, ut inde demum incipere αἴτιον possit existimari, haec tantum sit fabula aetiologica: Telamonem ut socii iram atque contentionem conciliaret aram illi condidisse. Quod si ita est, de Telamonis fortitudine narratiuncula non demum orta sit ex αἰτίῳ, sed satis explicatur Aeginetico studio genealogica quadam adhibita ratione, qua Hesiona quo factum esset ut Telamoni nuberet Teucrumque pareret dissolveretur quaestio.

Atque re vera aetiologicam fabellam in amplioribus fortasse compendiis variam tanquam memoriam atque additamentum expositam, neque igitur cum Telamonis ἀριστείᾳ coniunctam fuisse haud scio an iure quis ex Diodori silentio

1) Rursum scaenico illo colore qualem bibliotheca prae se fert ex epico quodam carmine (de tragoedia nimirum vix cogitandum) fabulam illam haustam esse ostendi videtur; quae Ἡράκλεια si antiquior erat Hellanico narrationem illam ei potuit suppeditare.

(IV. 32) colligat: adeo per se videtur Telamonis fortitudo intellegenda esse, ut ille potius ratione quadam paene euhemeristica adhibita[1]) quomodo factum sit ut post socium Hercules urbem expugnaret studeat explicare.

Si autem vera est altera haec sententia Telamonem scilicet Troiae expugnatorem segregandum esse ab aetiologica narratione, illius *ἀριστεἱαν* exstitisse nondum subiuncto *αἰτίῳ*, aetiologica fabula remotior certe fuit atque quae magis Hellaniceam doctrinam prae se ferret, quam altera de Telamonis virtute narrata, cui illa demum superstructa esset. In Lycophronis autem illo ‚*πυργοσκάφος*' cum eius, quam magis etiam reconditam habendam esse dixerimus fabulam, nulla prorsus insit significatio, altera vero narratio facile fuerit, si non in omnes pervulgata, at certe usitatior, haud scio an minor fides habenda sit Wellmanno, qui Lycophronem illius rei doctrinam petivisse opinetur ex Hellanico. Perfacile ad alterius cuiusvis exemplum potuit id exprimere quod minus Hellanici videatur proprium fuisse.

Appendix ad cap. II.

De Herculis expeditione in Amazones suscepta in insequenti dissertationis capite, cum de Thesei contra Amazones pugnis verba facturus sim, nonnulla spero me additurum: Hippolytae fuisse nomen reginae cum Hercule congressae Hellanicum vulgatam fabulam secutum tradidisse demonstrabo; Theseum secundum logographum itineri non interfuisse cognoscimus ex fr. 76; at Argonautas socios belli fuisse perspicitur fr. 33, ubi ex aoristo tempore *πλεύσαντας* ab scholiasta usurpato vix quicquam posse colligi, si quaeramus in ipsamne Argus navigationem inserta fuerit Amazonum pugna an post confectam expeditionem ab Hellanico enarrata, supra iam significavi: p. 263.

---

1) Neque enim licet opinari Diodorum quodammodo fabellam illam voluisse significare, qua, cum Aeacus Apollinem et Neptunum Troiae murum exstructuros adiuvisset, certa quaedam munimentorum pars ut a mortali homine comparata facilior diceretur expugnatu.

Error subesse videtur apud Lentzium Herodian. rell. I p. 88 l. 21, ubi pro nomine *Θεοκλέης* exaratum videmus *Ἡρακλέης*. At tamen Steph. Byz. s. v. *Χαλκίς* habet: '*Ἑλλάνικος Ἱερειῶν Ἥρας δευτέρῳ, Θεοκλέης* (libri *Θεοκλῆς*) *ἐκ Χαλκίδος μετὰ Χαλκιδέων καὶ Ναξίων ἐν Σικελίᾳ πόλεις ἔκτισε*' — quae verba ad Theoclis coloniam satis notam spectant ab ipso ethnographo iterum commemoratam s. v. *Κατάνη*; cf. Polyaen. V 5 et quos Benseler in lexico laudat locos, atque Ed. Meyerum, *Gesch. d. Alterth.* II § 302. Quamvis ne Herculis quidem ulla cum Chalcide eiusque coloniis in Sicilia conditis desit necessitudo (v. Meyerum l. l. §§ 166. 309), tamen illo Stephani loco quoniam de nomine *Θεοκλέης* dubitari nequit (adde quod de Herculis rebus, quas quidem in *Ἱερείαις* Hellanicus commemoraret, in primo verba videtur fecisse libro: v. Muellerum FHG IV in pag. 633 ima), non nostrum nunc quidem est de illo Hellanici fragmento quaerere.

De Hellanodicarum numero Lesbius dicit apud schol. Pind. Ol. III. 22 = fr. 90 M.

περὶ δὲ τοῦ τῶν Ἑλλανοδικῶν ἀριθμοῦ Ἑλλάνικός φησι καὶ Ἀριστόδημος ὅτι τὸ μὲν πρῶτον β', τὸ δὲ τελευταῖον ι'. Τοσαῦται γὰρ αἱ τῶν Ἠλείων φυλαί, καὶ ἀφ' ἑκάστης εἷς ἦν Ἑλλανοδίκης.[1])

Quod fragmentum Preller, cuius vestigia pressit Mueller FHG IV. 630, in Herculis fabularum expositionem in Phoronide a logographo factam inserit: arbitratus videlicet illum, cum de Olympicis certaminibus ab Hercule institutis enarraret, agonothetarum numeri fecisse mentionem. Tamen incertum est num ab Hercule omnino Hellanicus Olympia condita esse

---

1) Utrum verba inde ab *τοσαῦται γὰρ* ...., quae Mueller logographo dat, eiusdem Hellanici sint an ab scholiastae fonte subiuncta an Aristodemo soli tribuenda (cf. Harpocr. s. v. *Ἑλλανοδίκαι: ... Ἀριστόδημος δ' ὁ Ἠλεῖός φησι τοὺς τελευταίους τιθέντας τὸν ἀγῶνα Ἑλλανοδίκας εἶναι ι', ἀφ' ἑκάστης φυλῆς ἕνα*), vix quisquam dignoscat. — Quomodo commutatus sit Olympiorum iudicum volventibus saeculis numerus, quaesitavit H. Foerster, *De Hellanodicis Olympicis*, Lips. 1879, qui Hellanici quoque habet rationem.

finxerit, quoniam aliis quoque heroibus (velut Pelopi, Oenomao, Oxylo) hanc gloriam antiquos tribuisse constat. Quod vero ineunte ramento duo fuisse Hellanodicae feruntur, non ita suffragatur Prelleri sententiae, siquidem primus atque unus Hellanodica fuisse plerumque ipse credebatur certaminis instaurator. Itaque qua ratione Hellanicus ut duos certaminum iudices commemoraret adductus sit, nunc quidem non censeo esse disputandum.

Caput III.

De Theseo.

De Thesei expeditione in Cretam facta quae Hellanicus exposuerit idemque quae enarrarit de Helena ab illo rapta, postquam iam dissertatiuncula inscripta ‚*Hellanicea*' in „*Philologisch-Historische Beitraege Curt Wachsmuth überreicht*" pp. 173 sqq. perquisitum est, reliqua nunc quae de Thesei rebus gestis logographus memoriae prodiderit explicanda sunt.

§ 1. Ubi **Isthmia** ab heroe **instaurata** esse narrat Plut. Thes. 25 Hellanico una cum Androne Halicarnassensi utitur auctore pactum illum fecisse cum Corinthiis de Atheniensium ludorum proedria: frgm. 76 in. *ἔταξεν οὖν καὶ διωρίσατο πρὸς τοὺς Κορινθίους Ἀθηναίων τοῖς ἀφικνουμένοις ἐπὶ τὰ Ἴσθμια παρέχειν προεδρίαν ὅσον ἂν τόπον ἐπίσχῃ καταπετασθὲν τὸ τῆς θεωρίδος νεὼς ἱστίον, ὡς Ἑλλάνικος καὶ Ἄνδρων ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ἱστορήκασιν.* Utrum vero Lesbius Herculis aemulatione commotum ludos instituisse Theseum sibi finxerit, an ut manes conciliaret Scironis necessitudine quadam coniuncti, an ob victoriam ab Sine scelerato illo homine reportatam, perspicuum non fit. Nempe suo iure Ric. Wagner, *Cur. mythogr.* p. 121 n. 3 contra Wellmannum (*De Istro Callimacheo* p. 61 sq.), qui totam de Isthmiis inauguratis fabulam Hellanico et Androne auctoribus a Plutarcho expositam esse censet, nihil nisi extremam illam condicionem supra commemoratam ex illis haustam esse contendit, atque a Sturzio iam et Muellero suis fragmentum finibus circumscriptum est; hic quoque velim recordemini quae in „*Beitraege*" p. 175 sq. explanata sint. — Rursus fabulam quam dicimus aetiologicam

ab Hellanico videmus expeditam esse: Atheniensium videlicet erat proedria ludorum Isthmiacorum atque Theseus eorum heros sospitator atque conditor credebatur agonis (v. Schoemannum, *Griech. Alterthuemer* II³ 69); illud vero ut probaretur qui factum esset, condicionem illam Theseum Corinthiis imposuisse excogitabatur: quod Hellanicus itemque Andron Halicarnassensis, qui ipse fortasse hausit ex Hellanico (cf. C. Muellerum FHG II. 346, qui alia etiam a Lesbio et Androne uno eodemque modo perhibita collegit), inter Atticae terrae fabulas tractabant.

§ 2. **Argonautarum Theseum comitem** fuisse infitiabatur Hellanicus: scholiasta enim Pind. Nem. III 64 = fr. 33 teste *Ἑλλάνικος δὲ πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἀργοῖ πλεύσαντας Ἡρακλεῖ συστρατεῦσαί φησι* omnes apud illum Argonautas Herculi contra Amazones pugnanti adfuisse scimus; atqui Theseum, cum propriam sine Hercule in virgines illas bellicosas secundum Lesbium fecerit expeditionem (fr. 76), Iasonis itineris fuisse expertem sequitur. Mireris, quod Hellanicus, quippe quem saepius conectere fabulas fabularumque cyclos atque ea quaecumque variis regionibus eodem tempore gesta essent complexus universam tanquam historiam efficere[1]) noverimus studuisse, non tunc quoque omnes heroes inclutos panhellenicam quasi quae dicitur suscepisse expeditionem auctor fuerit. Sed iam Kluegmann, ‚*Die Amazonen in der attischen Litteratur und Kunst*' 1875, p. 12 animadvertit in Argonautarum itinere Herculisque expeditione adversus Troiam facta Theseo a veteribus poetis et mythographis locum dari aut nullum aut minus insignem; in Amazones quoque Herculem et Theseum diverso quemque tempore bellasse modo diximus. Atque consulto puto atthidographum Atticae gentis heroem seiunxisse ab Hercule, ne secundas partes ageret is cui eximio Herculis claritatis fulgore tenebras quasdam obduci Athenienses nollent,

1) Quo studio ille ut sacerdotum Argivarum annales pertractaret amplificaret excoleret videtur adductus esse.

similique quadam ratione inita ne Argonautarum quidem Theseum fecisse comitem.

Hoc autem opinor accedit: chronologica computatione habita Hellanicus Theseum aliquanto minorem cogitatione depinxerit Hercule. Huius scilicet socius erat Hellanico auctore (fr. 138) Telamo, pater Aiacis, qui belli Troiani temporibus floruit; Thesei vero filios minores natu fuisse Aiace inde licet colligere, quod cum ab Menestheo Athenis expulsi sunt ad iuventutis florem nondum videntur pervenisse seriusque demum ut bello interessent Troiam profecti sunt (cf. Apoll. Ep. Vat. XXI 20 et „*Beitraege*“ p. 183 n. 2). Unde efficitur ea temporum ratio, ut dimidia fere hominum aetate (vel amplius) distent Thesei filii ab Aiace, Aiax ab Theseo, Theseus ab Telamone et Hercule. Attamen ne quis opinetur conspectum illum rerum eodem tempore gestarum, quem exhibet Apoll. bibl. II 6, 3, 4 *καθ' ὃν δὲ χρόνον ἐλάτρευε (Ἡρακλῆς) παρ' Ὀμφάλῃ, λέγεται τὸν ἐπὶ Κόλχους πλοῦν γενέσθαι, καὶ τὴν τοῦ Καλυδωνίου κάπρου θήραν, καὶ Θησέα παραγενόμενον ἐκ Τροιζῆνος τὸν Ἴσθμον κατᾶραι* Hellanico uti auctore, vel id obstat quod Lesbius scriptor Herculem eis qui Phrixeum vellus recuperaturi essent aliquantum certe itineris comitem sese adiunxisse cogitavit (Cap. II § 9).

§ 3. **De Theseo et Amazonibus.**

A. De Thesei expeditione.

Ex Plut. Thes. 26 in. = fr. 76 M.:

εἰς δὲ τὸν πόντον ἔπλευσε τὸν Εὔξεινον, ὡς μὲν Φιλόχορος καί τινες ἄλλοι λέγουσι, μεθ' Ἡρακλέους ἐπὶ τὰς Ἀμαζόνας συστρατεύσας καὶ γέρας ἀριστεῖον Ἀντιόπην ἔλαβεν· οἱ δὲ πλείους, ὧν ἐστι καὶ Φερεκύδης καὶ Ἑλλάνικος καὶ Ἡρόδωρος, ὕστερόν φασιν Ἡρακλέους ἰδιόστολον πλεῦσαι τὸν Θησέα καὶ τὴν Ἀμαζόνα λαβεῖν αἰχμάλωτον, πιθανώτερον λέγοντες

3 *ἀριστεῖον* ll., cf. Dion. Hal. ant. Rom. VIII 79: *τὸν υἱὸν ἀριστεύοντα κατὰ πόλεμον τῆς μὲν ἀνδρείας ἕνεκα τοῖς ἀριστείοις στεφάνοις ἐκόσμησεν; ἀριστειῶν* Sintenis cl. Alciphr. ep. III 36, 2: *γυναῖκας*

ἅς ἔλεγεν ἐκ τῆς λείας ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἀριστείας αὐτῷ γέρας δεδόσθαι; Cobet *Var. Lect.* p. 60 delet *ἀριστεῖον*.

cum secundum Hellanicum suo Marte consilioque Theseum in Amazones profectum esse discamus, satis elucet eum Atticarum fabularum fuisse sectatorem ut Atthidem conscribentem: nam huic operi fragmentum tribuendum esse vix quisquam puto refragetur. Atque cum antiquior ille poeta Hegias apud Pausan. I 2, 1 coniunctos enarrarit Herculem et Theseum adversus virgines bellicosas bellasse, cum in antiquis vasis nigras figuras exhibentibus unum Herculem cum Amazonibus cernamus pugnantem, quinto saeculo vasa rubris figuris picta Atticam illam narrationem qua Theseus cum illis proeliatus esset longe docent praevaluisse. Et oportuit interesse Atticae memoriae non muneris loco gentis heroem ab Hercule Amazone condonatum esse credi, sed ipsum cepisse.

Quod quonam modo factum esse Hellanicus narraverit quaerentibus ex Plutarchi verbis concludendum est proelio Theseum virgine potitum esse et in Atticam secum duxisse.

Kluegmann vero (*Die Amazonen* . . . . p. 22) satis accurate Plutarchum, quae tres illi logographi de Amazone capta tradidissent, edixisse infitiatus non nisi eo putat biographum velle illos inter sese concinuisse, ut sine Hercule facta expeditione Theseum virginem adeptum esse contenderent: nempe Pherecyde auctore (fr. 108[1])) constare Theseum una cum Phorbante Amazonem *ἁρπάσαι*, cum Plutarchus usus sit voce *αἰχμάλωτον λαβεῖν*. — Sequeretur, id quod Kluegmann ipse significat, ut ne Hellanicus quidem pugna illam acerrima partam sed raptam esse facile enarrarit et haesitandum sit num conspiraverit cum Pherecyde. Vocem autem *αἰχμάλωτον λαβεῖν* esse putat vir doctus Herodori, qui in Attica ipsa captam esse Amazonem auctor fuerit Tzetza teste ad Lycophr. 1332. — Sed quis est qui Byzantini illius hominis obscuriori impeditaeque narrationi (v. Muellerum FHG II 32, Herod. fr. 16)

---

1) Schol. Pind. Nem. V 89: *Φερεκύδης δὲ ἡνίοχον τὸν Φόρβαντά φησι Θησέως, σὺν ᾧ καὶ τὴν Ἀμαζόνα ἁρπάζει.*

posthabeat Plutarchi auctoritatem, qua id summum convenisse inter tres logographos laudatos ipse concedat Kluegmann sua sponte Theseum trans mare in Amazones esse profectum?

Iam intellegis, quantae rerum perturbationis ille Plutarchum insimulet: ita hic miscuisset res ac turbasset, ut pertineret alterius sententiae partis verbum (*αἰχμάλωτον λαβεῖν*) ad Herodorum quidem, sed minime ad Pherecydem, fortasse ad Hellanicum, prior autem pars ut ad Pherecydem et Hellanicum, ita minime ad Herodorum![1])

Itaque considerantibus nobis quae de Herodoro testatur Plutarchus ne de Pherecyde quidem vir ille doctus recte videtur iudicasse, sed nimis pressisse vocem *ἁρπάζει* ab schol. Pind. Nem. V 69 adhibitam. Neque tamen sine pugna Amazonem raptam esse veri nonne est simillimum? Utique videlicet *ἡρπάσθη* virgo quamvis proelio capta; scholiastae testimonium minime obstat, ne Pherecydem quoque, sicut vult Plutarchus, Theseum *αἰχμάλωτον λαβεῖν* adversariam credamus memoriae prodidisse.[2]) Adde quod, si ad ipsa Pindari verba spectamus, omnino non exploratum est, num sententia relativa ⟨*Φόρβαντα*⟩[3])

---

1) Alia etiam contra Kluegmannum affert Prigge, *De Thesei rebus gestis quaestionum capita duo* 1891, p. 27.

2) Attamen fuisse quandam fabulam furto abreptam esse Amazonem, eis videtur edoceri vasis, quibus virgo ab Theseo una cum Phorbante (aut Pirithoo aut ambobus) intercepta depingatur proelii impetu significato nullo (Kluegmann p. 24. 25; cf. Bionis narratiunculam apud Plut. 26 perhibitam). Atque quod Pherecydes quoque Theseum iunxerit cum Phorbante, sicut saepius consociati sunt Theseus et Pirithous, ipsum illum etiam de delicato quodam atque amatorio facinore, qualia complura audax illud amicorum par ferebatur effecisse, coniciat quispiam narrasse ac de simplici veroque virginis raptu. Attamen ex anaglyphis illud ideo vix licet concludi, quod, cum artifex certam quandam rem in se ipsa versatam remissis parergis studeret exhibere, facile potuit fieri, ut reliquo proelio neglecto captam tantum ab heroibus Amazonem effingeret, quo raptus forma ac species necesse esset efficeretur.

3) Hellanicus quoque Phorbantis cuiusdam habebat notitiam: fr. 66: quem tamen non Thesei esse aurigam, sed Neptuni filium ab Erechtheo contra Eleusinios pugnante interfectum Harpocrationis loci sententiarum conexus demonstrat.

σὺν ᾧ καὶ τὴν Ἀμαζόνα ἁρπάζει eidem tribuenda sit Pherecydi![1])

Atque in universum adversarius errat, quod a Philochori sententia (communem scilicet Herculem et Theseum fecisse expeditionem, muneri autem huic ab illo datam esse Amazonem) hoc uno arbitratur dissensisse Plutarcho teste logographos quod suo Marte Atticum heroem in bellicosas feminas profectum esse narrarent; immo eadem vis tribuenda est oppositis illis inter sese vocibus *γέρας ἀριστεῖον Ἀντιόπην ἔλαβεν* (Philoch.) et *τὴν Ἀμαζόνα λαβεῖν αἰχμάλωτον*: ipsum non sine vitae discrimine potitum esse Theseum virgine tres illi a Plutarcho laudati testantur, neque cum Philochoro aliis concinunt. Quod ne ab Hellanico quidem statuendum est alienum fuisse; neque abhorruit ab Atticarum fabularum sospitatore, quippe cuius non furto abripuisse gentis heroem Amazonem sed pugnae praedam cepisse, neque Herculis expeditione inferiorem gessisse rem interesset enuntiare.

Deinde quaestio est de nomine Amazonis captivae, siquidem non satis convenerat inter auctores alios Antiopam, alios Hippolytam appellantes. Ad rerum autem conexum qualem exhibet Plutarchus si spectamus, de Antiopa capta Hellanicus verba fecisse iudicandus est. Atque cum Pherecydes quoque ab Chaeronensi scriptore in usum vocetur, ut eandem is Antiopam Thesei praedam factam esse enarrarit efficitur. Cui non adversatur Athenaeus XIII 557a (fr. 109 M.), qui cum Istri enumeret mulierum Thesei catalogum Hippolytam pro Antiopa memorat adiectis his: *Φερεκύδης δὲ προστίθησι καὶ Φερίβοιαν.* Nam ita tantum additur Pherecydis testimonium, ut hunc ceterarum quoque quarum mentio fit mulierum testem fuisse aut ipsum quoque de Hippolyta pro Antiopa verba fecisse

1) Cf. Athenaeum XIII p. 557a, ubi simillime relativa sententia adiungatur res, quam postea expressis verbis alienam esse a scriptore antea laudato significetur: *Ἡσίοδος δέ φησι καὶ Ἵππην καὶ Αἴγλην, δι' ἣν καὶ τοὺς πρὸς Ἀριάδνην ὅρκους παρέβη, ὥς φησι Κέρκωψ.* Talia docent, ne temere, quae obiter addita sint ab scholiastis vel collectaneorum auctoribus undecunque hausta, eidem tribuamus quem antea alterius rei laudarint testem.

minime necesse sit: Istrus potius Hippolytam nominabat Antiopa neglecta.[1]) Documento autem est Hesiodus pariter ab Athenaeo laudatus aliarum duarum Thesei uxorum testis, quem nullius omnino Amazonis raptae constet notionem habuisse. — Herodorus denique de Antiopa videtur dixisse, nec Plutarchum ipsum aliam virginem intellegi velle eo evincitur, quod, postquam insequentia cuncta pertinuerunt ad Antiopam, medio demum capite 28. varia tanquam memoria profertur Hippolytae nomen a Cli(to)demo traditum.[2])

Hellanicum igitur, ut Antiopam Theseae Amazoni fuisse nomen statueret, praeter alias hac potissimum censeo commotum esse causa: cuius maxime interesset disponere universam fabularem memoriam atque in ordinem quendam digerere res suisque quamque fabulam circumscribere finibus, necessarium ei visum sit utrique Amazoni, quarum altera in Herculis fabulam, altera praeter ipsam illam in Thesei res inserta circumferebatur, suum dari locum: Herculi igitur vindicavit Hippolytam quam peculiarem quasi atque propriam eius fuisse adversariam communi memoria probaretur; Theseo non cognominem aliquam Hippolytam, sed Antiopam tribuit.

Oritur iam quaestio, quasnam in regiones Theseus ut Amazones peteret iter converterit, atque in universum ubi Hellanicus sedes illarum constituerit.

Quae enim de earum patria cogitarent veteres saepius esse commutata, atque amplificata *τῆς οἰκουμένης* notitia longiusque propagata illarum etiam sedes promotas esse perspicuum est; cf. quae de Thermodontis situ varie constituto

1) Aut Istrus, qui Atthides Atticarumque fabularum varias memorias in unum corpus congessit, utriusque nominis fecerit mentionem, Athenaeus vero alterum omiserit: cf. M. Wellmann, *De Istro Callimacheo* p. 21 n. 23: ‚Apud Istrum sine dubio utrumque (nomen) exstitit.‘

2) Kluegmann igitur quam rationem et normam videbatur sibi elicuisse ex utriusque nominis usu accurate observato (antiquioris saltem memoriae) p. 5 sqq. non suo utique statu manere in propatulo est. Neque ipse vir doctus satis sibi constat: Herodorum scilicet Hippolytae dedisse nomen Amazoni etsi sequitur ex norma ab illo constituta, tamen Antiopam illum appellasse ipse dicit p. 23.

(„transportabler geographischer Begriff") dicit Holzinger ad Lycophr. Alex. v. 1333 (p. 359).

De Hellanico certum quiddam docet fr. 84 = Tzetz. ad Lycophr. 1332: *Ἑλλάνικος δὲ ὁ Λέσβιός φησιν, ὅτι παγέντος τοῦ Κιμμερικοῦ Βοσπόρου διέβησαν αὐτὸν καὶ ἦλθον εἰς τὴν Ἀττικήν* . . . ., id quod firmatur Plutarcheo hoc Thes. 27 (a Muellero nondum adhibito): *εἰ μὲν οὖν ὡς Ἑλλάνικος ἱστόρηκε τῷ Κιμμερικῷ Βοσπόρῳ παγέντι διαβᾶσαι περιῆλθον ἔργον ἐστὶ πιστεῦσαι*: ex Maeotidis igitur ora quae ad orientem spectat solem Amazones in Atticam fecerunt incursionem; ibidem habitasse illas num Hellanicus memoriae prodiderit, dubium est.

Nam Cimmericum Bosporum traiecisse Amazones Diodorus quoque (IV. 28) auctor est, qui tamen circum totum Pontum inde ab Themiscyra (cf. IV 16) iter fecisse illas narret coniunctas cum Scythis (cf. Justinum quoque II 4); ac panegyrici etiam oratores (Lysiae qui fertur Epitaph., Isocrat. Paneg., Ps. Demosth. Epitaph.) consociatas eas cum barbaris septentrionalium terrarum nationibus sub potestatem redactis in Atticam esse profectas. Quam subiectarum gentium, imprimis Scytharum societatem ab demonstrativis (*ἐπιδεικτικοῖς*) qui dicuntur oratoribus in maiorem Atheniensium Graeciae defensorum gloriam excogitatam esse iure coniecit Kluegmann p. 72 atque ad Persarum incursionis similitudinem fictam (cf. Priggium p. 19 sq.). Nec tamen merito arbitratur Prigge[1]) Hellanicum Amazones cum Scythis finxisse coniunctas esse. Si enim in ora ad orientem versus spectante habitasse illas logographus putavit, nihil nisi attingere Scytharum eas fines potuisse illo auctore sequitur.

Unum autem hoc haud scio an liceat contendere quoniam Herculis in Amazones expeditionis Lesbius haberet notitiam (fr. 33) quam Themiscyram tetendisse inter omnes fere constaret, non ab initio illum ad Maeotim habitasse Martis ministras tradidisse.

1) p. 22: „Similiter Hellanicus, quem Herodoti historias novisse verisimile est, videtur Amazones cum Scythis coniunxisse vel in eorum finibus collocavisse."

Rursum prorsus incertum est, utrum Themiscyrae eas in meridiana Ponti ora versatas circum Euxinum iter fecisse in Graeciam existimarit[1]) — quod si verum sit, Diodori quam supra p. 292 memoravimus narrationem ab Hellanico repetendam facile quis concedat —, an antea Themiscyrae versatas, postea in septentrionales regiones illas emigrasse[2]) — sive Theseum iam ad Maeotim iter direxisse indidemque Amazones in Atticam invasisse censuit logographus, sive (quae Priggii sententia est)[3]) Theseum Themiscyram esse profectum, Amazones autem in contrariam oram interim transgressas ex Scytharum regionibus expeditionem suscepisse.

B. De Amazonum expeditione.

Factam esse Amazonum irruptionem post Thesei expeditionem, sicut vulgata erat fabula (Plut. Thes. 27), Hellanicum statuisse elucet ex Plut. Thes. 27: qui in eiusmodi rerum conexum Hellanici de Bosporo ab Amazonibus traiecto testimonium inseruit, ut vix posset dubitari, quin is quoque Amazonum impetum Theseo ad id tempus regnante ac tanquam ulciscendae Antiopae raptae causa susceptum esse enarrasset. Atque ut rerum causae aliae ex aliis aptae viderentur saepius Hellanicum scimus operam dedisse: praesertim vero hic, cum ea potius ratio in promptu paene fuerit ac digna Attica gloria, qua Thesei audacissimo facinore ad pugnam evocatae, ut ulciscerentur raptam sororem, Amazones in Atticam crederentur irrupisse, minime mirum videtur quod, etiamsi Amazonum impetus

1) Nam ex voce περιῆλθον a Plutarcho Thes. 27 adhibita vix quicquam licet concludere. — Ceterum Diodori illa narratio similitudinem speciemque maxime gerit fabulosorum commentorum a posterioribus hominibus augendae rei gratia fictorum.

2) Quod si ita sit, similiter atque Herodotus IV 110 sqq. (cf. Kluegmannum l. l. p. 11) confuderit Hellanicus de Amazonum sedibus fabulas; cuius ingenio atque consilio digna certe fuerit haec ratio conserendae variae fabularis memoriae.

3) p. 24: „Potest etiam cogitari Lycophronem et alios (velut oratores et Hellanicum) Herodotum sequentes ita rem gestam finxisse, ut Amazones tum demum sororis ulciscendae causa in Europam et Atticam transierint, postquam in Scythia novas sedes adeptae sint.“

memoria antiquior fuisset (v. Wilamowitzium, *Eur. Herakl.* I 302) fabula de Thesei itinere narrata, tamen plane neglecta quibus utraque temporibus narratio orta esset memoria, contrarius prorsus rerum contextus effectus sit.

Memorabile autem quiddam exhibet Tzetzes ad Lycophr. 1332 fr. 84: *ἐπεστράτευσαν δὲ τῇ Ἀττικῇ, καὶ νικηθεῖσαι ὑπέστρεψαν εἰς Σκυθίαν. Καὶ οὗτος μὲν* (Lycophr.) *διὰ τὸν ζωστῆρά φησιν αὐτὰς ἐπὶ τὰς Ἀθήνας στρατεῦσαι. Ἑλλάνικος δὲ ὁ Λέσβιός φησιν, ὅτι*... (v. supra p. 292) *Ἀττικὴν καὶ τέτρασι μησὶ πολεμήσασαι ὑπεστράφησαν. Οὐ λέγει δὲ τὴν αἰτίαν.*

Quamvis non prorsus aliena sit ab Tzetzae ingenio suspicio perturbatae quodam modo sententiae, tamen ex verborum contextu elucere videtur illud *οὐ λέγει δὲ τὴν αἰτίαν* non ad vocem *ὑπεστράφησαν* referendum, sed oppositum esse causae ab Lycophrone Amazonum irruptionis commemoratae. Ne igitur Tzetzae, a quo ipsum inspectum esse logographum plane denegandum sit ut ab homine Byzantino, rerum quaedam perturbatio crimini danda sit: ex Atticorum annalium quos composuit Hellanicus indole ac natura puto explicandum esse quod ille dixit. Nempe posteriorum temporum res archontum serie pro fundamento posita quo quaeque magistratu gesta esset enumeratas esse edocet scholiasta Aristoph. Ran. 694 (cf. quam adiecimus appendicem). Quam autem accurate singulorum etiam regum annorum rerumque quoque anno gestarum peritus ille fuerit vel crediderit certam quandam sese habere notitiam, ex Plutarcho cognoscitur, qui Hellanico auctore Theseum quinquaginta annos natum Helenam rapuisse testetur. Itaque antiquiorum etiam aetatum expositio speciem ad annalium naturam quam maxime accedentem prae se tulerit[1]); annalium autem indoles nulla rerum contextus egebat explicatione: unus

1) Ne tamen quis ex accurate perhibita qua tum Theseus fuerit vitae aetate, quae quoque anno gesserit quisque rex, Hellanicum (barbaricarum regum serierum ritu) disposuisse colligat, vel ab eodem Hellanico traditus Helenae quem tum egerit vitae annus impedit (schol. Lycophr. 513), quo, ut illam ipsam discrepantiam inter Helenae et Thesei aetates intercedentem significaret, logographum computationem illam inisse cognoscatur.

quisque poterat intellegere, quoniam Theseo ad id tempus regnante Amazonum incursio subsecuta esset illius expeditionem in Euxinum susceptam, ulciscendae illas raptae sororis causa hostis rursus patriae bellum intulisse.

De ipsa Amazonum pugna in Attica commissa Tzetzes ad Lycophr. 1332 (v. p. 294) Hellanico auctore bellicosas feminas quattuor menses ibi commoratas esse narrat. Ipsius autem pugnae varios casus, quos Plut. Thes. 27 memoriae prodidit, ab Hellanico repetendos esse non defuerunt qui temere contenderent. Velut Prigge p. 22 n. 29 ex Hellanico originem ducere censuit Plut. Thes. 27 § 6 *ἡ μὲν οὖν μάχη* (in Attica scilicet facta) *Βοηδρομιῶνος ἐγένετο μηνὸς ἐφ᾽ ᾗ τὰ Βοηδρόμια μέχρι νῦν Ἀθηναῖοι θύουσιν.* Primum enim ex Tzetzae verbis (Hellanicum videlicet quattuor menses pugnantes fecisse Amazones) satis diligenter illum atque copiose de bello quaesivisse perspicuum fieri; deinde Plutarchum, quamvis cohibentem assensionem, paulo ante logographum in usum vocasse; denique verba *μέχρι νῦν* ob id Hellanici esse, „quod postea temporibus Philochori (ap. Harpocr. v. *Βοηδρόμια* = fr. 33 M.) Boedromia a fabula Amazonum separata et cum Eumolpi fabula iuncta viderentur fuisse; sed cum Plutarchus ea ad Amazones spectare traderet, concludendum esse post Philochori aetatem illum festum diem denuo cum Amazonum fabula iunctum esse. Id minime probabile videri"; cui difficultati mederi posse eum, qui Plutarchum verba *ἐφ᾽ ᾗ . . . . θύουσιν* ex Hellanico sine magna diligentia descripsisse diceret.

Atque ut ad extremum hoc Priggii primum respondeam, quod necesse fuit virum doctum credere ipso Hellanico Plutarchum usum esse, nullum quidem scrupulum movere nego; adde quod non is certe fuit Plutarchus qui aliorum scrinia compilaret simili usus ingenii tarditate atque Diodorus. Neque recte mihi videtur Prigge cogitasse de Boedromiis. Quo die parta est victoria Marathonia, ea constat acta esse; tamen non docti solum homines ac periti Atticae antiquitatis vetustiora illa esse noverant Persicorum bellorum temporibus (Dianae antiquitus videntur illa fuisse consecrata); varias autem

puto exstitisse de origine Boedromiorum sententias, quarum una esset quam Plutarchus sequeretur illa esse instaurata in victoriae ab Amazonibus reportatae honorem, altera a Philochoro probata Eumolpi fabulae in memoriam.

Neque quae praeter illud protulit adversarius argumenta ea sunt, quibus pugnam Boedromione mense commissam esse Hellanicum Plutarcho fuisse auctorem probetur.[1])

At hoc certe licet contendere: facile potuisse fieri, ut Hellanicus de pugnae illo tempore in Atthide diceret. Nam Atticarum antiquitatum investigatorem atque Atthidis scriptorem de dierum festorum originibus verba fecisse consentaneum est; Troiae quoque captae mensem ac diem ille constituit (fr. 143 M.).

Ex multis illis locis, quae Clitodemo auctore Plutarchus referta esse vel fuisse enarrat Amazonum pugnae memoria, unum vel alterum in Hellanici quoque Atthide commemoratum fuisse quamvis concedam, immo contendam: quoniam ex locorum nominibus, sepulcris, festis diebus, moribus ritibusque priscae religionis antiquorum temporum et rerum testimonia investigatores praeteritorum saeculorum studebant elicere, Hellanicum quoque magnam aetiologicarum quae feruntur fabularum copiam explanasse atque hanc fabularem Atticae terrae historiam pro vera rerum gestarum memoria habuisse etsi non abnuerim immo statuo: tamen ex earum quas Plutarchus exposuit rerum numero certae quaedam qua fide possunt ab ipso Hellanico (intercedente fortasse Istro) repeti? Quid? quod Wernicke apud Wissowam I 2498 (s. v. Antiope) secundum Hellanicum Antiopam mortem obisse Athenis ex Plutarchi testimonio (qui ante Itonias portas illius sepulcrum monstratum esse dicit) cp. 27 § 4 sibi visus est posse colligere? quod ex cp. 27 § 5 collata Hygini fabula 241 Antiopam ab ipso Theseo oraculi praeceptum exsecuto Phobo esse consecratam Lesbium concludit memoriae prodidisse?[2]) Quam ut propone-

---

1) Clitodemi potius narrationem secutus sit Chaeroneensis biographus, quem ipse insequentium rerum cum antecedentibus artissime coniunctarum producat testem.

2) cf. Kluegmannum p. 36: si Antiopam ipsius Thesei manu tan-

ret sententiam eo videtur adductus esse vir doctus, quod Plutarchi illud *ὡς Ἑλλάνικος ἱστόρηκε* ad insequentia quoque putavit pertinere: at Hellaniceum illud circumdatum prorsus ac saeptum ceteris sententiae verbis nullius rei nisi Cimmerici Bospori ab Amazonibus traiecti testimonium allatum esse quis est quin cernat? Nonne mirum esset, cum quattuor mensum belli Hellanicum testem fuisse ex Tzetza sciremus[1]), Plutarchum non accuratius significato pugnae spatio generalibus contentum fuisse atque quibus multiplex vis esset vocibus, si suo iure Wernicke eodem ipso loco illum vestigiis institisse logographi arbitraretur?

Postquam infestissimis animis certatum est, quod ex diuturnitate incursionis licet efficere, quemnam exitum habuerit bellum, ne de ea quidem re Hellanici sententiam certo possumus expiscari. Atque Tzetzes dicit: *ὑπεστράφησαν* hostes: itaque certe logographus ad internecionem prorsus caesas Amazones esse, id quod voluerunt panegyrici oratores, minime exstitit auctor.

Iam hic videtur locus esse ut, quid de ratione Hellanicum

---

quam victimam trucidatam esse fingamus, Theseum et Antiopam eorum heroum heroidumque adscribendos esse numero, qui ultro se vel suos pro Athenarum gloria ac salute morti obtulerint; unde hanc fabellam scaenico cuidam poëtae dandam.

1) Facile aliquis opinetur Tzetzam in scholio illo ad Lycophr. 1332 solum Plutarchum exscripsisse, unde et Hellaniceum illud eliceret de Bosporo ab Amazonibus traiecto narrans et qua quattuor menses illae in Attica commoratae essent narrationem (a Plutarcho ex Clidemo petitam) eidem Lesbio temere tribueret. Ex concentu autem verborum Plutarchi *τῷ Κιμμερικῷ Βοσπόρῳ παγέντι διαβᾶσαι περιῆλθον* et Tzetzae *παγέντος τοῦ Κιμμερικοῦ Βοσπόρου διέβησαν* nil certe debet cogi, quoniam minus singularia sunt vocabula quaeque unus quisque perfacile potuerit usurpare. Nec mirum videtur quod convenit inter Hellanicum et Clidemum de spatio temporis quo Amazones in Attica versatae sint: vel tales res plerumque constitisse inter atthidographos consentaneum est. Huc accedit quod undenam illud *οὐ λέγει δὲ τὴν αἰτίαν* Tzetzes hauserit vix explanare potes si solum Plutarchum ille compilarit; contra ipsum illud puto dedisset Hellanico, quod apud Plutarchum invenit, non ob reginae cingulum olim abreptum (quod dixerat Lycophron), sed ulciscendae sororis raptae causa Athenas illas venisse.

inter et Diodorum IV 28 intercedente iudicandum sit, disceptemus. Ric. enim Wagner, *Cur. mythogr.* p. 139 n. 3 ex Cimmerico Bosporo et ab Hell. et a Diod. IV 28 commemorato illum ab historico „esse adhibitum" collegit. Totius autem Diodori expositionis Hellanicum fontem fuisse neque Wagner contendit neque suo quisquam iure coniciat: vel ex initio capitis, ubi Amazonum incursio in Atticam facta esse dicatur ulciscendae Herculis expeditionis causa, Diodorum vel eius auctorem eam fabulam sequi perspicitur, qua Theseus ut Herculis socius Antiopam adeptus sit; adde quod Atticae terrae per aliquod tempus ab hostibus occupatae nullam Diodorus habet notionem, immo satis celeriter apud eum Theseus videtur vicisse Martis ministras ac delevisse perpaucis servatis ex interitu reliquiis, quam ab Hellanico alienam fuisse versionem modo vidimus. — At *παράδοξον* illud ab Hellanico narratum Amazones scilicet Bosporum Cimmerium traiecisse brumali frigore duratum in mythographica compendia vel Diodori fontem exceptum esse veri videtur simillimum. Eiusdem rei testes sunt Lycophr. 1336[1]), Eustath. ad Dion. Perieg. 653; ad quos si quis per Hellanicum illam fabellam manasse pronuntiet vel etiam auctorem illum fuisse ratione quadam expeditionem audacissimam explanare studentem coniectura colligat, equidem non adverser.

Kluegmann p. 78 sibi persuasit vetustiores atthidographos Hellanicum et Clidemum, tametsi, ut dies quosdam festos atque religionis mores declararent, quo certo Attici anni die irrupissent Amazones quo pax composita esset constituissent, tamen neque ipsam rem Thesei rerum gestarum cyclo inseruisse, neque quae temporum ratio intercessisset inter Herculis expeditionem ad Thermodontem factam Hippolytique fabulam et Amazonum in Atticam incursionem explanasse. Atque quod primum docuit ille ambabus me manibus complecti ex iis quae

1) Apud Lycophronem alia quoque exstare Hellaniceae doctrinae vestigia explicavit Max. Wellmann, *Commentat. philol. Gryphiswald.* 1887, p. 63 sqq. (cf. cp. II § 10). — De indigenarum expeditionibus per glaciatum Bosporum factis Herodotus quoque dicit IV 28.

supra de Atticae antiquitatis investigatore exposui facile intellegis: si Hellanicus quattuor menses bellatum esse noverat, copiam illi fuisse apparet et initii pugnae et finis constituendi quamvis quod Plutarchus de Boedromiis dixit ab Hellanico repetendum esse infitiatus sim. Iam vero ne illud quidem puto denegandum Hellanicum ut annalium scriptorem et Thesei et Amazonum ulciscendi cupiditate inflammatarum expeditionibus, cum herois illius res gestas ex ordine componeret, certum quendam destinasse locum, idemque Phaedrae vel Hippolyti fabulae esse vindicandum, si quidem hic quoque de Thesei rebus sermo fit; cf. supra p. 294. At in Atthide, quae temporum fuisset ratio Amazonum fabulae ad Theseum pertinentis et Herculeae, nulla sane fuerit causa explanandi. Tamen hanc sententiam non puto improbandam in generali illo conspectu temporum, quem composuit Hellanicus, inscripto *Ἱέρειαι αἱ ἐν Ἄργει*, et Herculis iter in Amazones factum et Attici herois (post illud certe constitutum), deinde vero illarum in Atticos campos irruptionem fuisse perhibitam — quo effectum esset quod Kluegmann negasset.

De natura et moribus Amazonum quae Hellanicus senserit et pronuntiarit, ex eo ramento cognoscitur, quod (prolatum iam a B. ten Brink, *Philol.* III 224) Stiehle in supplementis fragmentorum a Car. Muellero collectorum (*Philol.* VIII) exhibet: est autem subiciendum eis quae exstant in edit. Schirachiana Tzetz. Antehom. 23 schol. p. 8:

(Ἀμαζόνες: κατὰ τίνος; ὅτι τὸν δεξιὸν μαζὸν ἔτεμνον, ὅπως μὴ πρὸς τὰς τοξείας ἐμποδὼν γένηται· τοῦτο δὲ ψεῦδος, ἀνῃροῦντο γὰρ ἄν). Ἑλλάνικος δέ φησι καὶ Διόδωρος, ὅτι πρὸ τοῦ ἀναφύεσθαι ταύτας τὸν τιτθὸν (pro *τόπον* emendavit C. Wachsmuth) *σιδήρῳ ἔκαιον, ὅπως μὴ ἀναφύοιτο.*

Morem igitur fuisse Amazonum, ut alteram mammam (dextram scilicet) amburerent: cf. Hippocr. *π. ἀέρ. τόπ. ὑδάτ.* 17 ed. Kuehlewein, Diod. II 45. Unde Hellanicum nomen Amazonum a proprietate illa duxisse facile quis coniciat (*ἀ* quod dicitur

privativum + μαζός), quamvis vix ipse fabulam etymologicam excogitavisse credendus sit.[1])

De consuetudine vero, quae eis cum viris fuerit, eadem memoriae prodidit Hellanicus atque Herodotus.[2]) Quae enim hic IV 117 extr. narrat de mulieribus Sauromatarum Amazonum veterum mores secutis: non licere illis antequam hostem trucidarint nubere, in comparationem vocanda sunt Hellanicei frustuli ab Tzetz. Posthom. 13sqq. (= fr. 146) servati, ubi qua de causa Penthesilea Troiam venisset exposuit Hellanicus:

,κῦδος ἀεξήσουσα[3]) ὅπως τε γάμοισι μιγείη.'

Itaque et Herodoto teste et Lesbio non inexpugnabili quasi adversus viros Amazones odio utique inflammatae (velut Aeschylus Prometh. 725 illas appellat ἀντιανείρας), sed ad nuptias satis inclinatae habebantur (cf. Bionem ap. Plut. Thes. 26).

§ 4. Restat ut **in universum Thesei** apud Hellanicum qualis depicta fuerit **imago** ante oculos ponatur atque animo perlustretur. Nam de Thesei auctoritate gloria bene meritis diversis temporibus varie ab Atheniensibus iudicatum esse significat Ed. Meyer, *Gesch. d. Alterth.* II § 475, ac de Hellanico quoque ut eorum quae tunc de heroe suo senserit Attica gens teste instituenda est quaestio; cf. B. Niesium, in *Hermae* vol. XXIII, p. 84.

Iam respiciamus quaecunque propria magis atque singularia de illo Lesbius memoriae prodiderit: Isthmicorum ludorum populo suo illum parasse proedriam; pugillatus exstitisse inventorem (v. „*Beitraege*" p. 176); propriam adversus Amazones fecisse expeditionem, suaque manu pugna cepisse Antiopam; donis oblatis Helenam ab illo raptam fratribus redditam esse Tyndaridasque ulciscendi cupiditate incensos tunc

1) Si locum desideras quo logographus consuetudinis illius Amazonum fecerit mentionem, obiter illi facultas fuerit morum earum explicandorum, velut (cf. Apoll. Bibl. II 5, 9) expeditionem aliquam persequenti.

2) cf. Hippocr. l. l.

3) Sic scribendum pro ἀεξήσασα iam vidit Sturz, *Hell. Lesb. Fragm.*[2] p. 170.

demum postquam ad inferos ille descendisset in Atticam ausos irrumpere (vide „*Beitraege*“ p. 179 sq.).

Summi vero momenti videtur quae aequales fere Herodotus et Hellanicus de Theseo senserint dignoscere atque comparare.

Ut autem ubi paulo ante substiterimus initium capiamus ab Thesei et Amazonum pugnarum expositione, Herodotus quoque de incursionibus a Graecis in Amazonum fines factis narrat IV 110: expeditione scilicet ad Thermodontem flumen suscepta Amazonum gentem ad internecionem prope redactam, forte tamen fortuna novas, quamvis non proprias atque secretas, adeptam esse sedes. Sed Halicarnassensis scriptor non nisi in universum *Ἕλληνας* dicit tunc bellum gessisse, Hellanicum et Herculis et Thesei expeditionis notitiam habuisse intelleximus. Ut igitur Herodotus utriusque herois nominis mentionem omitteret, eo Prigge p. 21 factum esse putat, quod rerum ille scriptor omnium Graecorum magnum illud facinus fuisse voluisset statuere. At quam expers ille fuerit huius consilii, immo quantopere neget ipsum sese auctorem esse illius narrationis, voce *ὧδε λέγεται* initio exhibita satis indicatur; cf. insequens illud *λόγος* (scil. *ἐστίν*). Ac prorsus alienam ab usitatioribus illam fuisse fabulam iis elucet, quae de captarum Amazonum reliquiarum facinore enarrantur, quae ipsae postea victorum partem in praeceps dederint. Haec autem accedit res magni momenti: omnino non intererat Herodoti, cuiusnam (vel utrius: Herculis an Thesei) herois expeditio illa fuisset explanare: dedignatur pater historiae ac recusat ne de fabulis verba faciat rebusque fictis. — Amazones quoque in Atticam irrupisse commemorat Herodotus IX 27: iterum omisso Thesei nomine Atheniensium cuncto populo victoriae gloria attribuitur. Qua vero ratione Prigge excusat de Thesei bene meritis silentium, vix opus est refutare; iterum potius quid de fabulari ille historia senserit recordemur, praeterea vero quid voluerit Atheniensium oratio adversus Tegeatas habita, primum illud exemplum, quod quidem aetatem tulerit, demonstrativi apud Graecos generis dicendi. Iisdemque satis explicatur causis,

cur singula Herodotus de puguis in Attica commissis reticuerit.[1])

Eodem deinde modo declarandum est, cur ne tum quidem, cum bene meritos fuisse Athenienses de sepeliendis Argivorum ab Thebanis interfectorum corporibus dicitur, Thesei nomen praedicetur, quanquam iam ante Herodotum Aeschylus ipsius herois meritum ac virtutem in ‚Eleusiniis' laudaverat: sed panegyrico illo, quem Athenienses adversus Tegeatas ante Plataeensem pugnam habebant, ipsius cuncti populi merita ac fortitudo praeclareque facta laudibus erant celebranda. Quae panegyrici postea oratores quattuor tanquam praeclarissime ab Atheniensibus gesta enumerabant: beneficium in Heraclidas collatum, Amazonum victoriam, Argivorum sepulturam, Marathoniam pugnam, haec Herodotus iam Athenienses de se fecerat praedicantes; sicut illi universo populo dabant bene factorum gloriam, ita Herodotus iam silentio praeterierat Thesei nomen: in maiorem nimirum ipsorum Atheniensium, liberae rei publicae laudem.

Non nisi uno loco apud Herodotum Thesei mentio fit: IX 73: Decelum scilicet secundum Atticam fabulam narrat Tyndaridis, ubi Helena recondita haberetur, prodidisse — *ἀχϑόμενόν τε τῇ Θησέως ὕβρι καὶ δειμαίνοντα περὶ πάσῃ τῇ Ἀϑηναίων χώρῃ*. Vocem autem *ὕβρις Θησέως* (quae ea videtur dicta esse, qua *συνοικισμῷ* singulorum regulorum ac principum dominatus ille sustulisset — v. Stein ad loc.), ideo ab Herodoto usurpatam esse, quod ipse a Deceli parte staret idemque de Thesei summo facinore ferret iudicium, minime colligendum est.

Itaque qui factum esset ut Herodotus de Theseo reticeret, quamvis sat memorabile illud, tamen videor mihi explanasse.

Tamen in ipso tunc populo vixisse memoriam herois, cui

1) Ab Thermodonte flumine profectas quod illam incursionem Amazones suscepisse sibi finxerit Herodotus, ne quis inde colligat hanc priorem factam esse illa Graecorum in Amazones expeditione Herodotum auctorem esse (dissentientem quodammodo ab Hellanico): sed apud Herodotum omnino non cohaerent illae narrationes.

democratiae fundamenta crederentur deberi, demonstrant quae Hellanicus Atticas suae aetatis fabulas secutus de Theseo enarravit quae summa auctoritate ac virtute illum depingunt heroem neque imparem Herculi; cf. „*Beitraege*“ p. 180.

Appendix ad pag. 294.

De schol. Aristoph. Ran. 694.

Schol. Aristoph. Ran. 694:[1])

καὶ Πλαταιᾶς: . . . τοὺς συνναυμαχήσαντας (*συνναυμαχήσοντας* Diels loco citando) *δούλους Ἑλλάνικός φησιν ἐλευθερωθῆναι, καὶ ἐγγραφέντας ὡς Πλαταιεῖς συμπολιτεύσασθαι* (sic cod. R) *αὐτοῖς, διεξιὼν τὰ ἐπὶ Ἀντιγένους τοῦ πρὸ Καλλίου.*

cf. schol. 720:

τῷ προτέρῳ ἔτει ἐπὶ Ἀντιγένους Ἑλλάνικός φησι χρυσοῦν νόμισμα κοπῆναι καὶ Φιλόχορος ὁμοίως τὸ ἐκ τῶν χρυσῶν Νικῶν.

et schol. 33:

πρὸς τοὺς χρόνους· ὅτι τῷ προτέρῳ ἔτει ἐπὶ Ἀντιγένους περὶ Ἀργίνουσαν ἐνίκων ναυμαχίᾳ οἱ Ἀθηναῖοι συμμαχούντων δούλων προκακωθέντες ἄλλας ναυμαχίας, οὕστινας ἠλευθέρωσαν.

Hellanicus igitur in persequendis quae gesta essent archonte Antigene a. 407/6 ab Atheniensibus, ut classiariorum militum numerus ad eximendem obsidione Cononem proficiscentium augeretur, servos expeditionis societatem professos narravit libertate donatos atque tanquam Plataeenses inscriptos *συμπολιτείᾳ αὐτῶν* (scil. Plataeensium) usos esse.[2])

---

1) Integro ramento primus usus est Dahlmann, *Forschungen auf dem Gebiete der Gesch.* II 1, 122.

2) Plataeensibus (= *αὐτοῖς*), non Atheniensibus *συμπολιτεύσασθαι* servos libertatem nactos ex ipsis Aristophanis verbis videtur mihi effici: vv. 693/4:

„*καὶ γὰρ αἰσχρόν ἐστι τοὺς μὲν ναυμαχήσαντας μίαν*
καὶ Πλαταιᾶς εὐθὺς εἶναι κἀντὶ δούλων δεσπότας.“

v. Kirchhoffium, *Ueber die Tributpflichtigkeit der attischen Kleruchen,*

Tamen certissimum hoc, quoque nihil videtur magis idoneum esse unde proficiscatur definienda Hellanici aetas ac scribendi ratio, fuerunt qui studerent summovere.

Ac primum quidem Isler (*Das Bürgerrecht der Plataeer in Athen. Hellanikus. Jahrbb.* 1871 pp. 115 sqq.), cum falsa interpretatione adductus de vanitate testimonii sibi persuasisset, scholiastae locum, ut Hellanicum erroris qui ei videbatur [1]) absolveret, ita divisit, ut Lesbium non nisi de servorum manumissione Marathoniae pugnae fortasse temporibus facta putaret dixisse, scholiastam vero Hellanici auctoritate temere usum tunc demum servos liberatos opinatum esse reliquaque scholii verba ex Aristophanis ipsius versibus addidisse. — Sed nemo non videt fundamento infirmo nixum Islerum plane futilia coniectasse, omissa prorsus summa illa re: *διεξιὼν τὰ ἐπὶ Ἀντιγένους τοῦ πρὸ Καλλίου.* [2])

Adiungo ilico Costanzium (*Rivista di Filologia* XIX 1891 p. 489 sqq.), qui novissimus exstitit scholiastae Aristophanis castigator. Is enim triplex adhibet argumentum, quo infringat scholiastae Aristophanis testimonium atque Hellanicum vel maiorem fuisse probet Herodoto. Nempe in breviorem formam contraxisse putat Lesbium rerum gestarum enarrationem, quam ut tam minutas res, quales servorum manumissiones expeditionisque apparatus iudicandi essent, atque eas suo quam-

1873. *Abhdlg. d. Berl. Akad.* p. 9. cf. Boeckh, *Staatshaushalt* I 366² b (= 329³ i; ann. 478 [II³ 70*]). Hellanicum cum illam manumissionem narraret sub a. 407/6 arch. Antigene (pugna ipsa autem apud Arginusas facta est a. 406/5 arch. Callia), verisimillimum est populi Atheniensium decretum commemorasse, quo servis beneficia illa praeberentur; de amplis Atheniensium ad expeditionem apparatibus cf. Xen. Hell. I 6 §§ 24. 25. Diod. XIII 97. schol. Aristophan. Ran. 720. — Illud si persuasum nobis est, facile Lesbium verba fecisse concedes non de servis *συνναυμαχήσασι*, sed de *συνναυμαχήσουσι*; tamen scholiastam quominus scripsisse *συνναυμαχήσαντας* credamus nihil impedit.

1) Effici scilicet ex interpretis verbis ut rerum scriptor pugnam apud Arginusas commissam perperam tribuerit anno 407/6 (pro 406/5), id quod Hellanicus ut aequalis vix potuerit committere. Sed cf. p. 303 ann. 2.

2) Quae ad v. 33 Ran. habet commentator, ex optimo scholio ad v. 694 adscripto prave ducta esse vidit Diels, *Rhein. Mus.* XXXI p. 51/2.

que anno exposuisse illum credi posset. At ego quidem censeo vel annalium scriptoris fuisse decretorum populi eo ipso anno quo capta essent mentionem facere; idque ipsum quasi praeceptum fuisse natura eius quem potissimum excepit atthidographus fontem, archontum dico fastos.[1])

Deinde utitur Dionysii testimoniis, qui expressis verbis Hellanicum ante Herodotum sua conscripsisse dicat: *περὶ τοῦ Θουκυδ. χαρακτ.* 5 p. 818 sq.; Ep. ad Pomp. 3 p. 769. Sed de Dionysii auctoritate — quamvis quae de singulorum scriptorum scribendi genere tulerit iudicia vel summa saepius laude digna esse nemo infitietur — quid iudicandum sit, ubi de historiae fide eorum quaecunque pronuntiarit quaeramus, Cratippi exemplo explicat J. H. Lipsius, *Leipz. Stud.* IV p. 153. Accedit hoc: quo factum sit, ut antiqui Hellanicum maiorem fuisse Herodoto arbitrarentur, tunc quidem puto intellegi, ubi Herodotum primum ex arte quadam et rationem secutum artificiosam historiam conscripsisse cogitemus, Hellanicum vero stemmata confecisse atque annales; illum fuisse historiarum scriptorum primum, patrem historiae, hunc ultimum logographum.

Vel inde apparet quid cogitem de tertio et illius et ceterorum hominum doctorum argumento: quod nimirum ille „res Persarum non aliter atque Charon Lampsacenus persecutus atque ambitu perangusto complexus sit, veterum sane logographorum rationem rerum enarrandarum patefacere eumque ante Herodotum floruisse prope clamare."

Quibus ratiocinationibus usus cum quod obstare videatur interpretis illud (p. 303) opinetur tollendum, retractatam esse vult Hellanici Atthidem, quodque illo scholio assignatum sit Lesbio, eius esse, qui illius Atthidem interpolationibus additamentisque postea affecerit.[2]) Sed quam exigui ponderis

1) Neque tamen nescio adhuc sub iudice litem esse, quantum Hellanicus addictus fuerit Atheniensium annalibus: cf. Wilamovitzium, *Aristoteles und Athen* I p. 284.

2) Quod ut magis persuadeat, alios quoque Hellanici libros depravatos esse interpolationibus contendit: Hellanici scilicet fr. 173 M. siquis

sint, quae ille, ut suam sententiam comprobaret, protulit, satis videor mihi demonstrasse.

At Thucydides (I. 97) nonne perstringit Hellanicum, quod *βραχέως τε καὶ τοῖς χρόνοις οὐκ ἀκριβῶς ἐν τῇ Ἀττικῇ ξυγγραφῇ* perscripserit quae gesta essent? Eum quem ex Aristophanis interpretis loco quae quoque archonte accidissent persecutum esse cognoscamus? Atque cum deceptus esset hoc scrupulo Diels (l. l. p. 53), nomen depravatum esse ratus scribendum censuit in scholio pro *Ἑλλάνικος* „*Θεόπομπος ἐν Ἑλληνικοῖς*“, cui coniecturae quae repugnent, optime explicavit Wilamovitz, *Herm.* XI pp. 293/4: ut scilicet archontis nomine significaretur libri locus, nisi in annalibus non potuisse fieri, atque iunctum esse cum Lesbio in schol. 720 Philochorum atthidographum; tam subtilem illam minutarum rerum explicationem abhorrere ab Isocratei historici consuetudine.

Aliam viam ingressus est Lipsius l. l.: nempe siquidem Philochori, non Hellanici fuerit secundum annalium scriptorum morem quae quoque anno gesta essent enumerare, duas illas versuum Aristophaneorum 694 et 720 interpretationes ex uno eodemque fonte haustas esse arbitratur, qui Hellanici verba

---

comparet cum Herod. IV 95, multa illum ex Herodoti historiis in sua „*νόμιμα βαρβαρικά*“ transtulisse facile eum posse colligere; id quoniam non potuerit fieri propter temporis rationem inter Herodotum et Hellanicum intercedentem, *νόμιμα* Hellanici prorsus retractata esse censendum. — Hoc ipsum exemplum certe minus idoneum est, quo approbetur propositum, siquidem num omnino genuina essent *νόμιμα βαρβαρικά* in disceptationem vocaverunt (cf. Porphyrium ap. Euseb. praep. evang. IX 39, cui vix deneganda sit fides, et Gutschmidium, *Kl. Schr.* I p. 58 [cl. Prellero, *ausgew. Aufs.* p. 27 sq.], qui item cogitavit de retractata Atthide IV p. 319). Sunt autem de singulis scriptis secernendae disputationes, quod neglexit Costanzi. In universum quod alienissimum sit a ratione ac via, cum ipse commentationis initio Dielesio adstipulatus sit Pamphilae vel Apollodori notissimi testimonii auctoritatem non modo nullam esse comprobanti, sed mera etiam fictione illud effectum, postea temere contendit „nihil esse quod Pamphilae diffidamus, si documentis quae etiam nunc exstant diligenter perspectis id testimonium nulla veterum scriptorum auctoritate infringatur.“

cum Philochori accurata temporis notitia coniunxisset; Philochori autem nomen altero tantum loco esse servatum.

Atque adeo probavit quam vir illustrissimus protulit sententiam Rutherford, qui novissimam scholiorum Aristophanis editionem curavit, ut in textum insereret ante vocem *διεξιών*: ⟨*καὶ Φιλόχορος*⟩.

Cur autem Thucydides, cuius potissimum auctoritate summa nixi et Diels et Lipsius abiudicaverint ab Hellanico enarrationem cuiusque anni ordinem observantem, illius discribendorum temporum rationem damnaverit, satis posse puto explicari ita ut et Thucydidis de Hellanico iudicium recto talo stet neque de scholiastae fide dubitetur.

Ille videlicet summus rerum scriptor secundum singulos annos describere res gestas cum alienum esse cognovisset ab continua aptarum inter se rerum expositione, quae aestate quae hieme gesta essent maluit discernere (V 20); ac si per commodum tantum anni tempus antiquos bellasse meminerimus, hieme vero expeditionibus non indulsisse, certe probabimus qualem Thucydides instauravit rerum digestionem, ipsius quidem argumento accommodatam. At Hellanicum, ut annalium morem secutum, aut cohaerentia inter se saepius distrahere necesse erat[1]), aut ne dirimeret quae non essent dirimenda, perturbare nonnumquam leniter temporum ordinem. Atque id ipsum puto spectasse illo loco (I. 97) Thucydidem.[2])

1) Illud imprimis constat iniquum fuisse ei qui diligenter observato cuiusque anni ordine enarraret res, quod archontes Athenis media ipsa aestate, medio igitur belli gerendi tempore, inibant magistratus annumque novum exordiebantur.

1) Similem quandam opinionem videtur significare Bauer, *Philol.* XLVI p. 479. Necdum verum videtur intellexisse Ben. Niese, *Herm.* XXIII p. 82, qui quanquam de Thucydidis disponendorum temporum ratione recte monuit, tamen nil nisi hoc probavit illum, minus e re esse ratum magistratuum annis rerum ordinem exsequi, Hellanici describendi genus rerumque dispositionem potuisse respuere, minime ideo suo iure illum indiligentiae debuisse insimulare. Rectam igitur viam quamvis ingressus (cf. Ed. Schwartzium, *Rh. Mus.* XLI p. 221 n. 1) nondum ad finem pervenit: quae supra exposuimus necesse erat accedere.

Illud igitur videmur nobis perspexisse, quibus argumentis nisi aliquot viri docti Aristophanis scholiastae testimonium studuissent summovere aut de eius fide dubitassent, non tantum valere, ut illud infringerent; neque ob id ipsum licere eam quae scholio significaretur temporum discribendorum rationem ab Hellanico abiudicare.

Subiungo eorum **quae nova investigata sunt fragmentorum tabulam** eorumque quae nunc quidem ita amplificata habemus, ut de Hellanico eiusque rerum expositione quam adepti sumus scientia augeretur, exiguis tamen omissis (velut quod ex schol. Eurip. Phoen. 159 = fr. 54 M. tertiam nunc Niobae filiam novimus: *Πελοπίαν*). Hoc autem moneo enumerata esse frustula ipso Hellanici nomine notata quaecumque non inveniantur in fragmentorum Hellanici collectionibus (Sturz, Mueller I, Preller, Gutschmid) earumque supplementis (Mueller IV, Stiehle *Philol.* VIII).

In eis quae adhuc disputavimus nova Lesbii ramenta insunt haec:

I. Plut. Thes. 27: pag. 292.
II. Schol. Apoll. Rh. III 1087: pag. 246.
III. Schol. Aristoph. Lys. 36: pag. 225.
IV. Schol. Eurip. Phoen. 61: pag. 230.
V. Schol. Eurip. Phoen. 150: pag. 241.
VI. Schol. Il. Genev. *Φ* 444: pag. 269.
VII. Schol. Lycophr. Alex. 469: pag. 279.

Quibus haec sunt addenda:

VIII. Schol. Eurip. Hec. 123:

Ἑλλάνικος δέ φησιν αὐτοὺς (Demophonta et Acamanta) *ἐστρατευκέναι ὅπως, εἰ μὲν ἕλοιεν Ἴλιον, λάφυρον αὐτὴν* (Aethram) *λάβοιεν, εἰ δὲ μὴ κἂν λυτρώσαιντο δώροις. φεύγειν δὲ αὐτοὺς διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι ἄρχεσθαι ὑπὸ Μενεσθέως. ἦσαν δὲ μετὰ ⟨τοῦ Ἐλεφήνορος⟩ τοῦ Χαλκώδοντος τοῦ Ἄβαντος ἐν Εὐβοίᾳ. M A.*

2 *ἐπεστρατευκέναι αὐτούσ* A ‖ *ὅπως -- λάφυρον*] *ἵνα εἰ μὲν πορθηθείη τὸ ἴλιον ἐκ τῶν λαφύρων* A ‖ 3 *κἂν λυτρ.*] *καταλυτρώσοιντο* A ‖ 3 4 *φεύ-*

γειν—Μενεσθέως om. *M* ‖ 5 τοῦ Ἐλεφήνορος τοῦ suppl. E. Schwartz ex *B* 540. Plut. Thes. 35 ‖ 4 ἦσαν δὲ καὶ *M* ‖ 5 τοῦ Ἄβαντος om. *M*.

v. „*Beitraege*" p. 182 sq. — Mueller fragmentum (75) exhibet usque ad vocem *δώροις*.

IX. Schol. Hom. Il. Townl. Ω 495:

Ad Homeri verba Ω 493 et 495:

αὐτὰρ ἐγὼ πανάποτμος, ἐπεὶ τέκον υἷας ἀρίστους

. . . .

πεντήκοντά μοι ἦσαν ὅτ' ἤλυθον υἷες Ἀχαιῶν

adscriptum est scholium

πεντήκοντα] Ἑλ⟨λ⟩άνικος νς'.

Auctor igitur est scholiasta Hellanicum quinquaginta sex filiorum Priami habuisse notitiam. Quod neque cum Homero concinit qui quinquaginta filios Priamo fuisse narret (Ω 495, *Z* 242), neque cum Apollodoro, qui bibl. III 12, 5 Priamum genuisse dicit 47 filios, 8 filias (= 55 liberos) nominatim eos enumerans. Quae cum ita sint, quid iudicandum sit de sententia M. Wellmanni, *comment. philol. Gryphiswald.* 1887 p. 54 sqq., qui contendit Apollodorum Troianorum regum stirpis ordinem mutuatum esse ex Hellanico, nolo hoc quidem loco novo hoc fragmento usus disceptare.

X. Schol. Hom. Od. δ 343:

Φιλομηλείδη] . . . . ἀλλ' οὗτος βασιλεὺς ὢν Λέσβου τοὺς παριόντας εἰς πάλην ἐκάλει, καὶ τοὺς Ἕλληνας δὲ προσορμισθέντας, ὃν Ὀδυσσεὺς καὶ Διομήδης δολοφονήσαντες τὸν τάφον αὐτοῦ καταγώγιον ξένων ἐποίησαν, ὡς Ἑλλάνικός φησιν. M.

cf. *ἐν Ἀρίσβῃ] ἐνὶ Λέσβῳ. P. βασιλεὺς γὰρ ἦν Λέσβου ὁ Φιλομ̣ειδης. P.* ab alia manu.

Hom. Od. ϱ 134. — cf. Eustath. p. 1498 l. 62 sqq.:

φασὶν οὖν οἱ ἀκριβέστεροι Λέσβου βασιλέα τὸν Φιλομηλείδην. ὃς τοὺς παριόντας εἰς πάλην προ[σ]καλούμενος ἐποίει τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ἐκεῖ προσορμισθέντας.

καὶ ὡς μὲν κατεπαλαίσθη, Ὅμηρος ἐνταῦθα ἱστορεῖ. ἕτεροι δέ φασι, καὶ Ὀδυσσεὺς καὶ Διομήδης δόλῳ ἀνελόντες αὐτὸν καταγώγιον ξένων τὸν αὐτοῦ τάφον ἐποίησαν.

XI. Schol. Lycophr. Al. 29: Kinkel p. 66:

Ἄτης ἀπ᾽ ἄκρων] Ἄτης λόφος ἐκαλεῖτο πρότερον ἡ Ἴλιος· φησὶ δὲ περὶ τούτου τοῦ τόπου Ἑλλάνικος ἐν α΄ Τρωϊκῶν, ὅτι μαντευομένῳ ἐν Πριήπῳ τῆς Φρυγίας τῷ Ἴλῳ ἔχρησεν ὁ Πριηπαῖος Ἀπόλλων, μὴ κτίζειν τὸν λόφον τοῦτον, ἄτης γὰρ αὐτὸν ἔφη εἶναι. διὸ καὶ Δάρδανος αὐτὸν οὐκ ἔκτισεν, ἀλλὰ τὴν ὑπὸ τὴν Ἴδην Δαρδανίην καλουμένην. ἐκαλεῖτο δὲ τὸ πρότερον Σκάμανδρος οὗτος ὁ λόφος.

In usum iam vocavit frustulum Wellmann l. l. p. 62. cf. Holzingerum ad loc.

XII. Schol. Lycophr. Al. 513:

φησὶ δὲ ὁ Ἑλλάνικος ἑπταέτη οὖσαν τὴν Ἑλένην ἁρπαγῆναι ὑπὸ Θησέως, δώροις δὲ λέγει ἀποδοθῆναι αὐτὴν τετοκυῖαν τὴν Ἰφιγένειαν.

v. „*Beitraege*“ p. 177.

XIII. Paradoxograph. Vat. Rhod. 28:

(Keller, rer. natur. script. I p. 110):

Ἑλλάνικος ἐν Ἰνδοῖς εἶναί φησι κρήνην Σίλλην καλουμένην, ἐφ᾽ ἧς καὶ τὰ ἐλαφρότατα καταποντίζεται.

XIV. Stephan. Byz. s. v. *Ἀλύβη*:

. . . . . *Ἑλλάνικος δέ φησι λίμνην εἶναι Ποντικήν.*

XV. Stephan. Byz. s. v. *Λαμπώνεια*:

. . . . . *πόλις Τρῳάδος* . . . . *Ἑλλάνικος δὲ Λαμπώνιον αὐτήν φησι καὶ τὸ ἐθνικὸν Λαμπωνιεύς.*

cf. Strab. XIII p. 610 = fr. 116 M.

XVI. Tzetzes ad Antehom. v. 22 sq.:

δουρὶ δ᾽ αὖ αἱ Σκυθόμητρες ἐπέδραμον εἶτα γυναῖκες
θυγατέρες Ἄρηος, Ἀμαζόνες ἀγκυλότοξοι —

scholium addit hoc (Schirach p. 7 sq.):

ἐπέδραμον: οἱ μὴ τὰς ἱστορίας ἀκριβῶς ἐπιστάμενοι, ἀλλ᾽ ἐγγαστριμύθοις λαλοῦντες, πορθηθῆναι τὴν Τροίαν ὑπ᾽ Ἀμαζόνων φασίν, οὔτ᾽ αἰτίαν εἰπεῖν τῆς πορθήσεως ἐπι-

στάμενοι, οὔτ' εἰδότες, εἰ μὴ πόρθησις, ἀλλὰ μόνον ἐπιδρομή (sic corrigendum pro *ἐπιδρομοίη*) *ἦν, ἐγὼ δὲ περὶ τούτου ἐφάμην* (correxi pro *φάμην*), *ὅπως ἕκαστος τῶν ἱστορικῶν λέγει. τῶν ἱστορικῶν Ἑλλάνικος μὲν λέγει κτλ* . . . . . Quoniam non nisi usque ad Hellanici nomen Schirach exhibet Tzetzae interpretamentum, quae singula Lesbius de Amazonum impetu in Troiam facto dixerit, perspicuum non fit; tamen illum non de deleta urbe sed oppugnata verba fecisse patet.

XVII. Schol. Apoll. Rh. I 1129:

ὡς Ἑλλάνικός φησι, Ἰδαῖοι Δάκτυλοι ἐκλήθησαν, ὅτι ἐντὸς Ἴδης συντυχόντες τῇ Ῥέᾳ ἐδεξιώσαντο τὴν θεὸν καὶ τῶν δακτύλων αὐτῆς ἥψαντο.

Quamvis Mueller I p. 65 commemoret fragmentum non tamen ipsis verbis exscriptis, hic putabam illud exhibendum, quia codice Laurentiano scholiorum Apollonii in lucem edito quid verum Hellaniceum sit nunc demum cognoscimus. Exstat autem in scholiorum cod. Paris.:

Ὠνομάσθησαν δὲ Ἰδαῖοι ἀπὸ τῆς μητρὸς Ἴδης. Ἀριστεροὶ μέν, ὥς φησιν Φερεκύδης, οἱ γόητες αὐτῶν. δεξιοὶ δὲ οἱ ἀναλύοντες, ὡς φησιν Ἑλλάνικος. οἱ δέ φασιν, ὅτι Ἰδαῖοι Δάκτυλοι ἐκλήθησαν κτλ.

Nunc igitur ex codice Laur. constat nihil nisi nominis illam explicationem Hellanici esse, Pherecydis ea, quae schol. p falso coniungens praveque amplificans fontis verba illi tribuit. Mueller autem FHG I p. 71 = Pherec. fr. 7 secutus erat scholiastam Parisinum.

Error corrigendus est, quem commisit Stiehle in *Philol.* VIII, cum in Schol. Aristid. Panath. p. 166:
(Dindorf III p. 257):

λέγει δὲ ἄλλοθεν ἥκοντας καὶ πολλῷ νεωτέρους τοὺς Λακεδαιμονίους. καὶ γὰρ Δωριεῖς ὄντες τὸ παλαιὸν Πελοποννήσιοι ὕστερον γεγόνασιν, ὡς Ἑλλάνικος λέγει καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἱστορικῶν, οἱ περὶ αὐτῶν γράψαντες

insequentem quoque sententiam Hellanico tribuit:

αὐτόχθονας δὲ καὶ πρεσβυτάτους ἁπάντων Ἑλλήνων λέγει τοὺς Ἀθηναίους, ὡς ἐμάθομεν.

Ista tamen verba non Lesbii esse, sed ab ipso scholiasta composita respicere atque explanare quae Aristides rhetor pronuntiaverat, cum perspicuum fit ex illo *ὡς ἐμάθομεν*, tum inde quod scholiastae verba *ἄλλοθεν ἥκοντας καὶ πολλῷ νεωτέρους* et *αὐτόχθονας καὶ πρεσβυτάτους* (Cod. C *πρεσβυτέρους*) *ἁπάντων Ἑλλήνων* accurate respondent ipsius rhetoris verbis: sicut prius illud *λέγει* dictum est de Aristide, ita posterius etiam id quod exaratum videmus in sententia ab Stiehlio Hellanico falso data.

At Hellaniceam doctrinam subesse his, quae paulo post dicit scholiasta:

ἥκοντας δὲ λέγει Λακεδαιμονίους (Aristides scilicet) *ὅτι τὸ παλαιὸν Δωριεῖς ἦσαν καὶ ἐκ τῆς Βοιωτίας κατῆλθον εἰς Πελοπόννησον κτλ. — ἄλλοθεν δὲ λέγει ἥκοντας ἐκ τῆς Δωρίδος —*

elucet eis comparatis, quae paulo ante ipso Lesbii nomine notata sunt.

Tabula argumenti.

Neue Demosthenes-Papyrus.

In den Berichten der Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften vom Jahre 1893 (Philol.-hist. Cl. S. 1 ff.) habe ich drei Papyrusfragmente Demosthenischer Reden und Briefe besprochen und ihre Bedeutung für Beurtheilung der sonstigen Ueberlieferung festzustellen gesucht. Drei bald danach veröffentlichte Stücke hat Blass in Fleckeisens Jahrbüchern CXLIX (1894) S. 441 ff. behandelt und ihren Werth für die Textkritik des Redners erörtert. Jetzt liegen vier weitere Bruchstücke vor in den inhaltreichen Publicationen von Grenfell und Hunt, zwei (Bodl. Ms. Gr. class. f. 46 u. 47) in den New classical fragments (1897) p. 19 ff., zwei in dem soeben erschienenen ersten Bande der Oxyrhynchus Papyri p. 52 ff. Nur eines der letzteren steigt zu dem Umfang von sieben grösserentheils erhaltenen Columnen an, während die anderen nicht über eine oder zwei Columnen hinausgehen. Aber immerhin können auch die letzteren als Belege für die immer aufs neue sich bestätigende Thatsache dienen, dass schon in den ersten Jahrhunderten unserer Zeitrechnung die classischen Texte wesentlich in derselben Gestalt gelesen worden sind, in der unsere weit späteren Handschriften sie uns überliefert haben.

Von den beiden Stücken der New classical fragments enthält N. IX (Bodl. f. 46), das die Herausgeber in das erste oder zweite Jahrhundert n. Chr. setzen, auf 12 Zeilen genau § 10 der Gesandtschaftsrede. Die ersten fünf Zeilen sind sehr zerfetzt; setzt man den Text der Handschriften ein, so kommen auf Z. 2 und 3 nur 23 und 21 Buchstaben, während die andern alle 25—27 zählen, doch sieht man nicht, was mehr dagestanden haben könnte. Neue Lesungen werden auch sonst nicht ge-

boten, abgesehen von der leichten Verschreibung *δευτερα αγωνιστην* und der schwereren am Ende *του αξαντας δευρο του προς Φιλιππον πολεμου*, wobei der Ausfall der Worte *τοὺς βουλευσομένους περί* mit den Herausgebern aus dem Ueberspringen einer Zeile des Originals (von *ροτους* zu *ριτου*) zu erklären ist. Für *πανταχοῖ* in *ΣΑ* und *πανταχῇ* in *Α*¹*Ω* bietet der Papyrus *πανταχοῦ* mit *ΜΦΥ*, dagegen geht er in *πέμψαι* mit *ΣΑΑ*¹*Ω* gegen *ΜΦΥ* zusammen, die *πέμπειν* schreiben. Das falsche *καί* vor *προσιὼν μέν* hat er mit einem Citat des Aristeides gemein. Das *ι* adscriptum fehlt nur einmal (in *Ἀρκαδίᾳ*); Varianten wie das Setzen oder Weglassen des *ν ἐφελκυστικόν* oder des zu elidirenden Vocals darf ich hier wie sonst übergehen. Accente und andere Lesezeichen fehlen in diesem wie dem anderen Fragmente ganz.

In N. X (Bodl. f. 47), die nach Grenfell und Hunt in das zweite nachchristliche Jahrhundert gehört, ist der mittlere Theil von zwei schmalen Columnen zu 12—17 Buchstaben erhalten, sodass von der ersten die erste, von der zweiten die zweite grössere Hälfte der Zeilen fehlt. Die erste Columne enthält auf 14 Zeilen von der Rede gegen Phormion § 5 f. von *δ]ιη[γήσασθ]αι* bis *ἐνθ]έσθα[ι*, die zweite auf 19 Zeilen § 6 f. von *ναυκλή]ρου Λ[άμπιδος* bis *ἀδική μα]τος*. In dem Zusatz des seit Reiske mit Recht meist gestrichenen *δραχμάς* hinter *χιλίας* und in der Lesung *ἑκατὸν δέκα πέντε* stimmt der Papyrus mit *ΣΜΦ* Laur. 59, 27. Vat. 69 gegen *Α* ¹ (*καὶ δέκα καὶ πέντε*). Das Richtige aber hat er wohl bewahrt, wenn er für *εἰ ἤμελλε τοῖς δανεισταῖς πᾶσι ποιήσειν κτλ.*, wie die Herausgeber seit Reiske mit *ΣΑ* ¹ schreiben (*ΜΦ* Laur. Vat. *ποιεῖν* ohne *πᾶσι*), *ποιῆσαι* bietet, wogegen auch Sandys jetzt mit Unrecht sich auf die schon von Lobeck widerlegte Vorschrift von Phrynichos beruft.

Am unbedeutendsten ist das in den Oxyrhynchus Papyri als N. XXV auf p. 52 und im Facsimile auf Tafel III mitgetheilte Stückchen aus der Kranzrede, das in elf Zeilen von 11—14 Buchstaben § 244 bis *πώπο]τε* enthält, in breiten und dicken Uncialen, die die Herausgeber dem dritten Jahrhundert

zuschreiben. Accente und andere Lesezeichen, zweimal auch *ι* adscriptum hat ein Corrector zugesetzt. Abweichendes von unserem Text findet sich nichts und nur das ist bemerkenswerth, dass der Papyrus in der Weglassung von *αὐτήν* und der Schreibung *παρ᾽ ἐμοί* gegen die Familie *A*[1] stimmt.

Grösseres Interesse beansprucht die schon oben hervorgehobene folgende N. XXVI, die auf 7 Columnen den grössten Theil der Prooimien 26—29 enthält. Jede Columne zählte, wie sich leicht berechnen lässt, 26 Zeilen; erhalten sind von der zweiten die ersten 15, von den andern 16 mit unerheblichen Lücken. Die Buchstabenzahl beträgt 16—21, Paragraphen und Füllzeichen stammen von erster Hand, einige Apostrophe und Interpunctionszeichen von einem Corrector. Die Schrift, die der des Bakchylidespapyrus ähnelt, setzen die Herausgeber in das zweite Jahrhundert, da die auf der Versoseite geschriebenen Rechnungen nicht später als der Anfang des dritten Jahrhunderts seien; auch den Bakchylidespapyrus weisen sie gegen Kenyon erst dem ersten oder zweiten Jahrhundert n. Chr. zu. Ein Facsimile von Col. 2 und 3 und einem Theil der Rechnungen giebt Tafel VII. Ich verzeichne zunächst den genauen Umfang des Erhaltenen, sodann die bemerkenswerthen Lesungen.

Col. 1 S. 1436, 23 *μεγά]λων* — 1437, 1 *ταὐτὰ οἷς*
„ 2 S. 1437, 5 *ὑμᾶς ταῦτα* — Z. 12 *ἀκοῦσαι συν[*
„ 3 S. 1437, 16 *ἑκά]στωι* — Z. 24 *ὀφείλειν*
„ 4 S. 1437, 29 *διαβαλόντων* — 1438, 8 *ἔθος*
„ 5 S. 1438, 13 *συνοίσειν* — Z. 20 *δό[ξετε*
„ 6 S. 1438, 25 *᾿Αθη]ναῖοι* — 1439, 3 *ἐπ[ιτιμήσε]ιεν*
„ 7 S. 1439, 8 *ἐ]ξῆν* — Z. 15 *πρῶτον.*

Nun die Lesungen.

S. 1436, 24 *και κοινων* Pap., wie HWolf besserte. *καὶ κοινῶς* Hdschr.
26 *νυν βεβουλευμενων* P *νῦν μὲν βουλομένων* Hdschr.
28 *των* vor *αυτων* durch übergesetzte Puncte in P getilgt

των vor πεπραγμενων P, was HWolf einsetzte, fehlt in den Hdschr.

S. 1437, 1 ταυτα οις, d. i. ταὐτὰ οἷς P, wie HSchäfer herstellte ταῦτα οἷα Hdschr. nur Φ οἷς

8 οτι ουδεν P ὅτ᾽ οὐδὲν Hdschr.

12 ακουσαι συν P ἀκοῦσαι συνειπεῖν Y Vindob. 4[2] ἀκοῦσαι συνειπεῖν ἀντειπεῖν Vindob. 4[1] ἀκοῦσαι Σ und Bekkers andere Hdschr.

23 ως P mit den Hdschr. ὧν die Ausg. aus XV 2

29 διαβαλοντων P διαβαλλόντων Hdschr.

S. 1438, 5 ουδεποτε P οὐδεπώποτε Hdschr.

28 τοτ εποιουν P τοῦτ᾽ ἐποίουν Hdschr.

S. 1439, 10 ταυτο δη τουτο P τοῦτο δὴ τοῦτο die Hdschr. ausser Vindob. 4[1] (τοῦτο δὴ ταὐτό Reiske)

13 ετι τουτοις P ἐπὶ τούτοις Vindob. 4[1] ὁτιοῦν τούτοις die andern Hdschr.

14 νομιειτε P pr. und die meisten Hdschr. νομιζετε P corr. νομίζοιτε Vindob. 4[1]

Ausserdem hat der Corrector zu τοτε ισον 1437, 22 τουτ ισον und zu πριν in der nächsten Zeile του πριν an den Rand geschrieben, Varianten, die ebensowenig zu brauchen sind, wie die Correcturen zu S. 1436, 28 und 1439, 14. Von den andern Abweichungen des Papyrus von unsern Handschriften bringen vier unzweifelhafte Besserungen, aber alle von so einfacher Art, dass sie bereits von den Herausgebern gefunden waren (nur dass 1439, 10 Reiske das zweite τοῦτο statt des ersten in ταὐτό geändert hatte). An den übrigen sieben Stellen verdient unser bisheriger Text den Vorzug. Von Interesse ist, dass S. 1437,12 bereits der Papyrus die Interpolation συν[ειπεῖν aufweist, die in einem Missverständniss der auch von den Neueren viel missdeuteten Stelle ihren Grund hat. Wenn übrigens nach Bekker auch Y συνειπεῖν wenn auch mit übergesetzten Puncten und kurz zuvor ἀξιῶσαι zwischen δυνηθῶσιν — διδάξαι einschiebt, so muss, was ich a. a. O. S. 19f. über die Abhängigkeit des Y von Σ nachgewiesen habe, dahin

ergänzt werden, dass zwischen beiden wenigstens ein Mittelglied stand, wenn nicht eine der in Bekkers Apparat leider nicht ganz seltenen Flüchtigkeiten vorliegt, da *Ω*, der in den Prooimien die grosse Lücke mit *Y* theilt, weder das Eine noch das Andere zu kennen scheint.

So stellt sich der Ertrag auch dieser neuen Urkunde kaum erheblicher dar, als der der andern bisher bekannten Demosthenespapyrus mit einziger Ausnahme des den dritten Brief enthaltenden n. CXXXIII im British Museum, wiewohl ich auch für diesen a. a. O. S. 7 ff. gezeigt zu haben glaube, dass er weder von zufälligen Verschreibungen noch von bewussten Aenderungen frei ist. Freilich hat Blass a. a. O. S. 447 ff. diesem Urtheile widersprochen. Zwar dass § 26 (30) unsere Handschriften in *τῶν ἄλλων*, das der Papyrus auslässt, und in *μέχρι φθόης*, wofür er *μέχρι φυλῆς* liest, Echtes bewahrt haben, bestreitet Blass nicht mehr, und will nur an der letzteren Stelle beide Lesungen in sehr bedenklicher Weise zu *μέχρι Φυλῆς καὶ Φθόης* verbinden, weil er den übertragenen Gebrauch von *προπέμπειν* nicht gelten lassen will. Aber an andern Stellen räumt er nach wie vor den neuen Lesarten den entschiedenen Vorzug ein, hat aber offenbar meine Bedenken nicht recht erwogen. § 16 (18) lautet der bisherige Text *εἰ μὴ τοῦτο δεῖξαι δημοσίᾳ βούλεσθε, ὅτι βδελυρία καὶ ἀναίδεια καὶ προαίρεσις πονηρίας ἐν τῇ πόλει ἰσχύει καὶ διασωθῆναι πλείω προσδοκίαν ἔχει κἄν τι συμβῇ χαλεπὸν τοῖς τοιούτοις ἀπόλυσις γίγνεται, ἐν δὲ προαιρέσει χρηστῇ καὶ βίῳ σώφρονι καὶ δημοτικῷ προελέσθαι ζῆν σφαλερὸν κἄν τι γένηται πταῖσμα ἄφυκτον ἔσται.* Der Papyrus schreibt *πολιτείᾳ* für *πόλει ἰσχύει* und dann *κἄν τι συμβῇ τῶν τοιούτων.* Gegen letzteres hatte ich bemerkt, dass der Genitiv aus dem Zusammenhange herausfalle; Blass aber findet *συμβῇ τι τῶν τοιούτων* 'ganz gleich' mit III 34 *συμβαίνει τι τοιοῦτον οἷον καὶ τὰ νῦν.* Mir scheint die Verschiedenheit beider Stellen auf der Hand zu liegen, weil dort der relative Zusatz die Beziehung klar macht, während hier Blass Deutung 'eine Verurtheilung, wie sie hier eingetreten ist' durch den Zusammenhang keineswegs

nahegelegt ist; das nach Blass interpolirte *χαλεπόν* entspricht dem folgenden *πταῖσμα* aufs beste. Wenn ich weiter gegen die Streichung von *ἰσχύει* einwende, dass dann *καί—καί* nicht am Platze sei, glaubt Blass mich belehren zu sollen, *διασωθῆναι* heisse 'glücklich durchkommen', als ob ich nicht eben wegen der Synonymität dieses Begriffes mit dem folgenden *ἀπόλυσις γίγνεται* die Zulässigkeit von *καί—καί* bestritten hätte, wie meine Aeusserung über § 20 (23) deutlich genug zeigt. Betreffs der Differenzen über § 13 (14) darf ich mich auf die Bemerkung beschränken, dass ich bei dem nach meiner Ueberzeugung undemosthenischen Briefe am wenigsten die Berufung auf zu grosse Kürze eines Kolon als eine ausreichende Instanz gelten lassen kann, um eine wirkungsvolle Wendung durch Zusatz eines *ἀλλά* abzuschwächen oder durch Weglassung des *ἔδει* vor *δίκην διδόναι* eine harte Ellipse zu statuiren. Wenn Blass dieser damit entgehen will, dass der Infinitiv des Präsens auch der Vergangenheit dienen könne, und dafür sich auf Kühner § 389, 4 beruft, so sprechen gerade die dort (bei Gerth A. 4 u. 5) dem Gebrauche gezogenen Grenzen vielmehr gegen ihn. Aenderungen aber, wie die von mir S. 8 besprochene in § 15 (17) und wohl auch der Zusatz jenes *ἀλλά* beruhen schwerlich auf blosem Zufall, und so wird es bei meinem früher ausgesprochenen Urtheil sein Bewenden haben müssen.

J. H. Lipsius.

Druck von J. B. Hirschfeld in Leipzig.

LEIPZIGER STUDIEN

ZUR

CLASSISCHEN PHILOLOGIE

HERAUSGEGEBEN

VON

H. LIPSIUS C. WACHSMUTH F. MARX

NEUNZEHNTER BAND.

LEIPZIG

VERLAG VON S. HIRZEL

1899.